

Mezigenerační vztahy a stárnutí, sociální solidarita pohledem studentů středních škol

Bc. Eva Valchářová

Diplomová práce
2018



Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2017/2018

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Eva Valchářová

Osobní číslo: H160366

Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika

Forma studia: kombinovaná

Téma práce: Mezigenerační vztahy a stárnutí: sociální solidarita pohledem studentů středních škol

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti stárnutí, mezigeneračních vztahů a sociální solidarity.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníku.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HAŠKOVCOVÁ, Helena. Fenomén stáří. Praha: Panorama, 1989. ISBN 80-7038-158-2.

JIRÁSKOVÁ, Věra a kol. Mezigenerační porozumění a komunikace. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2005. ISBN 80-86861-80-5.

NOVÁK, Tomáš. Jak (ne)rozumět emocím stárnoucích rodičů. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5152-8.

ŠIKLOVÁ, Jiřina. Předmluva. In Jeřábek, Hynek. Mezigenerační solidarita v péči o seniory. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 2013. ISBN 978-80-7419-117-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. Základy psychologie. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-0841-9.

Vedoucí diplomové práce:

doc. PhDr. Mgr. Jaroslav Balvín, CSc.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

1. prosince 2017

Termín odevzdání diplomové práce:

20. dubna 2018

Ve Zlíně dne 1. prosince 2017


doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka




Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 6.3.2018



¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevýdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Opírá-li autor takového díla u dělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídá k vyšší výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Diplomová práce je zaměřena na problematiku mezigeneračních vztahů a sociální solidarity především v rodině. Jedná se o současné, velmi citlivé téma, které souvisí s demografickým vývojem. V teoretické části se věnujeme vícegeneračnímu soužití od jeho počátků, dále rodinné solidaritě a s tím související i mezigenerační solidaritě. Přiblížíme si jednotlivá období lidského života, pro naši práci je především významná etapa stárnutí a stáří. Soužití více generací s sebou nese také mnoho rozdílných názorů, které občas vyústí v mezigenerační konflikt. Empirická část navazuje na praktickou a je tvořena kvantitativním výzkumem, který byl realizován formou dotazníkového šetření. Získaná data byla dále zpracována, následovala analýza výsledků a interpretace dat.

Klíčová slova: mezigenerační vztahy, mezigenerační konflikty, rodinná solidarita, rodina, střední věk, stáří.

ABSTRACT

This diploma thesis is focused on issues of intergenerational relations and social solidarity especially in a family. This is current and very sensitive topic and is related to demographic development. In the theoretical part, we are devoted to multigenerational coexistence from its beginnings, further to a family solidarity and its related intergenerational solidarity. We will describe individual periods of human life, for our work is most important the stage of aging and old age. Multi-generational coexistence also brings many different opinions that sometimes result in an intergenerational conflict. The empirical part builds on the practical one and consists of a quantitative research, which was realized through a questionnaire survey. The obtained data were further processed, followed by results analysis and interpretation.

Keywords: intergenerational relations, intergenerational conflicts, family solidarity, family, middle age, old age.

Děkuji vedoucímu mé diplomové práce panu doc. PhDr. Mgr. Jaroslavu Balvínovi, CSc. za odborné rady, čas, vstřícnost a podnětné připomínky, které mi byly při konzultacích poskytnuty. Rovněž děkuji paní Mgr. Ivě Staňkové, která mně velmi pomohla s přípravou empirické části.

Poděkování patří také mé nejbližší rodině a přátelům za podporu a pomoc během celého studia.

Motto: *„Každá generace se usmívá nad svými otci,
směje se dědečkům a obdivuje pradědečky.“*

William Somerset Maugham

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 K TEORETICKÝM VÝCHODISKŮM A ZÁKLADNÍM POJMŮM	13
1.1 STAV ZKOUMANÉHO TÉMATU V LITERATUŘE DOMÁCÍ A ZAHRANIČNÍ.....	14
1.2 VZTAH ZVOLENÉHO TÉMATU K SOCIÁLNÍ PEDAGOGICE.....	18
1.3 ZÁKLADNÍ POJMY	20
2 STÁŘÍ A MEZIGENERAČNÍ VZTAHY	23
2.1 STÁRNUTÍ A STÁŘÍ.....	24
2.2 HISTORIE A SOUČASNOST VÍCEGENERAČNÍHO SOUŽITÍ V RODINĚ	27
2.3 KONFLIKTY MEZI GENERACEMI	30
3 SOCIÁLNÍ SOLIDARITA MEZI GENERACEMI	34
3.1 POJEM SOLIDARITA A JEJÍ DRUHY	35
3.2 RODINNÁ SOLIDARITA	37
3.3 MEZIGENERAČNÍ SOLIDARITA	39
II PRAKTICKÁ ČÁST	45
4 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU	46
4.1 VÝZKUMNÝ CÍL	46
4.2 METODY VÝZKUMU.....	47
4.3 VÝZKUMNÝ SOUBOR A ORGANIZACE VÝZKUMU	48
5 ANALÝZA DAT A JEJICH INTERPRETACE	50
5.1 ANALÝZA POLOŽEK DOTAZNÍKU	50
5.2 SROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU SE STANOVENÝMI CÍLI.....	75
6 SHRNUTÍ VÝZKUMU	82
6.1 DISKUSE K VÝSLEDKŮM	82
6.2 DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	85
ZÁVĚR	86
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	87
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	91
SEZNAM TABULEK	92
SEZNAM GRAFŮ	94
SEZNAM PŘÍLOH	95

ÚVOD

Zabýváme se mezigeneračními vztahy a sociální solidaritou, jež zásadní měrou může pomoci při rozvoji nejen jedince, ale i celé společnosti. V současnosti se velmi citlivým a aktuálním tématem společnosti stávají mezigenerační vztahy spolu se stárnutím a stářím. S demografickým vývojem dochází k nárůstu počtu starých lidí. Nejedna rodina se potýká s problémem, jak se postarat o starší rodinné příslušníky, žijící ve společné domácnosti nebo mimo ni. Problematikou možnosti návratu péče o nejbližší v rodinném kruhu se znovu začínají zabývat rovněž západní země.

Každý jedinec již od narození stárne. Mezi jednotlivými generacemi vznikají značné odstupy, jež jsou způsobeny vývojem jedince v rozdílných sociálních a ideových podmínkách, které vedou k oslabení mezigeneračních vztahů. Mezigenerační soužití se potýká s občasnými konflikty, které pramení z předpojatosti různých generací proti sobě navzájem. Setkáváme se s názory, že mladí lidé jsou špatní, nebo s tímž tvrzením o starých lidech. Je nutné naučit se přijímat odlišnosti a umět naslouchat druhým. Jak mladá generace tak staří lidé bývají podceňováni. Mladá generace zejména z předsudku, že nemají žádné životní zkušenosti a znalosti, staří lidé zase, že se neumějí přizpůsobit rychlým změnám ve společnosti a potýkají se s technologickým pokrokem.

Sociální solidarita je spojována s vytvářením či soustavou životních podmínek, ale také potřeb jedinců či sociálních skupin. Důležitá je mezigenerační solidarita, jež se vyznačuje solidaritou zdravých s nemocnými, mezi lidmi v aktivním a neaktivním produktivním věku apod. Pro nás je významná rodinná solidarita, která bývá rozličná v každé společnosti, jelikož ji ovlivňují mnohé faktory. Projevuje se oboustrannou podporou jak rodičů, tak dětí. Mnohdy se jedná jen o malou výpomoc v domácnosti nebo finanční výpomoc či hlídání dětí.

Téma mé diplomové práce je zaměřeno na mezigenerační vztahy, jelikož i dnes najdeme rodiny, ve kterých žijí pohromadě tři nebo dokonce i čtyři generace, které se navzájem ovlivňují. Toto soužití je významné pro chod vlastní rodiny, protože se učíme od předešlých generací. Vícegenerační soužití je doprovázeno společnými aktivitami, společnými zájmy, emocionálními vazbami nebo vzájemnou závislostí. Často se setkáváme s tím, že vztahy prarodičů s vnoučaty jsou provázány z hlediska vnoučat rozličnými evolučními obdobími. Zejména v dětství jsou prarodiče nenahraditelní, s postupným dospíváním a pubertou si děti přestávají rozumět s prarodiči, omezuje se

komunikace a náklonnost především ze strany vnoučat. Je zapotřebí vzájemná tolerance, respekt a nezasahování si do životů.

Sama jsem vyrůstala a žiji dosud ve vícegenerační rodině, a proto jsem se rozhodla zjistit, jaký mají pohled současní studenti středních škol na mezigenerační vztahy, stáří a sociální solidaritu. Jelikož všichni mladí lidé se ještě vzdělávají, je možné je v tomto věku formovat a pozitivně usměrňovat jejich názor na okolní svět. Zejména sociální pedagogika je tvořena aplikovaným odvětvím pedagogiky, věnujícím se výchovnému působení na sociální aspekty v procesech výchovných a vzdělávacích. Po absolvování oboru nalézají studenti uplatnění ve školství, v různých státních institucích či sociálních službách, kde mají možnost působit na rozličné generace a tím způsobem mohou stále aktivovat mezigenerační diskuse.

Teoretická část je tvořena třemi základními kapitolami, kdy v úvodní kapitole se zabýváme teoretickými východisky a pojmy. Její součástí je vztah zvoleného tématu k sociální pedagogice a charakteristika základních pojmů, které byly použity v práci. Druhá kapitola se věnuje stáří a mezigeneračním vztahům. Seznamujeme se s jednotlivými etapami lidského života, zejména nás zajímá stárnutí a stáří. V této části se zaobíráme historií a současností vícegeneračního soužití a s tím souvisejícími konflikty mezi generacemi. V poslední kapitole se zabýváme významem a druhy solidarity, věnujeme se zejména rodinné solidaritě a mezigeneračním vztahům.

Empirická část se zaměřuje na názory studentů středních škol na mezigenerační vztahy, zejména se seniory. Výzkum jsem se rozhodla provést na vybraných školách ve městě Rožnov pod Radhoštěm, neboť mladí lidé se zde účastní mnohých akcí zaměřených na mezigenerační vztahy. Navštěvují seniory v Domově pro seniory a také se účastnili projektu „Mezigenerační spolupráce rožnovských fotoamatérů“. Záměrně bylo vybráno toto město, které je specifické svojí kulturou a historií, jež je ovlivněno životem na Valašsku. Nachází se zde Valašské muzeum v přírodě, kde jsou udržovány tradice spojené s tímto krajem. Hlavním cílem diplomové práce je pomocí dotazníkového šetření a analýzou získaných dat zjistit, jak vnímají mezigenerační vztahy, stárnutí a sociální solidaritu studenti středních škol v Rožnově pod Radhoštěm. Jak vnímají generaci starších lidí, jakou formu solidarity lze najít v jejich rodině. Jak se staví k institucionální či domácí péči, jestli z jejich hlediska má mezigenerační solidarita nějaký smysl pro společnost i pro ně samé. Jestli sami žijí ve vícegenerační rodině, jak vnímají staré lidi, jestli je setkávání se starší generací pro ně přínosné a jak mladí lidé vnímají rozličné názory

na společnost. K hlavnímu cíli byly stanoveny dílčí cíle, pomocí kterých byla zjištěna stanoviska studentů vybraných středních škol na uvedená témata.

Diplomová práce je pro přehlednost doplněna tabulkami a grafy a zakončena doporučením pro praxi. Zjištěné výsledky nám mohou posloužit k větší informovanosti a osvětě mezi populací.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 K TEORETICKÝM VÝCHODISKŮM A ZÁKLADNÍM POJMŮM

Teoretická část, diplomové práce, se zabývá rešeršemi odborné literatury, které se vztahují ke zvolenému tématu. Objasníme si vztah vybraného tématu se sociální pedagogikou a seznámíme se základními pojmy souvisejícími s danou problematikou.

Zaměřili jsme se na soužití více generací a na jejich vzájemné vztahy. V odborné literatuře se uvádí, že mezigenerační soužití je velmi náročné pro všechny aktéry, neboť je provázáno možnými konflikty, kdy si mnohdy nedokážou porozumět staří rodiče s vlastními dospělými dětmi. Z historických pramenů se dozvídáme, že vícegenerační soužití bylo spíše nutností, protože jen díky společné spolupráci a pomoci (např. v zemědělství), byli schopni přežít všichni členové rodiny od dětí až po staré rodiče. Velmi důležitá je také solidarita v rodině, která se vyznačuje zejména sounáležitostí a subvencí materiální či morální. Setkáváme se s neustálou potřebou rodičů pomáhat svým dospělým dětem a také děti se často snaží oplácet dobro a pomoc svým rodičům.

Mezigenerační vztahy, dle Vágnerové, se vyznačují propojením více generací, které mají rozdílnou historickou zkušenost, lišící se hodnoty či postoje. Důležitý je vzájemný kontakt např. prarodiče s vnoučetem, neboť současná společnost začala vnímat staré lidi jako přítěž společnosti. V průběhu života se každý člověk stává členem rozdílných sociálních skupin a veškeré skupiny od něj požadují převzetí nebo plnění určitých rolí, jež korespondují s jeho pozicí. V každé realizované pozici dochází k projevům příznačných zvláštností osobních dispozic jedince, ovšem s významným vlivem i skupiny, s jejími požadavky a také očekáváními. Každá role vymezuje postavení jedince jak ve společnosti, tak v sociální struktuře, tudíž obsah každé z nich bývá sociokulturně podmíněn. Jednotlivá období lidského života jsou spjata s různými rolemi, kdy v dětství jde o podřízenou roli, která je dána postavením a zejména nerozvinutými kompetencemi. Poté následují role vrstevníků, sourozenců či nadřazené role. Velká část života je spojena s profesní rolí, která na začátku kariéry je vždy podřízenou, poté v průběhu let dochází k diferenciaci a jedinec získává nadřazenou roli. Stáří bývá spojeno s velkou proměnou sociálního postavení, ve kterém jedinec ztrácí nadřazenou roli. Postupně dochází k úbytku osobních kompetencí a začínají převažovat závislé či méně prestižní a podřízené role. Jedná se např. o roli důchodce, vdovce, nemocného či osobu nesoběstačnou. Pomocí těchto proměn je možné si dobře představit průběh celého lidského života (Vágnerová, 2004, s. 320 – 327).

1.1 Stav zkoumaného tématu v literatuře domácí a zahraniční

V úvodní podkapitole se budeme věnovat odborné domácí, zahraniční či cizojazyčné literatuře, jež se stala hlavním zdrojem informací a podstatným přínosem při zpracování diplomové práce. Tato práce byla zpracována za přispění několika podstatných knih, které propojují teoretickou část s výzkumnou. Bylo nezbytné seznámit se podrobně s danou problematikou, aby byly získané vědomosti využity v praxi.

Domácí literatura

K tématu zabývajícím se mezigeneračními vztahy, stárnutím a sociální solidaritou bylo vydáno mnoho knih. Pro tuto diplomovou práci se stala důležitou kniha od Heleny Haškovcové „**Fenomén stáří**“ (Haškovcová, 2010). V knize se autorka zabývá fázemi lidského života, zejména stářím, které je všude kolem nás. Seznamuje čtenáře s pohledem na stáří v minulosti a současnosti. Stáří bývá spojováno s mnoha mýty, jako je mýtus falešných představ, demografie či homogenity. Rovněž média mnohdy stáří představují jako něco negativního. Stáří je spojováno s větší potřebou péče o seniory. V publikaci se dozvídáme, jak vypadala péče v historii, v době socialismu a jaké jsou perspektivy strategie péče o seniory v současnosti. Přibližuje nám funkce rodiny, její proměny a zamýšlí se nad její budoucností. Zabývá se problémy spojenými s péčí o seniory v rodině, se závažnou tichou epidemií 21. století, což je demence. I v takovém případě je potřeba, aby byla vždy zachována důstojnost, neboť všichni lidé zasluhují respekt, ať už jsou zrovna nemocní či nemohoucí.

Další publikací, která patří k těm zásadním, je kniha od Marie Vágnerové „**Vývojová psychologie II. : dospělost a stáří**“ (Vágnerová, 2007). Dílo nás seznamuje s jednotlivými etapami lidského života. Skládá se ze čtyř částí, kdy v první se seznamujeme s mladou dospělostí, s její charakteristikou, se souvisejícími kognitivními proměnami, socializací jednotlivce, s proměnami rolí a genderovou identitou. Druhé období dospělosti přináší mnoho změn jak tělesných či psychických tak sociálních, dochází ke změnám především rodičovské role. V tomto období dochází k proměně vzájemných vztahů starých rodičů s lidmi středního věku, které ovlivňuje rovnováha nebo nerovnováha vzájemné samostatnosti a solidarity. Tyto skupiny lidí se nacházejí v jiné vývojové fázi, proto mají rozdílné jak potřeby či zájmy, tak hodnoty. V poslední části se autorka zabývá raným a též pravým stářím. Tato období jsou spojena se změnami tělesnými a psychickými, ale také se změnami v oblasti socializace nebo osobnostních vlastností. Zejména v pravém stáří

narůstá potřeba spirituálního směřování, na jehož základě dochází k odpoutávání od skutečného života a jeho vazeb. Člověk se připravuje na konec a na smrt.

Také kniha od Věry Jiráskové a kol. „**Mezigenerační porozumění a komunikace**“ (Jirásková, 2005) patří k těm podstatným pro tuto práci. Autorka se zabývá kvalitou života a ageismem, který je spojován s předsudky vůči stáří. Představuje mezigenerační konflikty, zejména jeho typy, cykly a též postoje ke konfliktu, které vznikají většinou předpojatostí rozdílných generací vzájemně vůči sobě a setrváním mnohdy na mnohačetných, třeba i mylných klišé. Další autoři se vedle stárnutí a smrti zabývají také potenciálem a bariérami v mezigenerační komunikaci. Snaží se poukázat na základní východiska komunikace, což představuje akceptaci druhého, který je jiný, ovšem je též osobností s četnými zkušenostmi, poznatky či prožitky. K velkým bariérám komunikace vedle egocentrismu patří např. černobílé myšlení, neochota, malichernost, ponižování druhých aj. Publikace je přínosná pro pochopení současného problému oboustranného dialogu seniorů s mladší generací, ale též může pomoci pochopit sám sebe.

Zahraniční literatura

Další autor zabývající se stárnoucí společností je Miloslav Hetteš, který ve své knize „**Starnutie spoločnosti**“ (Hetteš, 2011) se pokusil vysvětlit stárnutí i stáří, význam důstojného stáří a také nutnost mezigenerační solidarity za záměrem celospolečenského blaha. Věnuje se otázkám souvisejícím se stárnutím, jako je lidské právo, integrace, trh práce, celoživotní vzdělávání, podpora zdraví a také prevence onemocnění. Velmi důležitou úlohu pro starší lidi sehrává pomoc a starostlivost rodinných příslušníků. Je potřeba poznat příčiny a podstatu stárnutí a stáří, což by umožnilo změnit současný pohled a také odhalit nové možnosti rozvoje důstojného života pro všechny generace ve společnosti. Neboť neřešené mezigenerační rozpory bez solidarity s sebou přinášejí zejména nárůst násilí ve společnosti. V současnosti společnost prochází významnou demografickou revolucí, a proto je nutností seznámit se s postavením a přínosem starších lidí v rozmanitých oblastech společnosti. Studie chce přispět k tomu, aby starší lidé měli významnější pozici především v oblasti opatrovnictví, dobrovolnictví, trhu práce, ale i v dalších oblastech. Pokouší se vysvětlit a navrhnout možné postupy.

Švýcarský lékař Paul Tounier v knize „**Osamělost mezi lidmi**“ (Tounier, 1998) se zabývá tíživým společenským fenoménem současnosti, což je pocit osamělosti, který pociťuje téměř každý z nás. Existují lidé, kteří se z neznámých důvodů odcizují, přestože mají

rodinu, nerozumějí si a uchylují se k osamocenímu životu, kdy jediným přítelem se stává jejich kocour anebo pes. Jiní zase si nedovedou představit život bez rodiny a soužití s více generacemi, přestože zde mnohdy dochází ke konfliktům. Je potřeba si uvědomit, že pokud jsme v konfliktu s druhým, jsme v rozporu sami se sebou. V knize je uvedeno mnoho příkladů z autorovy praxe, kdy člověk se cítí nepochopený druhými a začíná spoléhat sám na sebe a odpoutává se od ostatních. Autor seznamuje s novým pohledem na pocit osamělosti a současně poskytuje jednoznačné východisko, což je společenství a blízký vztah s druhými.

François de Singly se v publikaci „**Sociologie současné rodiny**“ (Singly, 1999) zabývá rodinou, která vykazuje charakteristické rysy konce 19. století, mnohé, z nichž nacházíme i dnes. Zřejmé jsou ale dvě pozvolné změny, jako privatizace rodiny vzhledem k zdůrazňování hodnoty mezilidských vztahů a současně socializace, do níž ale neustále zasahuje stát, který občas nahrazuje manžela zejména v oblasti ekonomické, a též se podílí na zavádění nových norem rodinného chování. Seznámíme se s principy, jakými se regulují příbuzenské vztahy a se službami, které nejsou v rozkolu s principy lásky a svobody. Dílo popisuje, co děláme, abychom se vnímali jako moderní lidé, kteří jsou nezávislí a jedineční, a zároveň nerozbili pouto vzájemných vazeb, které udržují rodinu pohromadě. Přestože se opíráme o francouzskou realitu, která se odlišuje od naší, shodujeme se s autorem, který v rámci evropské západní kultury shledává shodné vývojové trendy i přes odlišnost rodinné legislativy či školského systému. Kniha poskytuje pohled na hlavní principy rodinného života, který může inspirovat nejen sociology, ale také psychology nebo pedagogy, kterým přináší určitý způsob fungování současné rodiny.

Cizojazyčná literatura

Soužitím více generací se zabývá klinická psycholožka Kristine Bertiny, která v knize „**Strength for the sandwich generation: help to thrive while simultaneously caring for our kids and our aging parents**“ (Bertiny, 2011) vychází ze své vlastní zkušenosti, jelikož se sama stará o rodiče s demencí a současně o dospívající dcery. Zejména lidé středního věku se často ocitají mezi nezaopatřenými dětmi a stárnoucími rodiči. Jejich role spočívá především v péči, obstarávání nebo naplňování toho, co potřebují buď jejich potomci nebo senioři žijící v rodině. V knize jsou popsány různorodé výzvy, se kterými se potýkají jednotlivci dosahující středního věku, ať už se jedná o psychologický či fyziologický dopad. Jak stárnout s grácií, ale též jak čelit budoucnosti. Dále se věnuje četným obtížím, se kterými se potýká vícegenerační pečovateli. V péči o děti lze sledovat

zejména jejich rychlý vývoj a růst jako jednotlivce. Rodič musí zvládat útrapy i radosti rodičovství, ať se jedná o odřená kolena nebo např. maturitní ples. Vše dělá s radostí, neboť v dítěti vidí naději do budoucnosti. Druhá strana péče je pomoc starším rodičům nebo příbuzným. Tato pomoc je spojována jak s negativním, tak pozitivním poutem, které bylo vytvořeno již v raných letech člověka. Jestliže je pouto k rodičům pozitivní a silné, poté z toho vyplyne hodně dobrého, ovšem jeli negativní, má to vliv na reakci dospělého dítěte na stárnoucí rodiče. Často hněv a nepřátelství zamlžují schopnost nalézt v sobě soucit, což úplně znemožňuje péči o jejich staré rodiče. Vedle péče o děti a seniory si zaslouží péči také člověk, který se stará o své blízké. V publikaci nacházíme vedle zkušeností také mnoho praktických rad, jak zvládat péči o děti, seniory a sebe, jak pracovat se související finanční zátěží a morálními nebo etickými hodnotami. Autor představuje člověka ve středním věku, jak dokáže zvládat své náročné role, ve kterých může najít smysl a štěstí v současném složitém světě.

Významná americká psychologka, sociální pracovnice a terapeutka Virginia Satirová, která bývá často označována za matku rodinné terapie, se ve svém díle „*The new peoplemaking*“ (Satirová, 1988) zabývá rodinou. Rodinu přirovnává k ledovci, neboť majorita lidí si uvědomuje jen minimum skutečného dění. Často je osud rodiny závislý na porozumění citů i potřeb, jenž se nachází pod povrchem všedních rodinných událostí. Velmi důležitá pro rodinné soužití je komunikace, což není jen mluvení, ale i naslouchání. Kniha nám má pomoci ujasnit si, jak fungují některé elementy, jako je sebehodnocení, normy a společenské vazby v naší rodině a představí nové směry, jež vedou ke změně. Nevěnuje se svalování viny na rodiče, ale zaměřuje se na zkoumání vztahů, které spojují členy rodiny. Z díla je možno načerpat mnoho moudrých rad a postřehů, které mohou posloužit k pochopení důvodů možných neshod a problémů v rodině. Pomocí experimentu či cvičení můžeme získat nové zkušenosti a také nové cesty k pochopení současného systému, který prožíváme a dodávat novou vitalitu a uspokojení ze společné práce. Autorka je přesvědčena, že existuje způsob, jak můžeme společně žít v rodině lépe, než je tomu nyní.

Mezilidskou komunikací, jejíž součástí je nejen naslouchání, ale i zvládání konfliktů a dalších faktorů, se zabývá Joseph A. DeVito v knize „*Essentials of human communication*“ (DeVito, 2008). Komunikace patří k nejdůležitějším dovednostem či schopnostem v osobním, pracovním nebo společenském životě, neboť komunikujeme mezi sebou, v malých skupinách a na veřejných projevech. Dochází také k rozvoji naslouchání,

verbálních sdělení, neverbálních sdělení, kritického myšlení, etiky, moci a kulturních aspektů. V mezilidském soužití je důležité naučit se efektivně konverzovat, abychom předcházeli konfliktu. Pokud již konflikt nastane, je důležité umět ho efektivně zvládnout. V publikaci najdeme mnoho praktických příkladů, obrázků a také cvičení, které nás naučí, jak správně komunikovat. Kniha se stala jednou z nejvyhledávanějších a nejprodávanějších publikací v oblasti mezilidské komunikace.

1.2 Vztah zvoleného tématu k sociální pedagogice

Koncepce sociální pedagogiky se různily a během jejího vývoje se proměňovaly. Zejména to souviselo s interpretací pojmu sociální, kdy mnozí chápali tento pojem v účelu nutnosti pomoci lidem, kteří se dostali do spletité životní situace. Druhé pojetí chápalo pojem sociální ve spojení s celou společností, tudíž ve smyslu výchovy veškerých společenských skupin pro život v dané společnosti (Kraus, 2008, s. 39). Dle Procházky je sociální pedagogika poměrně novou disciplínou, která je tvořena ve své podstatě dvěma základy, a to tradicemi filozofického myšlení a tradicemi sociální práce spolu s příklady péče, starostlivosti o druhé a solidarity, které jsou doprovázeny praxí mezilidského spolužití ve všech historických obdobích. Filozofické myšlení se koncentruje na výpovědi o složitých vztazích člověka a společnosti (Procházka, 2012, s. 11).

Sociální pedagogika se v historii zabývala širokým okruhem sociálních problémů, kdy složitosti jednotlivých historických období a aktuálních problémů každého období se promítly do zrodu různých ideových proudů a stanovisek při vymezení jejího předmětu. Dle názorů českých a slovenských autorů na podstatu a zaměření soudobé sociální pedagogiky se setkáváme s užší či širší koncepcí této vědní disciplíny. Sociální pedagogiku v širším pojetí lze považovat za multidisciplinární obor, který je orientován na celou populaci, jejímž hlavním předmětem je najít ideální soulad mezi individuálním a společenským. Obsahem je vyhledávání postupů, které by usnadnily proces enkulturace a socializace, dále realizovat pomoc při formování optimálního životního způsobu jak u ohrožené, tak i u zdravé populace (Procházka, 2012, s. 67). Úzké pojetí sociální pedagogiky se zabývá výchovným působením na sociálně znevýhodněné nebo rizikové skupiny jak mládeže, tak i dospělých. Často je obsah sociální pedagogiky spojován s ústavní výchovou nebo náhradní rodinnou péčí (Kraus, 2008, s. 44). Objektem zájmu se staly zejména společenské problémy, jež se rozvíjejí např. s nezaměstnaností či chudobou. Sociální pedagogika se zaměřuje na pomoc jednotlivým skupinám či jedincům, aby

s přispěním výchovných postupů je vedli k soběstačnosti a svépomoci (Procházka, 2012, s. 67 – 68).

Sociální pedagogika je teorií pomoci při zvládnutí konfliktů vznikajících v průběhu socializace. Stala se třetí výchovnou institucí, která je zřízena jako celoživotní učení pro všechny věkové kategorie. Jejím cílem je ústavou a jinými zákonnými opatřeními zaručit změnu jednotlivce ve prospěch jeho osobních kompetencí. Sociální pedagogika je teorií a praxí speciální výchovy (Bakošová, 2007, s. 32).

Dle Schillinga je sociální pedagogika státní nebo soukromou péčí o děti a mládež s cílem ochránit děti a chudobnou mládež před zanedbáním pomocí preventivních a výchovných opatření. Rozsah úloh se rozšiřoval a dnes představuje nabídku všem věkovým kategoriím. Vztahuje se nejen na zanedbanost a na abnormální chování, ale i na zachování, případně obnovení normality jedince. Pod sociální pedagogikou chápeme rozličně koncipované a obnovené sociální služby (Schilling, 1999, s. 99 – 100). Podle Bakošové sociálně pedagogická pomoc, taktéž vychází z humanistické pedagogiky, která je založena na pochopení, úctě k člověku, emancipaci, solidaritě a na pomoci, která vychází ze sociální pedagogiky. Snaží se akceptovat veškeré stránky osobnosti a přijmout jedince takového, jakým je. Autorka vnímá sociální pedagogiku jako životní pomoc, jejímž cílem je pomoci člověku při vypořádání se s životními úkoly, změnou nejbližšího okolí na plnění úkolů a zvládnutí problému. Mezi důležité cíle patří vedení lidí tak, aby byli schopni se samostatně rozhodovat a zodpovědně jednat, umožnit lidem konstruktivně řešit situace, vyrovnávat se společenskými deficity. Většinou se sociální pedagogikou začíná při problémech, jejichž existenci si vyžádal život. Mnohdy upozorňuje na absenci výchovy ve všech oblastech společenského, kulturního a ekonomického systému i v individuální rovině sebepoznávání. Snahou sociálního pedagoga je najít optimální formu didaktického působení na člověka, pomocí kterého by se mu podařilo nahradit deficity v integraci dané osoby a stabilizovat ji. Pomocí sociální pedagogiky se tato pomoc děje:

- poznáním osobnosti, jejích vztahů, výchovy, souvislostí a způsobem komunikace,
- rozborem problémů z hlediska příslušnosti k systémům, vlastnostem a vztahům,
- nabídkou jiných vztahů (Bakošová, 2007, s. 51 – 58).

Sociální pomoc chápeme jako pomáhání těm členům společnosti, kteří v některých fázích života nebo situacích nejsou schopni samostatně a s podporou svých nejbližších postarat se o své věci.

Sociální pomoc dle Schillinga vnímáme jako:

- primární pomoc, která slouží osobnosti a přispívá k celkovému rozvoji člověka,
- sekundární pomoc, jež představuje preventivní pomoc formou podpory, poradenství nebo pomoci,
- terciární pomoc, která představuje dodatečnou pomoc v situacích, kdy problém eskaluje, dochází k vytváření vlastní dynamiky a člověk je nedokáže zvládat sám (Schilling, 1999, s. 42).

Současná doba, kterou lze označit za postmoderní, přináší výrazné změny do našich životů. Společnost se stala nebývale pluralitní, zřetelně sociálně diferencovanou a značně individualizovanou. V takovém světě se člověk dost těžko orientuje, jsou na něj kladeny vysoké nároky a požadavky, které vedou k jeho selhání. Někdy se lidem zdají situace tak složité, že upadnou do zvláštních typů lhostejnosti. Přibývá lidí, kteří se ocitnou v tísní a tím vzrůstá také smysl pomoci a pomáhajících profesí. Tato pomoc má rozličnou podobu: zdravotní péči, poradenskou činnost, osvětu, materiální pomoc, vzdělávací a výchovnou činnost nebo zajišťuje základní biologické potřeby. Velmi citlivým se zdá být tento problém, pokud se jedná o děti, staré lidi nebo zdravotně handicapované. Sociální pedagogika v těchto souvislostech se snaží zdůraznit potřebu pomoci člověku, nasměrovat ho tak, aby byl sám schopen konstruktivně vyřešit vzniklou složitou situaci, tudíž mluvíme o pomoci ke svépomoci. Pomoc můžeme z hlediska sociální pedagogiky definovat jako aktivní účast, díky které můžeme vyřešit konkrétní životní situaci, s konkrétním cílem, jenž vyplynul z dané nouze či ohrožení. Jedná se o soubory činností, pomocí kterých usilujeme o kompenzaci odhalených nedostatků, které dokážou aktivovat člověka a pomoci mu zajistit nejen sociální, ale i psychickou stabilitu spolu se sociální nezávislostí a tím zkvalitnění jeho života (Kraus, 2008, s. 135).

1.3 Základní pojmy

Základ veškerých odborných prací tvoří pojmosloví. Vymezuje a přibližuje hlavní pojmy, které jsou použity a dále rozvíjeny v jednotlivých částech této práce.

K základním pojmům patří **ageismus**. Pro tento pojem neexistuje český ekvivalent, často bývá vykládán jako averze proti starým lidem, v současnosti se stává základem nového jevu, kterým je věková diskriminace starých lidí (Haškovcová, 2010, s. 34 -35). Dle Jiráskové pojem ageismus byl odvozen z anglického slova age, což značí věk, stáří. Ovšem

obecně jím označujeme společenskou předpojatost vůči stáří. Poprvé se s tímto pojmem setkáváme v roce 1968, ale už tehdy bylo zřejmé, že je potřeba jej nově specifikovat, rozšířit a také více propracovat vymezení. Prvotní ohraničení pojmu ageismus vycházel totiž z hlediska, jež výraz „stáří“ a „staří“ koncipovalo jako věcnou kategorii, sdružující nejasnou skupinu jedinců, jejichž základním a jediným kritériem byl chronologický věk (Jirásková, 2005, s. 21).

K dalším významným pojmům náleží **střední věk**, kdy člověk je na vrcholu svých sil a uvědomuje si, že cesta vzhůru povolná, ale jistě končí, přesto pád nemusí být rychlý ani náhlý, jelikož lidé mají velkou schopnost adaptability. Přesto se potýkáme kolem padesátky s únavou či stereotypem a dochází k mapování osobní perspektivy, která vyúsťuje v těšení se na penzi (Haškovcová, 2010, s. 15). Dle Vágnerové střední věk nelze vymezit, nenajdeme zde jasné hranice, které by jej oddělovaly jak od předcházejících tak následujících období. Střední věk není jen vrcholem zralosti, ale též obdobím spojeným s nárůstem zodpovědnosti a také připravenosti ji akceptovat. U těchto lidí sílí tendence k tomu, aby se zabývali sami sebou. Také pohled do budoucnosti je často spojován s nadějí osobnostního rozvoje, i když už jaksí limitovaného. Většina lidí si před dosažením padesátky uvědomuje svou zranitelnost a význam sociální úspěšnosti, které až doposud pokládal za důležité. Takovýto prožitek otevírá naději pro další osobnostní vývoj, jenž by byl zaměřený jiným způsobem než dřív. Střední věk prochází proměnami i ve vztahu s rodiči, kteří stárnou a neobejdou se bez větší pomoci či podpory (Vágnerová 2007, s. 178 – 228).

Na střední věk plynule navazuje **stáří**. Jedná se o časový úsek, který uběhl od narození člověka, je to závěrečná životní fáze, která nastává zpravidla po ukončení ekonomických činností a je doprovázena duševními, ale i fyzickými změnami, nelze ji vymezit jen věkem, neboť jednotlivé odlišnosti mezi jedinci jsou velké (Jandourek, 2001, s. 236). Dle Haškovcové stáří se stalo čitelným nejen ve tvářích, ale i v gestech nebo v chůzi. Projevuje se ochabováním svalstva, pigmentací kůže, šedivěním vlasů, mužům častěji řádnou vlasy. Také pohyb je zpomalený, postava se nachyluje a současně dochází k jejímu zmenšení. Taktéž psychika není uchráněna změnám, neboť staří lidé nevnímají ostře, jelikož špatně vidí a hůře slyší (Haškovcová, 2010, s. 31 – 32). Stáří je konečným obdobím života, fází, kterou můžeme označit jako postvývojovou, poněvadž už byly uskutečněny veškeré latentní schopnosti rozvoje. Přináší pocit naplnění, moudrosti či nadhledu, avšak

rovněž úbytek energie a nevyhnutelnou proměnu osobnosti mířící k jejímu konci (Vágnerová, 2007, s. 299).

Termín **rodina** v tradiční společnosti označuje skupinu osob žijících společně, ovšem tyto skupiny mohou zahrnovat také osoby nepříbuzné; k tradičnímu kritériu členství k rodině náleží společné stolování (Horský, Seligová, 1996, s. 141). Jedná se nejstarší a základní sociální jednotku společnosti. Moderní rodinná politika pokládá za rodinu soubor společně bydlících i hospodařících manželů, eventuálně partnerů s dítětem či dětmi nebo samotného rodiče s dítětem případně dětmi. Rodina má velký vliv na osobní vývoj dítěte, jedná se o první model společenství, se kterým se dítě setkává. Zásadně vymezuje vztahy k ostatním osobám, taktéž ke společenským skupinám, stává se východiskem transferu specifických vzorců chování při vytváření jeho následujících vztahů ve společnosti. Rodina se stává podstatným přínosem pro celou společnost, zejména pro její civilizační, morální, ale i kulturní úroveň (Krebs, 2002, s. 374). Velký význam pro rodinu má taktéž **rozšířená rodina**, která zahrnuje příbuzné od obou rodičů, kteří pospolu bydlí ve společné domácnosti či přinejmenším velmi blízko; jedná se tudíž o dvě i více generací stejné příbuzenské posloupnosti, což je odlišuje od běžné nukleární rodiny (Jandourek, 2001, s. 207).

Solidarita vyjadřuje pocit sounáležitosti členů nějakých sociálních celků, které jsou např. organizovány v politických či náboženských hnutích nebo sociálních vrstvách (Jandourek, 2001, s. 233). Solidarita je projevem toho, že člověk je sociální neboli společenskou bytostí, která je vždy a za každých okolností určitou měrou odkázána na druhé, tudíž je závislá na koexistenci ve společnosti jako celku. Solidarita je projevem lidské pospolitosti, porozumění, ale též odpovědnosti (Krebs, 2002, s. 32). Pro naši práci je významný také pojem **mezigenerační solidarita**. Jedná se o solidaritu, která se odehrává mezi dětmi a jejich rodiči. Jde o vzájemnou podporu mezi staršími a mladšími členy rodiny. Starší rodiče neustále vykazují větší míru blízkosti a solidárnosti se svými dětmi, než děti s nimi. Rodiče se neustále snaží o udržení blízkých rodinných vztahů a rodinnou kontinuitu, zatímco děti se spíše soustřeďují na obhájení vlastní individuality a nezávislosti, což vede k odmítání hodnot a tradic starších generací. Dochází k tomu, že rodiče mají tendenci přeceňovat mezigenerační solidaritu a podceňovat mezigenerační konflikt, ale u dětí je tomu zrovna naopak. Můžeme říci, že u starších generací pozorujeme vyšší míru emocionálních vkladů do generačních vztahů než u mladší generace (Rabušicová, Kamanová, Pevná, 2011, s. 77).

2 STÁŘÍ A MEZIGENERAČNÍ VZTAHY

Stáří dle Vágnerové řadíme k poslední etapě života, kterou lze označit jako postvývojovou, neboť byly již realizovány veškeré latentní schopnosti rozvoje. Toto období je spojováno s úbytkem energie a nezbytnými proměnami osobnosti mířícími k jejímu konci. Je epochou relativní svobody, která se prolíná s moudrostí, nadhledem a pocitem naplnění, ale také dobou s nahromaděním velkých ztrát ve všech oblastech. Stáří přináší též nové zkušenosti. Senioři se cítí svobodněji, neboť nejsou zatěžováni povinnostmi jako dříve, např. péčí o děti nebo staré rodiče (Vágnerová, 2007, s. 299 – 302). Postoj ke stáří a starým lidem je současnou společností vnímán spíše negativně. Toto období je chápáno současnou společností jako doba, kdy člověk jen chátrá. Mnohdy jeho kompetence i zkušenosti ztrácejí na významu a pro společnost se stává nepotřebným. Staří lidé jsou silně znevýhodňováni hodnotovým systémem této společnosti. Často tento vývoj podporují i média, která rozličnými způsoby potvrzují důležitost vnějšího vzhledu a proklamují svěžest jako současnou normu (Vágnerová, 2000, s. 443). Ovšem je nutné si uvědomit, že každý z nás jednou zestárne, jak uvádí Křivohlavý, a v mnohých právech tento úsek života vyvolává obavy z nemocí a psychických a i biologických změn. Vývojem společnosti dochází k prodlužování střední doby života, která s sebou přináší také svá pozitiva, neboť můžeme delší dobu prožít život ve styku s druhými lidmi, ale také s širší rodinou (Křivohlavý, 2011, s. 9).

Vztah rodič a dítě je vytvářen v průběhu raných let a patří k jedněm z nejvýznamnějších vztahů. Pokud je pouto nejen silné, ale také pozitivní, lze očekávat hodně dobrého. Rodiče během svého života předávají svým dětem zkušenosti, náklonnost a také lásku a díky tomu mohou očekávat láskyplný vztah se svými potomky. Jak rodiče stárnou, dochází k pozvolné změně rolí. Začíná to občasným odvozem seniora k lékaři, vyřizováním složenek či zajištění nákupu. Děti, kterým bylo poskytnuto poměrně dobré rodičovství, se svým rodičům ve stáří odvděčí laskavou péčí. Ovšem i zde mnohdy nastává problém, že se dítě o rodiče nemůže starat doma, ačkoliv jsou mezi nimi ty nejlepší vztahy. Toto zjištění často zaznamená velkou ránu jak pro seniora, tak pro jeho dospělé dítě. Ze strany dospělého dítěte jsou pocíťovány velké výčitky kvůli tomu, že není v jeho silách svým milovaným rodičům poskytnout potřebnou domácí péči či s nimi dál žít (Bertini, 2013, s. 102 – 109). Proto se současná společnost začala zabývat problémem, jak zvládnout péči o staré rodinné příslušníky. Vlivem demografického vývoje přibývá starých lidí. Je možná institucionální péče, která je určena zejména bezdětným lidem, o které se nemá kdo starat.

Institucionální péče je finančně náročnější než péče v rodině. Proto se hodně v západních zemích řeší možnost návratu k péči o staré lidi v kruhu svých nejbližších. K takovému kroku je potřeba přijmout řadu významných opatření, která by pomohla rodinám zvládnout péči o staré lidi v rodinném prostředí (Jeřábek, 2013, s. 50 – 51).

2.1 Stárnutí a stáří

Stárnutí bývá spojováno s rizikem ztráty dosaženého sociálního postavení a citového zázemí. *Věk 50 let je považován za jakýsi mezník, který s definitivní platností potvrzuje počátek stárnutí. Zhoršení některých funkcí a první viditelné změny tuto skutečnost potvrzují.* (Vágnerová, 2000, s. 401) Vágnerová dále uvádí, že stárnoucí jedinec se mnohdy přeceňuje, neboť si nechce připustit stárnutí. Často nestojí o změny, stává se méně výkonným, pomalejším, z našeho pohledu hůře přizpůsobivým. Chce si uchovat to, co je dobré nebo aspoň přijatelné. Je si vědom, že změna mu pravděpodobně nepřinese nic pozitivního. Toto období je také procesem spojeným s pomalým úpadkem veškerých tělesných funkcí (Vágnerová, 2000, s. 401 – 402). Okolím bývá chápáno jako souhrn změn, které se projevují vyšší zranitelností a klesající výkonností jedince. Jednoznačně vymezit pojem stáří je kvůli intraindividuální variabilitě značně nesnadné. V odborné literatuře můžeme najít rozličné definice, které pohlíží na stáří z několika hledisek a projevů (Dvořáčková, 2012, s. 9 – 11). Dle Koukolíka je stárnutí a též stáří něco zcela jiného, než se domníváme. Nikdo si neuvědomuje, že stárnutí začíná kolem třicítky. Již od tohoto věku je potřeba začít se o sebe více starat a dbát na životosprávu, neboť je to počátek prevence stárnutí (Koukolík, 2014, s. 118 – 119).

Problémem stárnutí se zabývá mnoho autorů, kdy např. Dienstbier k definici stárnutí použil Encyklopedii Universum z roku 2003, kde je stárnutí chápáno jako vývojová etapa života spojená s různými změnami, jejichž příčina je v genetickém opotřebování, a nastává porucha schopnosti dělit buňky. Jako příklad lze uvést aterosklerózu, Alzheimerovu chorobu, artrózu apod. Stárnutí je přirozený proces, který nastupuje individuálně a asynchronně. *Světová zdravotnická organizace přijala pro rozlišení věkových kategorií pomocné názvosloví:*

- **Střední věk** věková kategorie 45-59letých.
- **Stárnoucí osoby** jsou od 60 do 74 let.
- **Stará generace** jsou lidé ve věku 75-89 let.

- *Stařecká skupina začíná od 90 let.* (Dienstbier, 2012, s. 15)

Stáří bývá spojováno se změnou způsobu života, což má vliv na proměnu sociálních dovedností. Senior se musí adaptovat na život důchodce, nastává změna ve způsobu komunikace a také morálního uvažování. Život seniorů se odehrává v určitém teritoriu a také v rámci různých sociálních skupin:

- **Rodina** je pokládána za nejvýznamnější sociální skupinu, která zahrnuje nejen soužití s partnerem, ale také blízký kontakt s rodinami dětí či sourozenců.
- **Přátelé a známí ze sousedství**, případně lidé, s nimiž se senioři podílejí na rozmanitých aktivitách, reprezentují možnost dalších společenských kontaktů a občas i hlubších vztahů, jež mohou mít prospěšný kompenzační smysl, především pokud by neexistovala vlastní rodina, či by neplnila svou funkci.
- **Společenství obyvatel určité instituce**, jako jsou např. nemocnice (zejména LDN), domovy důchodců, v jejímž rozsahu starší lidé sdílí s ostatními tentýž prostor a také určitý styl života, a mohou si také zde zformovat hlubší vztahy (Vágnerová, 2007, s. 350).

Jak uvádí Haškovcová, staří lidé nad 75 let vykazují snížení fyzických a psychických sil. Lze tyto změny pozorovat pouhým okem, jako jsou změny ve tváři, v gestech či při chůzi. Dochází k ochabování svalstva, vlasy šedivějí a řídnou, pigmentuje kůže. Stárnou také smysly, kdy u hmatu je pozorován nižší práh citlivosti, naopak čich se nemění. V tomto období je oslabeno rozlišování chuti, proto někteří senioři mají rádi ostřejší jídla. Hodně starých lidí se ovšem přiklání k jednoduché, tzv. obyčejné stravě (Haškovcová, 2010, s. 31).

Stáří lze považovat za sociální konstrukci, ať už jde o určování jeho počátku či způsobu zacházení se starými lidmi. Současná společnost se staví ke stáří a starým lidem negativně. Z tohoto systému hodnot vychází ageismus, kdy na institucionální a individuální úrovni dochází k diskriminaci a stereotypizaci lidí na základě jejich věku. Jsou omezovány sociální role, je znehodnocen status seniora, jsou jim odpírány rovné příležitosti a v mnoha ohledech je snižována jejich životní šance (Sýkorová, 2007, s. 47 – 50). Mnohé předsudky vytvářejí ageismus; patří k nim zejména tyto:

- Nemoc, kdy lidé si představují, že většina lidí nad 65 let je nemocných, jsou unaveni, potřebují ústavní péči, mívají akutnější nemoci atd, a proto se nemohou zařadit do běžných aktivit.
- Impotence značí, že se většina starých lidí již nevěnuje pohlavní aktivitě či žádostivosti.
- Ošklivost, kdy krása je především ve vyspělých zemích spojována s mládím, proto se ženy s přibývajícím věkem obávají její ztráty.
- Pokles duševní schopnosti se projevuje od středního věku zejména klesající schopností motivace, poznávání či učení, vše souvisí s procesem stárnutí.
- Duševní choroba - jedná se o postižení, které patří ke stáří a je neléčitelné.
- Zbytečnost - jedná se o představu, že starý člověk díky zdravotnímu nebo duševnímu stavu není schopen vykonávat svou práci a pokud ano, tak jeho práce je neproduktivní.
- Izolace - jde o představu, že starý člověk žije sám, společensky izolovaně, což vytváří domněnku, že osamělost je vážný problém mnohých lidí nad 65 let.
- Chudoba - souvisí s pohledem na staré lidi jako na chudobné, opakem je předpoklad, že mnozí staří lidé jsou bohatí; oba pohledy vytváří negativní pohled na ně.
- Deprese - jedná se o předpoklad, že starší člověk je nemocný, osamělý, bezmocný, cítí se být neužitečný, tudíž deprimovaný, takže je nutně postižený depresí.
- Politická moc vytváří představu, že starší lidé jsou silná politická moc, která odvrátí politiky od nutných reforem (Jirásková, 2005, s. 22 – 23).

Často se setkáváme s názorem, že starého člověka obtěžují nové situace, staří se nechtějí učit čemukoliv novému, a to je hlavní důvod, proč se hůře přizpůsobují všemu novému. Dávají přednost stereotypu a zažité rutině. Ve stáří je kladen důraz na bezvýhradné respektování řádu, zvětšuje se také tendence k dogmatismu, jsou odmítány nové a neověřené způsoby uvažování. Staří lidé mnohdy ztrácejí zájem o své okolí, více se koncentrují na sebe, na své jak psychické, tak i tělesné procesy, což vede k sebezpozorování. Stávají se velmi zatíženi svým organismem tak, že je neumí upoutat nic jiného. Ve stáří jsou lidé citově labilnější, mají sklon k úzkosti a depresi. Zhoršuje se kvalita pozornosti a paměťových funkcí. Mění se i vůle, kdy aktivní vůle bývá často inhibována, což vede k tomu, že se staří lidé neradi a pomalu rozhodují. Opakem je pasivní

vůle, která se vyznačuje stálostí, trpělivostí či vytrvalostí, která je silnější, než byla dříve (Vágnerová, 2000, s. 443 – 456).

2.2 Historie a současnost vícegeneračního soužití v rodině

Na současnou evropskou rodinu má velký vliv minulost, ať už v tom, co přetrvalo, nebo v tom, co se proměnilo. Přestože rodina prošla mnoha změnami, zůstaly zachovány významné rysy, které neustále vyžaduje společenská reprodukce, tudíž se jedná o malý typ rodinné struktury se silnou vazbou v rámci generací i mezi nimi. Rodina, dle Nakonečného, je příznačnou primární skupinou, kterou sociologicky lze charakterizovat jako společenskou instituci, která tvoří stavební kámen lidského společenství, protože má mnoho důležitých společenských funkcí, v nichž se mimo jiné realizuje prvotní socializace dítěte. Setkáváme se s úplnou rodinou zvanou nukleární, ale existují též rodiny neúplné, tvořeny jen jedním rodičem, a vícegenerační, pro které je charakteristické soužití rodičů a dětí s prarodiči. Rodina bývá nazývána přirozenou skupinou, neboť stále ještě převládá soužití muže a ženy, kteří touží po dítěti, což má hluboký biologický původ. Z historického hlediska se postavení rodiny změnilo, a to přechodem od patriarchální skladby k rovnoprávnému postavení obou rodičů. Sjednocujícím faktorem života v rodině zůstává zejména láska mezi příslušníky rodiny (Nakonečný, 2009, s. 425).

Kořeny evropských rodin nacházíme ve středomořských civilizacích, jako bylo Řecko a Řím, a taktéž v kmenových společnostech Keltů a Germánů. Oběma vlivům je přisuzována odpovědnost za podstatné rysy rodiny zejména v Evropě. Základem domácnosti se stala nukleární rodina, neboť jen ojediněle se v této době setkáváme s třígenerační domácností. Bylo zvykem, že nejstarší generace předala hospodářskou usedlost a buď se stáhla na výměnek, nebo do sousedního domu. Přesto i po tomto rozdělení byl syn povinen otci neustále pomáhat. Je pravdou, že rodiče a děti mohli za vykonanou činnost platit jeden druhému, protože zavedením účetnictví došlo ke značně korektnímu pojetí směny. Ovšem současně se i nadále dělili o práci, o společné bydlení, zásoby či nástroje. Občas si dokonce navzájem pomáhali při splácení dluhu jeden za druhého či si vzájemně půjčovali peníze (Goody, 2006, s. 11, s. 72 – 73). Proto došlo k tomu, že se rodinný život začal spojovat s četnými smlouvami, můžeme uvést např. svatební smlouvu, která byla někdy vylepšována ve prospěch nevěsty. K dalším významným a hojně používaným smlouvám řadíme převod nemovitosti z hospodáře na syna nebo zetě. Rodiče a děti se stávali smluvními stranami (Horský, Seligová, 1997,

s. 94). Tento způsob v mnohém přetrval až do dnešních dnů. Jen velmi nesnadně se dnes dozvídáme, jak mohla vypadat slovanská či evropská rodina ve středověku. Jen v kronikách se můžeme dočíst, že rodina byla ve středověku institucí, bez které by jednotlivec nemohl existovat. Středověk se vyznačuje běžným soužitím širších rodin, i když tří či vícegeneračních rodin je velmi málo, neboť se lidé dožívají nízkého věku. V této době je příbuzenství velkým poutem mezi lidmi. Venkovské rodiny bývají větší, kdežto ve městě velkou rodinu mají pouze nejmajetnější lidé (Matoušek, 2003, s. 30 – 32).

Rodina vždycky měla funkci socializační a reprodukční. V tradiční evropské rodině se setkáváme zejména s přímými ekonomickými funkcemi, kdy její členové společně žili a pracovali. Především v zemědělství byla vyžadována pomoc všech, protože celá rodina byla ekonomicky závislá na úrodě a u dětí byla očekávána časem jejich plná ekonomická výkonnost a u seniorů byl splácen dluh za výchovu a obživu. Rodina žijící v jednom domě byla existenčně poutána k půdě, jakožto zdroji obživy. Jelikož se někdy nedařilo, tak se staří lidé v případě nemoci a nemohoucnosti jistili dohodou o výměnku, která obsahovala konkrétní popis, na co mají v nemoci či stáří nárok. Ovšem výměnkářem se stal pouze zámožný člověk, který měl nějaký majetek. Historikové svými výzkumy evropských rodin přinesli i mnohá překvapení. Tak zejména, do konce 18. století lze rodinu chápat jako hospodářské společenství, které zahrnuje i členy, jež nejsou pokrevními příbuznými. Jedná se o velmi důležitou informaci, ze které lze usoudit, že starým lidem mohli nakonec posloužit a i dosloužit třeba děvečky či čeledíni. Teprve později je koncept rodiny chápán jako společenství osob, které je pokrevně spřízněno. Je zřejmé, že námi popsaná trojgenerační rodina zabývající se zemědělstvím skutečně nebyla tzv. rájem na zemi (Haškovcová, 2010, s. 53 – 57). Je zřejmé, že model mezigenerační výměny je značně idealizován.

Dle Kellera již po desetiletí probíhá diskuse o údajné krizi rodiny, neboť dochází k velkému nárůstu rozvodů. Ovšem je zjevné, že se zvyšuje počet druhých a třetích sňatků, podle čehož usuzujeme, že nelze hovořit o krizi rodiny. Z rodiny se stává tzv. průchozí instituce, ve které dochází k neustálé obměně. Neustále se přizpůsobuje novým situacím, stává se určitou dohodou na omezenou dobu. Rodina se stává skupinou, u které se sleduje společné soužití. Toto pozorování se zaměřuje jak na neúplné rodiny, bezdětná manželství až po matky živitelky s nezletilými dětmi. Současná strategie sociálního státu v oblasti rodiny se zaměřila především na oblast sociálních služeb jakožto náhradu za dřívější funkci rodiny. *Právě v době prohlubující se krize sociálního státu se však stává stále zřejmějším,*

že tato strategie není schopna aktivovat slábnoucí potenciál svépomoci rodin, ani zvládnout důsledky demografické krize, projevující se úbytkem počtu dětí a stárnutím populace. (Keller, 2005, s. 29) Dále Keller uvádí, že je otázkou, jestli slábnoucí sociální stát povede ke stoupajícímu sociálnímu poklesu neúplných rodin a domácností pouze s jedním živitelem, nebo naopak dojde posílení rodinných a příbuzenských sítí (Keller, 2005, s. 30). Stát se nestal institucí, která by nějakým způsobem chtěla řídit lidské osudy, ale naopak zřetelně podpořila tendenci k individualizaci způsobu života.

V roce 1989, po tzv. Sametové revoluci, nastává v naší společnosti mnoho změn. V oblasti rodiny se začíná uplatňovat trend, kdy ženy mají první dítě až ve 30 letech, mnoho dětí se rodí mimo manželství. Dochází k rozvoji volného partnerství, což je nová forma soužití, která je velmi populární a má vzrůstající tendenci. Někteří lidé se domnívají, že by bylo dobré vrátit se k tradiční formě rodiny, ovšem naráží na právo každého jedince na svobodné rozhodnutí, zda bude žít v manželství, partnerství nebo sám. V současnosti se mnozí mladí lidé neztotožňují se zažitou myšlenkou, že je nutné uzavírání manželství a partnerství s následným pořízením dětí jen proto, aby jedenkrát existoval někdo, kdo bude schopen se postarat o staré rodiče či prarodiče. Považují to za zcela absurdní důvod. Lze předpokládat, že mohou mít pravdu, ale nedokážou odpovědět, kdo se o ně na stáří postará. Mladí rodiče se potýkají s problémem, kam s malými dětmi, o které se babičky, které jsou v produktivním věku, nemohou starat. Tento problém vnímá i mnoho seniorek, kterým se prodlužuje doba odchodu do starobního důchodu a proto nemohou být nápomocny svým dětem s hlídáním vnoučat, neboť musí chodit do práce. Samy vzpomínají na období, kdy samy měly malé děti a byly rády, že jim s hlídáním mohly napomáhat jejich matky, které odcházely do důchodu podstatně dříve. Přesto mnohé ženy i při dovršení let, kdy mohou jít do penze, se rozhodnou stále pracovat. Tento trend byl dosud neobvyklý, neboť si chtějí užívat své pozdní nezávislosti. Přesto se někteří senioři i dnes cítí skvěle v roli hlídající babičky nebo dědečka. Z dostupných výzkumů vyplývá, že přibližně třetina seniorek a seniorů, kteří mají více než 65 let, pomáhají rodinám svých dětí s hlídáním vnoučat. Staří rodiče se snaží neustále podporovat mladé finančně, ale setkáváme se také s opakem, kdy dochází k nárůstu mladých lidí, kteří se snaží podporovat staré rodiče (Haškovcová, 2010, s. 65 – 75).

Otázkou rodiny a jejího soužití se zabývá také vláda, která například v Národním konceptu podpory rodin s dětmi rozpracovala cíle, principy a také současnou situaci rodiny. Tento dokument je přílohou k souboru „Národní koncepce rodiny“ z roku 2005. Jedním

z hlavních cílů pro stabilní fungování rodiny je vytvořit příznivé podmínky a společenské klima. Zároveň je nutné odstranit společenské tlaky, kterým je rodina vystavena. Uvedeme si další důležité cíle rodinné politiky:

- snaha o posílení ekonomiky a sociální autonomie a tím také mezigenerační solidarity a soudržnosti rodin tak, aby plnila svoji roli ve všech obdobích svého vývoje,
- podpořit vědomí hodnot rodičovství a také rodičovských kompetencí a vést rodinu k vlastní zodpovědnosti,
- snaha o podporu manželství jako podoba života rodiny s dítětem, která může vykazovat vyšší míru stability, ale také nižší přítomnost sociálně-patologických jevů, kdy je kladen nejnižší nárok na státní rozpočet,
- zabývat se rodinou se specifickými potřebami a přijímat cílená opatření,
- je nutné zapojit do tvorby a realizace rodinné politiky veškeré dostupné aktéry, jako jsou orgány státní správy, ale i samosprávy jak na úřední, tak na místní úrovni (MPSV, ©2008).

V dávných dobách žily generace lidí daleko víc pohromadě, protože byly závislé na obživě a vzájemné pomoci. Dnes jsou mezi generacemi dětí a rodičů velké odstupy. Je to způsobeno tím, že rodiče vyrůstali za odlišných podmínek jak ideových, tak sociálních. Dochází k oslabení mezigeneračních vztahů a je potřeba, aby došlo k celkové změně společenské atmosféry.

2.3 Konflikty mezi generacemi

Soužití více generací s sebou přináší řadu rozdílných názorů, kdy poté dochází k mnohým rozepřím. Obecně, dle Plamínka, můžeme konflikt popsat jako střet něčeho s něčím. Konflikty jsou tvořeny mnoha faktory, mezi projev konfliktu lze považovat např. rozpaky, nevíme, jak se zachovat v nenadálé situaci. Konflikty z hlediska rolí lidí můžeme rozdělit:

- extrapersonální konflikty – tyto probíhají mimo oblast lidského působení,
- interpersonální konflikt – jedná se o konflikty mezi lidmi,
- intrapersonální konflikt – odehrávají se v nitru lidského individua.

V mezigeneračním soužití se také setkáváme s občasnými konflikty, které můžeme rozvrhnout do dvou kategorií, a to na spory a problémy. Spor označuje konflikt, *u něhož se s konkrétními způsoby věcného řešení identifikují určité osoby nebo skupiny osob*. Problém naopak označuje konflikt, při kterém *se s konkrétními způsoby věcného řešení neidentifikují určité osoby nebo skupiny osob*. (Plamínek, 1994, s. 13 – 14)

Mezigenerační konflikty řadíme vedle manželských problémů k nejčastějším mezilidským sporům. Často se setkáváme s předpojatostí rozdílných generací vůči sobě navzájem. Velké množství mezigeneračních sporů v rodině či v širší společnosti vychází z předpojatých představ o druhých generacích. Někdy se můžeme setkat s názorem, že *staří jsou špatní, mladí jsou špatní, ale když se onoho hlasatele zeptáme, zda s jinou generací udělal vícekrát vyloženě špatnou zkušenost, obvykle musí popravdě připustit, že nikoli*. (Jirásková, 2005, s. 25 - 26) Proto je potřeba naučit se naslouchat druhému a přijmout jeho odlišnost. Jelikož ten druhý je pro nás také důležitý, z našeho pohledu se jedná o jedinečnou bytost, která má své potřeby, názory, ale i emoce a hodnoty. Také, jako my, chce být vnímán ve své odlišnosti, problémech nebo pocitech (Trélaün, 2005, s. 29). Často se s neporozuměním setkávají rodiče, které jejich děti nechápou, kritizují je, ale pak se chovají úplně stejně. Pokud mají dva členové stejné rodiny nebo lidé jiné skupiny mezi sebou konflikt, můžeme očekávat, že tento prvotní konflikt poté vyvolá další. Tento nový konflikt bude vyrůstat ze starých, již zapomenutých sporů, vymizevších z paměti. Pokud jsem s druhými v konfliktu, je to pokaždé proto, že se nacházím v konfliktu sám se sebou. Lidé ctnostní reagují na křivdy, případně lži společnosti s hodně menší přecitlivělostí (Tournier, 1998, s. 99 – 114).

Konflikt se většinou vyvine časem, je dobré jej rozpoznat hned v počátcích, které začínají obvykle slovy tu nebo tam a nesouhlasem, až přerostou v plně rozvinutý konflikt. Pokud dokážeme rozpoznat jeho počátky, můžeme jej rozptýlit, než začne vrcholit. Rozlišujeme konflikty obsahové a vztahové, které vyjadřují:

- **obsahový konflikt** – soustřeďuje se na osoby, předměty nebo události, které bývají externí v přístupu k zúčastněným stranám konfliktu, např. za co utratit své úspory, jak hodnotný byl film apod.,
- **vztahové konflikty** – bývají také početné, které nevznikají z vnějších příčin, jedná se spíše o vztahy mezi jednotlivci, kdy např. mladší syn nechce poslechnout staršího, neboť chce mít stejné rozhodovací právo.

Konflikt mnohdy může mít jak negativní, tak pozitivní efekt. K negativním efektům řadíme nárůst negativních pocitů, které mohou vést až k uzavření se před druhými. Naopak pozitivní konflikt vás přinutí ke zkoumání problémů, které je potřeba vyřešit, což vede k lepšímu poznání druhé osoby a k většímu porozumění. Má to velký vliv na mezigenerační soužití a pochopení jeden druhého (DeVito, 2001, s. 162 – 178). Většina konfliktů v rodinách vychází z pocitu křivdy nebo nespravedlnosti především v oblasti dělby práce, podílu na rozhodování o rodinných záležitostech nebo oblasti financí (Janebová, 2006, s. 22).

Přístup ke konfliktu bývá různý, ať už zájmový, psychologický nebo postojový. Přesto mají všechny, včetně mezigeneračních konfliktů, stejnou metodologickou výstavbu, kterou tvoří čtyři základní roviny:

- Porozumění konfliktu – zde patří definice, typy, postoje a cyklus konfliktu.
- Eskalace konfliktu a jeho zmírnění – zde řadíme příčiny, druhy a také prolomení konfliktu.
- Přístupy ke konfliktu – v této souvislosti hovoříme o úniku, přizpůsobení, konfrontaci a souboji.
- Řešení konfliktu – zde patří řešení problému, kompromis a také dohoda.

Je také důležité uvědomit si, že negativní hodnocení, které ve většině z nás konflikt vyvolává, je výsledkem poznatků a zkušeností, které jsme získali od rodičů, učitelů, vrstevníků, z médií, literatury a z vlastních zkušeností. To vše ovlivňuje naše chování, tj. jednání s druhými a také naše reakce v konfliktní situaci. Důležité je proto uvědomit si nebezpečí mechanicky a automaticky přebíraných vzorů. (Jirásková, 2005, s. 27 – 28)

Konflikty mohou také posílit naše vazby v rodině, proto pokud je chcete využít produktivně, zhodnoťte následující rady, jak se na ně můžeme připravit a jak je využijeme při zkvalitnění našich vztahů. Doporučujeme se řídit následující radami:

- **Před konfliktem** – snažte se, aby konflikt proběhl v soukromí, protože před obecnstvem byste nebyli úplně poctiví, neboť byste si chtěli zachovat tvář, riskujete taktéž zahanbení dané osoby, přičemž v ní vyvoláte odpor a nevraživost. Velmi důležitá je také doba načasování, kdy jste oba připraveni řešit konflikt. Buďte si vědomi, o co chcete bojovat, protože hádky o dřívější chování nebo

o členech rodiny, případně o situacích, které nelze ovlivnit, bývají obvykle kontraproduktivní.

- **Po konfliktu** – učte se z procesu ale i z konfliktu, kterým jste právě prošli ve snaze daný konflikt vyřešit. Vpozorujete, při kterých strategiích došlo ke zhoršení situace nebo zda vyžaduje váš partner určitou dobu na uklidnění. Jestli je zapotřebí zvláštního prostoru, když jste rozčilení. Naučte se dívat na konflikt ze správné perspektivy a snažte se zbavit svých negativních pocitů. Vznikají mnohdy z nečestných strategií boje, jenž slouží k podlomení druhé osoby, např. při osobním odmítnutí nebo manipulaci, ale také moci (DeVito, 2001, s. 174 – 180).

3 SOCIÁLNÍ SOLIDARITA MEZI GENERACEMI

Podle Krebse má sociální solidarita kontinuitu zejména s vytvářením a zřízením životních podmínek či potřeb jedince nebo sociální skupiny, zejména rodiny ve prospěch naplnění idejí sociální spravedlnosti. Velmi významná je mezigenerační solidarita, jako je např. solidarita ekonomicky aktivních obyvatel s neaktivními, zdravých s nemocnými nebo zaměstnaných s nezaměstnanými apod. Z těchto několika příkladů vyplývá, že solidarita představuje mnoho věcí, které vyžadují důkladnou analýzu a bádání jejich různorodých motivů, souvislostí, ale i následků, které se pochopitelně v rozdílných sociálních situacích a u odlišných elementů sociálního systému odlišují (Krebs, 2010, s. 32 – 33).

Mezilidská solidarita nepochybně patří k jednomu ze základních předpokladů fungování společnosti. Prvotní formy solidarity se podobaly vzájemnosti, *která byla dána společenskou příslušností ke skupinám rodinným, příbuzenským, sousedským, později také gildovním, cechovním, církevním a podobně.* (Keller, 2005, s. 91) Dále Keller uvádí, že tyto skupiny představovaly základní podmínku přežití v nelehké době, kdy fungovaly jako seberegulační systém. Udržovaly se ve stabilitě prostřednictvím mobilizace svých vlastních zdrojů (Keller, 2005, s. 92). Také Hetteš přichází s myšlenkou, že podpora dialogu a spolupráce mezi generacemi může zlepšit sociální vazby mezi lidmi různého věku a ocenit postavení starých lidí v současné společnosti. V Madridském mezinárodním akčním plánu pro problematiku stárnutí 2002 se zdůrazňuje, že solidarita mezi generacemi na všech úrovních, jak v rodině nebo komunitě, tak ve státě, patří k základům dosažení společnosti pro všechny generace. Solidarita je také hlavní podmínkou pro sociální kohezi a je také podstatou veřejného sociálního zabezpečení a neformální starostlivosti (Hetteš, 2011, s. 80).

V současnosti je sociální solidarita chápána jako sounáležitost skupin nebo jednotlivců, ale také jako posila související s členěním životních podmínek či prostředků. Současný stav společnosti a jeho společenskou dynamiku ovlivňují sociální pozice singulárních generací. Mezigenerační spravedlnost se uplatňuje rozdělením zdrojů v daném čase, nebo přenosem zdrojů pro budoucí neexistující generaci, případně v okruhu novorozené generace, u kterých mohou být podmínky sociálních úspěchů přetransformovány rozdílnými rodinnými podmínkami (Krausová, 2014). Také demografické změny probíhající v Evropě mění strukturu domácností a mají vliv na dynamiku mezi generacemi. V souvislosti delšího života a pozdějšího rodičovství patří většina dospělých v Evropě do rodin se třemi

generacemi, které pospolu sdílejí život již několik desetiletí v kontextu vazeb. Solidarita mezi generacemi se stává klíčovým jevem ekonomického, sociálního a finančního systému společnosti. Ovšem rychle se měnící demografický kontext, v souvislosti s vývojem ekonomiky, může vyvolat napětí mezi generacemi a vytvořit problém pro existující solidaritu a spolupráci mezi lidmi z různých generací. Přesto, i když žijí odděleně, rodiče a děti udržují silné vazby náklonnosti a pocitu vzájemné pomoci (Hetteš, 2011, s. 80 -81).

Dle Masarykova naučného slovníku je solidarita etickým příkazem, protože člověk se stává dlužníkem společnosti a pokud se zřekne svých práv, výhod, ve shodě s myšlenkou solidarity, pak se jedná pouze o splacení dluhu za profit, který poskytuje jednotlivci společnost, ale také jako dluh minulé generaci, která má k užítku statky nakupené pílí, a proto všichni lidé jsou povinni společně pracovat na zvětšení onoho bohatství (Masaryk, 1932, s. 800).

Než bude proveden vlastní výzkum, je potřeba si objasnit, co vymezuje pojem solidarita, jak je solidarita vnímána v rodině a jaké vlastně máme druhy mezigenerační solidarity.

3.1 Pojem solidarita a její druhy

Solidarita dle Jandourka vyjadřuje pocit příslušnosti k nějakému sociálnímu celku nebo sociální vrstvě. Může se také jednat o pocit jinak navzájem zcela anonymních lidí jak sociálně, tak osobnostně, kteří spolu současně čelí velkému venkovnímu okolnostnímu tlaku, jako jsou např. lidé, kteří se společně účastní demonstrace, spolubojovníci ve válce, případně oběti katastrof. Solidarita připsaná, neboli askriptivní bývá pocitem sounáležitosti, což vyplývá z podstaty nějakého přirozeného základního znaku, jako může být např. pohlaví nebo stáří (Jandourek, 2001, s. 233). Taktéž v psychologickém slovníku se setkáváme s tímto pojmem, kdy solidarita značí soudržnost nebo také pospolitost, která bývá spojena se skupinovou morální nebo materiální podporou. Vyznačuje se též úzkou spoluprací (Hartl, 1993, s. 194).

Dle Krebse solidarita představuje člověka jako sociální bytost, která je výrazem vzájemné soudržnosti, odpovědnosti ale též lidské pospolitosti a porozumění. Přesto solidaritu nelze označit jednoznačným termínem, neboť může mít rozličné projevy, formy, důsledky, způsoby realizace či různou míru. Druhy solidarity z **hlediska vertikálního** jsou:

- **mezinárodní solidarita** – zde jde zejména o činnosti světových nadnárodních organizací např. ES, WHO, Rada Evropy atd.,

- **celostátní solidarita** – představuje rozšířenou celospolečenskou solidaritu, která je organizovaná a naplňovaná státem, např. spoluúčast jednotlivců i kolektivů (institucí) na vytváření zdrojů financování celospolečensky významných činností, např. pomoc rodinám, rozmach vzdělávání nebo kultury atd.,
- **místní nebo regionální solidarita** – jedná se o určité užší sociální skupiny, jako jsou podniky, firmy, církve, spolky apod.,
- **vnitrorodinná solidarita** – zaměřuje se na jednotlivce, domácnosti nebo celé rodiny.

Dalším druhem je **horizontální hledisko**, které je nejčastěji spojováno s mezigenerační solidaritou, kam spadají ekonomicky aktivní obyvatelé s obyvateli neaktivními. Solidarita může být žádoucí, také aktivující či pozitivní, která podporuje jak prosperitu či sociální harmonii. Známe ovšem i nežádoucí solidaritu, která demotivuje a podporuje parazitismus, který přispívá ke zpomalení ekonomického vývoje. Je důležité, aby sociální politika ve svých opatřeních uměla včas rozpoznat hrozby a snažila se vše směřovat k žádoucí solidaritě.

Pokud hovoříme o specifičnosti fenoménu solidarity, nemůžeme opomenout další podstatné hledisko, kdy *rozlišujeme mezi solidaritou spontánní, dobrovolnou a v pravém slova smyslu skutečnou a solidaritou vynucenou, nedobrovolnou*. (Krebs, 2010, s. 32 – 33)

Dále Krebs uvádí, že spontánní či dobrovolná solidarita bývá oceněna všemi, neboť se jedná o přirozenou reakci, kdy se člověk dobrovolně vzdává některých svých profitů ve prospěch jiných, ať už jsou pohnutkou pokrevní vazby, náklonnost, soucit, milosrdenství nebo prostý fakt, že je to od něj okolím očekáváno. Někteří ho považují za jediné přijatelné. Dobrovolná solidarita má pro soudobý sociální systém vzestupný význam nejen z etického hlediska, neboť nedochází k zesílení míry redistribuce. Je potřeba ji podporovat, neboť patří k základům veškerých charitativních či dobrovolných činností. Setkáváme se i s vynucenou či nedobrovolnou solidaritou, která bývá často vynucena státem, jenž vybírá daně a také platby pojistného, které je součástí soustavy povinného veřejného pojištění. Všechny vyspělé země včetně ČR se podílejí na rozvoji sociálních systémů, kterým významně napomáhá nedobrovolná či vynucená solidarita (Krebs, 2010, s. 33 – 34).

Otázkou solidarity se zabýval také význačný francouzský sociolog Durkheim, který společenskou solidaritu, která vychází z myšlenky, že určité stavy vědomí mohou být společné veškerým členům společnosti, rozdělil na dva typy:

- **mechanickou solidaritu**, kterou charakterizuje skutečnost, že jde o systém homogenních segmentů, které se vzájemně podobají, můžeme ji přirovnat k tradiční společnosti, protože se nachází na malých územních celcích, v malém společenství; tato společnost je scelována náboženstvím, a je zde dodržováno právo; toho kdo jej poruší, stihne exemplární trest,
- **organickou solidaritu**, kterou tvoří systém různých orgánů, z nichž každý se vyznačuje specifickou úlohou; protože dílčí prvky společnosti nemívají totožnou povahu a zároveň nebývají stejným způsobem zorganizovány, lze ji označit za společnost moderní (Durkheim, 2004, s. 97 – 155).

3.2 Rodinná solidarita

Nejprve si objasníme pojem rodina, který dle Jandourka vyjadřuje formu dlouhodobého solidárního soužití lidí, kteří jsou v příbuzenském vztahu a zahrnují nejméně rodiče a děti. K hlavním znakům patří sociokulturní podmínky, kam patří např. společné bydlení, příslušnost k jedné příbuzenské linii (Jandourek, 2001, s. 206). Solidaritě a jejímu významu jsme se věnovali v předešlé kapitole. Nyní nás bude zajímat rodinná solidarita či soudržnost, která je odlišná v každé společnosti, neboť je ovlivněna mnoha faktory. Neustále ale platí, že rodiče chtějí pomáhat svým dětem, přestože jsou již dospělí. Dávají jim najevo své city a snaží se převést svoje efektivní pouta do praktických činů. Rodinná solidarita se projevuje vzájemnou podporou rodičů dětmi nebo dětí jejich rodičů např. v podobě drobné výpomoci v domácnosti, finančním příspěvkem nebo hlídáním dětí. Tyto formy rodinné podpory dle Agnes Pitrouové můžeme shrnout do dvou základních typů pomoci:

- Pomoc umožňující zvládnout běh normálního života, který dovoluje mimo jiné čelit nepředvídatelným nehodám nebo těžkostem. Většinou je to typické pro rodiny z nižší sociální vrstvy.
- Pomoc dovolující sociální vzestup; může se jednat např. o užitečné služby nebo formy, které u provdaných či ženatých dětí směřují k co nejrychlejšímu dosažení rovného statusu jako u jejich rodičů, typické pro vyšší a střední třídu (Singly, 1999, s. 70- 75).

Z pohledu vztahového jednotlivých členů rodiny může být poměr ke starému rodiči zcela odlišný. Z psychologického hlediska analyzujeme rodinu, zejména jaký pociťuje vztah

ke starým rodičům; lze říci, že často se smísí pozitivní s negativními city, což vede k ambivalentním postojům. Mezi pozitivní hlediska řadíme lásku k rodičům, obohacení přítomnosti starého člověka v rodině, dbáme na to, aby starý člověk byl spokojen. K negativním pocitům náleží obavy z nepochopení ostatních členů rodiny, strach z nesplnění svého úkolu, když k sobě nepřijmu starého rodiče, obavy z neschopnosti umět se postarat o své staré rodiče, úzkost ze smrti svých nejbližších. K těmto obavám se přidávají další, např. jak zajistit bezpečí starého člověka, jak jej zaměstnat nebo zorganizovat jeho volný čas, kterého má v tomto věku spoustu (Pichaud, Thareauová, 1996, s. 70 – 71).

Existence propojení různorodých citových vazeb spolu s dodržováním určitých norem a paralely mezi příslušníky skupiny. Skupina se vyznačuje skupinovým míněním, které představuje soubor názorů, které jsou skupinou zastávány, a které občas také vyjadřuje. Do mínění lze zařadit témata, jako názor na co, dále stanoviska k názoru jaké a prezentaci, která značí, jak jsou názory vyjadřovány. Důležité bývá skupinové jednání, což je chování zaměřené na saturaci potřeb skupiny. U jedince, který skupině dává, či si z ní bere, dochází k identifikaci. Nastávají různé procesy, kdy jedinec získává skupinovou identitu, dochází k osvojení vědomí přináležení k ní, a stává se jedním z nich (Novotná, 2010, s. 29 – 31). Také soudržnost rodiny je vyšší, pokud je větší paralela mezi jednotlivci. U rodiny vykazující vyšší solidaritu dochází ke zvýšení soudržnosti celé její rodiny.

V minulém století dochází k prvním výzkumům zabývajícím se rodinnou solidaritou. Jedním z prvních bylo *Měření mezigeneračních vztahů*. Výzkum probíhal v americké společnosti a zaměřil se na citovou solidaritu, názorovou blízkost nebo podobnost a pomoc. Na základě výsledku došli badatelé k závěru, že rodiny si formují vlastní vzorce solidarity, které jim samostatně vyhovují. Další výzkum vycházel z indikátorů rodinné solidarity - příležitosti, blízkosti a pomoci. Příležitost vyjadřuje reciproční setkávání spolu se slučováním geografických blízkostí a frekvencí kontaktů. Blízkost vyjadřuje pocit blízkosti a soulad v názorech seniorů s jejich dětmi. Pomoc slučuje zprávu o poskytování a přijímání pomoci mezi dospělým dítětem a seniory. Na základě těchto výzkumů bylo vytvořeno deset typů o vzájemných vztazích rodičů s jejich zletilými dětmi. Jde o rodiny se vztahy:

- pevně spjatými, ale pomáhajícími - často se setkávají, členové jsou si blízcí,
- ritualizovanými, ale pomáhajícími - mohou se setkávat, ale nejsou si blízcí,

- vzdálenými, ale pomáhajícími - tyto rodiny nemají možnost se často setkávat, jsou si ovšem blízké a vždy si pomohou,
- odcizenými, ale pomáhajícími – rodiny se neseťkávají, nejsou si blízké, ovšem vždy si pomohou, neboť jde o pomoc z pocitu odpovědnosti,
- pevně spjaté, ale nezávislé – velká touha se často setkávat, jsou si hodně blízcí, ale vzájemně si nepomáhají,
- ritualizované, ale nezávislé – touží se setkávat často, nejsou si blízcí a vzájemná pomoc je minimální,
- vzdálené, ale nezávislé – málokdy se setkávají, i když jsou si blízcí a poskytují si jen malou vzájemnou pomoc,
- odcizené, ale nezávislé – rodiče a děti jsou si odloučení, neboť se neseťkávají, nemají k sobě blízko a nepomáhají si navzájem,
- žijí společně a jsou si blízcí i emocionálně,
- žijí společně, ale emocionálně se vzdalují (Silverstein, Lawlon a Bengtson, 1994, cit. podle Jeřábek, 2013, s. 160 – 161).

Dle tohoto členění lze usuzovat, že rodiny mají rozličnou rodinnou solidaritu, kterou lze vymezit různorodými faktory. Přesvědčili jsme se, že rodiny žijící dohromady či v poměrně značné blízkosti se mnohdy nevyznačují velkou rodinnou solidaritou.

3.3 Mezigenerační solidarita

V každé rozšířené rodině žijí pospolu tři nebo dokonce čtyři generace, které jsou nějakým způsobem propojeny s ostatními a ovlivňují se. Toto mezigenerační soužití má velký význam pro fungování vlastní rodiny, stáváme se architekty následujících rodin, neboť se učíme od těch, kteří jimi byli před námi. Soužití více generací s sebou přináší i různé problémy, ne všichni jsou vůči sobě loajální a žijí v harmonické pospolitosti. Lidé mají různý stupeň náklonnosti k jiným lidem. Ač se zdá velmi prosté, že lidé by si měli vytvořit vzájemný opravdový vztah, díky kterému budou spolu žít v souladu, bohužel, není to lehké. Dítě v rodině se často stává prostředníkem mezi spory rodičů s prarodiči. Cítí se velmi špatně, když má bojovat proti své milované babičce, o které se matka vyjádří, že je k ničemu. Zkušenosti dětí s prarodiči bývají zcela jiné. Podobně smýšlí babička, která řekne, že otec či matka nestojí za nic. Dochází k přenášení některých problémů na druhé

osoby, po kterých se chce, aby sdílely stejné názory, a tak umožňují nabytí dojmu, že mají pravdu. Přesně tímto způsobem dochází k velkému množství problémů v rozšířené rodině (Satir, 1994, s. 270 – 272).

Soužití se starými členy rodiny s sebou přináší i určité povinnosti, zejména v době, kdy se o sebe senioři už nedokážou sami postarat. Z výzkumu vyplývá, že 80 % české populace je přesvědčeno, že dospělé děti jsou povinny se postarat o své rodiče. Častěji se starají dcery než synové. Dcery vyřizují vše na úradech a jsou ochotny se vzdát i zaměstnání, zůstat doma a pečovat o své staré rodiče. V nezanedbatelném počtu se i muži postarají o staré rodiče, zůstanou s nimi doma, ovšem jsou to většinou ti, kteří byli dlouhodobě nezaměstnaní. Ženy bývají velmi obětavé, neboť se snaží pomoci svým dospělým dětem, a také se starají o starší generaci. Dospělé dcery dokážou neuvěřitelně rozmazlit své staré rodiče, především matky. Ty jim poté vyčítají a jsou nespokojené např. s donesenou značkou jogurtu, nebo namísto červeného hroznu obdrží bílé (Novák, 2012, s. 12 – 16). Přesto je potřeba starým rodičům pomáhat a těšit se z jejich přítomnosti, pokud je ještě máme. Musíme se naučit některé v jistém smyslu nepodstatné věci přehlížet.

Výsledkem globálně probíhající demografické revoluce a individualizace je, že se vyskytuje mnohem méně generačních rodin a začíná narůstat propast mezi generacemi navzájem. Na vícegenerační rodinu se díváme jako na nějaký přežitek, který by už neměl existovat. Přesto mezigenerační vazby existují a jen rodina může osvobodit starší rodiče od osamělosti a nabídnout jim podporu a lásku (Hetteš, 2011, s. 75).

Vztahy spojené s dětstvím, dospělostí a stářím, které všichni zažíváme či zažijeme, bývají provázány neshodami, kdy si nerozumíme, vadíme se nebo jeden znepokojuje druhého. Nelze říci, že každá generační rozepře je nežádoucí, nebo konflikt dvou sousedících pokolení byl způsobný zavržením. Ovšem bylo by vhodné spolu více mluvit, mít jeden pro druhého větší pochopení (Plaňava, 2005, s. 93 – 94). Mezigenerační soužití bývá provázáno společnými činnostmi, zejména staří rodiče dodržují rodinné tradice a snaží se přimět k nim i své dospělé děti. Soužití a sjednocenost celé rodiny bývá definována ve společenských zájmech, emocionálních vazbách a vzájemných závislostech (Jeřábek, 2013, s. 28). Mnohdy vidíme, že vztah prarodiče k vnoučatům bývá provázen zejména z pohledu vnoučat různorodými evolučními obdobími. V dětství je prarodič nenahraditelný, dává vnoučeti mnoho lásky, ovšem s postupným dospíváním a přecházením do puberty prarodiče přestávají dětem rozumět, dochází k omezení komunikace a vzájemné náklonnosti zejména ze strany vnoučat. Nestojí již o jejich dobré

radý. Je potřeba, aby se začali respektovat, tolerovat, nezasahovali si do životů. Měli by se vzájemně podporovat a usilovat o fungující mezigenerační soužití v rodině. Vystupování prarodičů dle Matějčka a Dytrycha můžeme rozdělit na:

- vládce rodiny – pro mladší generaci v rodině se stávají autoritami, které vyžadují respekt, nelze s nimi o ničem diskutovat ani o důležitých rodinných záležitostech, trvají na zachování rodinných tradic,
- protektora – snaží se svá vnoučata neustále ochraňovat, hlídáním dávají jim to nejlepší ze sebe, odsuzují rodiče za nevhodnou výchovu, mají snahu řešit běžné dětské spory, aby ochránili své vnouče,
- obětavce – vnoučata pro něj představují všechno, je ochoten vložit veškeré úsilí do jejich péče, ale nesnaží se zasahovat do fungování rodiny svých dětí, často plní přání vnoučat a nemyslí přitom na sebe; to vše vede k tomu, že prarodiče chtějí být svým okolím vnímáni, jací jsou skvělí prarodiče, a že se dovedou obětovat pro své nejbližší,
- žijící novým životem – je to v období středního dospělého věku, kdy prarodiče jsou současně rodiči ještě malých dětí, mají povinnost chodit do zaměstnání, věnují se svým koníčkům a výchově svých dětí, bohužel na vnoučata nemají tolik času,
- opuštěné – jedná se o situaci, kdy děti žijí v cizině nebo daleko od svých rodičů, jsou si odcizeni, nemají o ně zájem, bohužel ke změně nedochází ani při onemocnění prarodiče či ztrátě soběstačnosti,
- všechny ostatní – rozličné životní situace přispívají k různým mezigeneračním vztahům, ať ze strany prarodičů, dětí nebo vnoučat, jednou spolu vycházejí a pomáhají si a jindy mají k sobě nepřátelské postavení (Matějček, Dytrych, 1997, s. 64 – 110).

Samotné mezilidské vztahy se vyznačují velkou rozmanitostí. My se věnujeme zejména přímým mezilidským vztahům, které mívají konkrétní podobu vztahů osobní blízkosti, protože se jedná o členy rodiny nebo přátele. Poskytují jedinci pomoc, aby se necítil sám, má blízké lidi, na které se může spolehnout a svěřit se s věcmi, které by nikomu neřekl, bývají prostoupeny vlídností a důvěrou. Tyto vztahy jsou důležité, neboť chrání jedince před pocitem marnosti, deprese či opuštěností, které mohou ohrozit jak zdraví tak celkovou životní formu. Rozlišujeme tři základní znaky vztahů osobní blízkosti:

- **Interpersonalita** se vyznačuje vzájemnou komunikací, přestože se jedná o osoby s různými charakteristickými vlastnostmi, na které se musí brát ohled, jednotliví členové na sebe navzájem reagují.
- **Vzájemná závislost** značí, že jednotlivým členům na sobě navzájem záleží, je pro ně typické citové pouto, které se vyznačuje vzájemnou sounáležitostí, všichni se snaží udržovat vztahy, posilovat je a také chránit.
- **Uspokojování potřeb** představuje, že členové vzájemně uspokojují především potřeby blízkosti, důvěry a vděčnosti nebo oddanosti. Více spolupracují, snaží se sdílet společné problémy a poskytují si oporu.

Je zřejmé, že mezilidské vztahy pronikají našimi životy a stávají se jejich neodmyslitelnou složkou. Přestože jsme momentálně sami, mezilidské vztahy nás zaujmou tak, že máme pocit, že jsme jejich součástí (Helus, 2011, s. 195 – 248).

V této oblasti bylo provedeno mnoho výzkumů. Jedním z nich byl i projekt „Rodiny ve střední fázi rodinného cyklu“, který se mimo jiné zabýval mezigenerační výpomocí nebo solidaritou v péči o seniory. Mnoho studií potvrdilo, že přestože vzrůstá individualizace jedinců, v českých rodinách stále zůstává silná mezigenerační solidarita. V lidech přetrvává přesvědčení, že je zapotřebí, aby se rodinní příslušníci navzájem podporovali napříč generacemi. Směr této pomoci a její míra je závislá na mnoha faktorech, jako je momentální situace či fáze životního cyklu, ve které se daná rodina zrovna nalézá. Co se týká postoje, který se vztahuje k mezigenerační výpomoci směřující od rodičů k jejich již dospělým dětem, vzešlo, že dle respondentů je vhodná či žádoucí jednorázová finanční výpomoc, když se jedinec chce osamostatnit. Z toho vyplynulo, že by měli rodiče svým dětem něco naspořit, aby jim pomohli buď finančně nebo materiálně v čase, kdy se rozhodnou založit rodinu a mít vlastní domácnost.

K další formě výpomoci patří podpora, pokud se dítě nachází ve finanční tísní, ale s tím souhlasí méně respondentů (62 %). Rodiče se raději přiklání k jednorázové pomoci formou jednorázového příspěvku než k opakované peněžité výpomoci v době finančních obtíží dítěte během celého života. Taktéž více jak polovina dotázaných je přesvědčena, že prarodiče by se měli sami postarat o svá vnoučata, pokud to nemohou zabezpečit jejich rodiče. Ovšem z uvedených příkladů vyplynulo, že rodiče, kteří se účastnili daného výzkumu zabývajícího se mezigenerační výpomocí, preferují raději finanční výpomoc

svým dospělým dětem. Kdežto starost o vnoučata by znamenala zásah do jejich současného životního uspořádání, kterého se nechtějí vzdát.

Výzkum, který byl zaměřen na mezigenerační výpomoc směřující od dospělých dětí ke svým stárnoucím rodičům, naprostou většinou směřoval k názoru, že děti by se měly postarat o své rodiče v případě, kdy budou potřebovat pomoc. Většina se shodla na finanční pomoci rodičům, případně pokud se o sebe rodiče nemohou sami postarat, měly by si je děti vzít domů. Nesoulad nastal v případě, kdy by děti měly svůj profesní život přizpůsobit potřebám svých starých rodičů. S tímto výrokem souhlasí jen pětina z nich. Je zřejmé, že mezigenerační soužití je stále aktuálním tématem, kterým je potřeba se zabývat, neboť dochází neustále jak k demografickým změnám, tak i sociálním (MPSV, ©2017).

Stále více vyvstává otázka týkající se péče o seniory. Byla by pohledem respondentů vhodnější péče o seniory ze strany rodiny, nebo by se přikláněli spíše k ústavní péči; průzkumu se zúčastnilo (89 %) respondentů, jež mají rodiče. Z výzkumu vyplynulo, že rodiny svým starým rodičům pomáhají zejména vzájemnou radou nebo diskusí o problémech, které prarodiče trápí. Většina dotázaných uvedla, že pomáhají rodičům s vyřízením běžné administrativy. Pokud se jednalo o chod domácnosti, osobní hygieny nebo celodenní péče, byli senioři ve většině případů soběstační. Autor zde upozorňuje na limity provedeného výzkumu, protože byly většinou dotazovány mladší rodiny, kdy jejich rodiče se nachází v první etapě seniorského věku, jsou ještě soběstační. Ovšem je nutné podotknout, že zástupci mladších rodin jsou si vědomi, že situace se bude měnit a bude nutné přistoupit k řadě opatření (MPSV, ©2016). Kučera uvádí, že v budoucnu bude asi žít větší množství generací ovšem s menším počtem osob než dnes. Přibude jedinců stárnoucí generace, jež budou mít méně příbuzných, se kterými by udržovali rodinné vztahy. Hlavní problémy nebudou ekonomického charakteru, ale spíše sociálního, které vyplynou ze snížení kvality osobních kontaktů. Dojde také k narušení komunikace v rodině, ale i mimo ni (Kučera, 2004, s. 65).

V minulých letech byl proveden výzkum zaměřený na vybrané hledisko mezigenerační solidarity. Zabýval se obecnými názory na vztah ke generaci seniorů, na služby související s péčí o seniory, na solidaritu související s penzijním prostředím a dalšími zásadními problémy vztahujícími se k mezigeneračním vztahům. Tohoto výzkumu se účastnili vysokoškolští studenti oboru Sociální pedagogika. Z výzkumu vyplynulo, že studenti vyjadřují svým smýšlením značnou míru solidarity, ale jen pokud se sami nezačnou cítit být nějakým způsobem ohroženi jinou generací (Krausová, 2014).

Touto prací chci zjistit názory studentů středních škol na mezigenerační vztahy zejména se seniory. Jestli sami žijí ve vícegenerační rodině, jak vnímají staré lidi, jestli je sekávání se starší generací pro ně přínosné a jak mladí lidé vnímají rozličné názory na společnost. Výzkum jsem se rozhodla provést na dvou vybraných školách ve městě Rožnov pod Radhoštěm, neboť mladí lidé se zde účastní mnohých akcí zaměřených na mezigenerační soužití. Jednou z nich byla v loňském roce „Mezigenerační spolupráce rožnovských fotoamatérů“, kterých se zúčastnili studenti středních škol a členové Klubu seniorů Rožnov pod Radhoštěm. Aktéři tohoto projektu chtěli poukázat na mezigenerační vztahy, které se zdají být mnohdy velmi složité. Ze snímků bylo zřejmé, že každá generace vnímá svět trochu jinak, což je ovlivněno zejména životními zkušenostmi či zvyklostmi. Přestože se jednalo o soutěž, vzniklo mnoho pěkných fotografií, které byly posléze vystaveny v budově MěÚ v Rožnově pod Radhoštěm. Organizátoři jsou přesvědčeni, že přispěli k uvědomění si potřeby navzájem se poznávat a podpořit tak spolupráci napříč všemi generacemi v tomto městě (TKA, ©2017). Druhým impulsem, který mě přiměl zabývat se touto otázkou a provést výzkum u studentů středních škol právě v Rožnově pod Radhoštěm, je další projekt s názvem „Mezigenerační setkání – 72 hodin“, uskutečněný v Domově pro seniory v Rožnově pod Radhoštěm, který navštívilo 10 studentů z místní Střední školy informatiky a řemesel. Studenti se rozdělili do pěti skupin, aby si mohli v klidu sami povídat s jednotlivými obyvateli domova. Studenti se dozvěděli, jak se dřív žilo, jak to bylo s partyzány apod. Při rozhovorech nebyl přítomen žádný dozor, tak vše probíhalo spontánně. Tato akce byla přínosná pro studenty v tom, že se naučili komunikovat se starými lidmi a senioři byli rádi, že se o ně někdo zajímal a jen tak si s nimi popovídal (DS Rožnov pod Radhoštěm, ©2017).

Město Rožnov pod Radhoštěm je specifické také tím, že se zde nachází Valašské muzeum v přírodě, které je hojně navštěvované, a díky němu jsou v rodinách nadále dodržovány určité tradice spojené s Valašskem. Mladí lidé jsou součástí těchto tradic a myslím si, že solidarita mezi generacemi jim není cizí. Právě názory studentů nám mohou naznačit možné problémy a seznámit nás s názory souvisejícími s touto problematikou především u současné mladé generace. U nich existuje možnost v rámci školní výuky přistoupit k ovlivňování jejich názorů a tím k budování dobrých mezigeneračních vztahů.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU

Praktická část diplomové práce se zabývala odbornou literaturou, hlavními pojmy a teoretickými východisky, dále jsme se zaměřili na mezigenerační vztahy a solidaritu v rodině.

Následující kapitoly budou věnovány vlastnímu výzkumu, ve kterém se zaměříme na vnímání mezigeneračních vztahů, sociální solidarity a stáří pohledem studentů středních škol.

4.1 Výzkumný cíl

Hlavním výzkumným cílem bylo zjistit, jak vnímají studenti středních škol z Rožnova pod Radhoštěm mezigenerační vztahy, stárnutí a sociální solidaritu v rodině. K dosažení hlavního výzkumného cíle jsme vymezili další dílčí cíle:

1. Zjistit, co se respondentům vybaví při pojmu stáří.
2. Zjistit, jestli je dle respondentů vzájemné setkávání starší generace s mladší přínosné pro obě strany.
3. Zjistit, jakou péči by volili respondenti v případě dlouhodobé a těžké nemoci prarodiče.
4. Zjistit, zda mají respondenti se svými prarodiči rozdílné názory na společnost.
5. Zjistit, jestli je dle respondentů vzájemná solidarita mezi generacemi důležitá pro společnost a i pro ně samé.
6. Zjistit, zda existuje souvislost mezi pohlavím a názorem na péči o prarodiče v případě jejich nemoci.
7. Zjistit, zda existuje souvislost mezi mezigeneračním bydlením a názorem na přínos setkávání se starší generací.
8. Zjistit, zda existuje souvislost mezi mezigeneračním bydlením a získáváním zkušeností od starší generace.

Při stanovení základního výzkumného cíle byly vytyčeny dílčí výzkumné cíle, na které jsme hledali odpovědi prostřednictvím vymezených dílčích otázek:

1. Co se vybaví respondentům při pojmu stáří?

2. Jsou vzájemná setkávání starší generace s mladší dle respondentů přínosná pro obě strany?
3. Jakou péči by zvolili respondenti v případě dlouhodobé a těžké nemoci prarodiče?
4. Jak rozdílné jsou podle respondentů jejich názory a názory prarodičů na společnost?
5. Jak důležitá je dle respondentů vzájemná solidarita mezi generacemi pro společnost a i pro ně samé?
6. Existuje souvislost mezi pohlavím respondentů a názorem na péči o prarodiče v případě jejich nemoci?
7. Existuje souvislost mezi mezigeneračním bydlením respondentů a názorem na přínos setkávání se starší generací?
8. Existuje souvislost mezi mezigeneračním bydlením respondentů a získáváním zkušeností od starší generace?

4.2 Metody výzkumu

Pro dosažení vymezených cílů této diplomové práce bylo použito kvantitativního výzkumu, kdy s použitím výzkumných otázek docílíme výsledků pro námi stanovený výzkumný problém. Hlavním přínosem kvantitativního výzkumu je postoj výzkumníka, který se snaží držet si odstup od zkoumaného jevu a tím je zabezpečena nestrannost pohledu (Gavora, 2008, s. 35).

Pro sběr dat byl použit dotazník, jenž patří k nejčastěji používané technice kvantitativního výzkumu. Dle Gavory je dotazník nejčastěji používanou metodou pro zjišťování údajů, kdy dochází k písemné formě kladení otázek a získávání odpovědí taktéž písemnou formou (Gavora, 2008, s. 122). Dotazník je soustavou dopředu připravených a pečlivě zformulovaných otázek, které mají být promyšleně seřazeny, než bude respondent písemně odpovídat. K hlavním výhodám dotazníkového šetření patří poměrně ekonomické a také rychlé shromažďování dat od značného počtu respondentů. Mezi hlavní nevýhody získaných dat prostřednictvím dotazníků je jejich podmíněná platnost. Současně vyžadují vždycky obezřetnou interpretaci, neboť je potřeba odlišit objektivní zjištění od předpojatých soudů (Chráška, 2007, s. 163 – 164).

Chráska uvádí, že tvorba dotazníku se řídí určitými zásadami, požadavky a pravidly. K hlavním patří, že položky dotazníků mají být respondentům srozumitelné a jasné, formulace položek v dotazníku má být jednoznačná, zjišťujeme pouze nezbytné údaje, položky v dotazníku nesmějí být sugestivní. Dalším důležitým požadavkem při tvorbě dotazníku jsou jasné pokyny k vyplnění a také řazení otázek by mělo vyhovovat z psychologického hlediska (Chráska, 2007, s. 169 – 170).

Dotazník obsahoval 20 otázek (položek) a byl anonymní. Většina položek byla uzavřených/strukturovaných, poskytujících respondentům možnost volby odpovědi (byly to otázky č. 1, 3, 4, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19) a dále polouzavřené položky, kdy respondenti dostali možnost vedle výběru z odpovědí dopsat svou odpověď (otázky č. 5, 7, 11, 20), dále pak jedna položka byla otevřená/ nestrukturovaná a to otázka č. 2 (Příloha PIII).

4.3 Výzkumný soubor a organizace výzkumu

Pro náš výzkum jsme zvolili záměrný výběr respondentů, který vznikl kvótním výběrem, kdy byly určeny konkrétní kontrolní znaky, podle nichž se výběr orientuje. Základním souborem byli studenti středních škol města Rožnov pod Radhoštěm. Výběrový soubor tvořili studenti prvních ročníků středních škol v Rožnově pod Radhoštěm. Při výběru prvků do našeho výzkumného souboru bylo použito záměrného výběru, kdy o výběru respondentů nerozhoduje náhoda, ale náš úsudek (Chráska, 2007, s. 22).

Před vlastní distribucí dotazníku byl proveden předvýzkum, kdy jsme zjišťovali, zda jednotlivé otázky mají jasnou formulaci a jestli jsou srozumitelné. Předvýzkum byl uskutečněn na malém souboru lidí, u kterého jsme zjišťovali, jestli a jakým způsobem funguje výzkumný nástroj (Gavora, 2008, s. 17). V rámci předvýzkumu jsme rozdali 10 dotazníků studentům prvních ročníků v okolí bydliště a dětem spolupracovníků k vyplnění. Na základě jejich připomínek došlo k úpravě některých položek dotazníku. Doporučené pokyny k vyplnění nebylo nutné měnit, porozuměli jim všichni respondenti.

Od počátku jsme věděli, že dotazník bude v tištěné podobě. Dotazník v počtu 200 ks jsme distribuovali pomocí studentů, známých, bývalých kolegů pracujících ve školství s tím, že předají dotazníky respondentům splňujícím naše kritéria. Zpátky se vrátilo 183 dotazníků, z toho bylo 9 dotazníků vyřazeno pro neúplné nebo chybné vyplnění. K našemu

vyhodnocování jsme zpracovávali 174 ks dotazníků. Dotazníkové šetření se uskutečnilo v období od 5. 2. 2018 do 16. 2. 2018.

5 ANALÝZA DAT A JEJICH INTERPRETACE

Dotazníkovým šetřením byla získána data, která v této kapitole budou zpracována a výsledky budou interpretovány. Otázky vyhodnotíme postupně, jak byly uspořádány v dotaznících. Otázky č. 1 – 4 nám přibližují zkoumaný vzorek respondentů. Otázka č. 5 je filtrační, kdy respondenti se zápornou odpovědí pokračovali až otázkou číslo 11, kdy dojde k úpravě dat, následně vyhodnocujeme všechny respondenty až po otázku č. 20, která je opět filtrační. Na tuto otázku odpovídají pouze respondenti, kteří nežijí ve společné domácnosti s prarodiči. Následně došlo ke zpracování získaných dat z dotazníků pomocí programu MS Excel. Získané grafy a tabulky byly z tohoto programu přeneseny do diplomové práce, kde pod uvedenou tabulkou a následným grafem nalezneme vlastní komentáře k získaným datům.

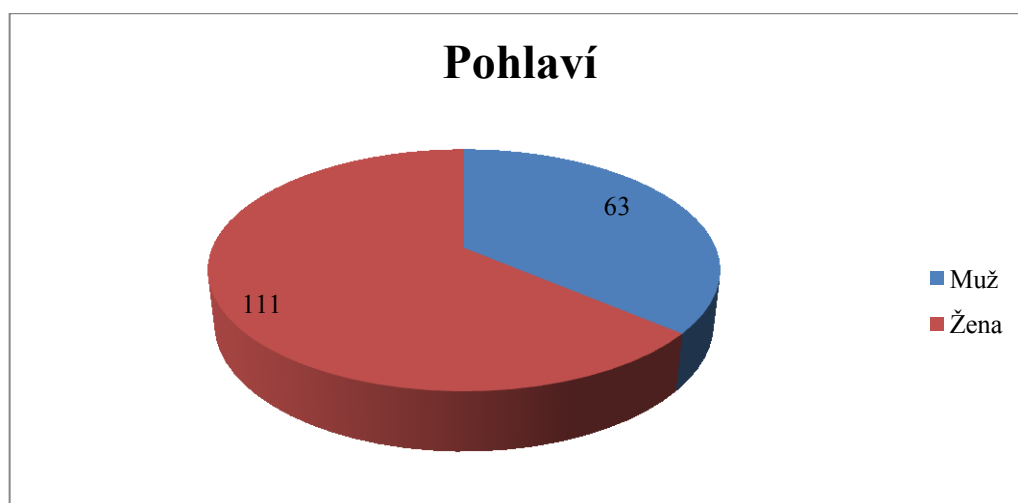
5.1 Analýza položek dotazníku

Otázka č. 1 : Pohlaví

Tabulka č. 1: Pohlaví

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost %
Muž	63	36,21
Žena	111	63,79
Celkem	174	100

zdroj: vlastní



Graf č. 1: Pohlaví (vlastní zdroj)

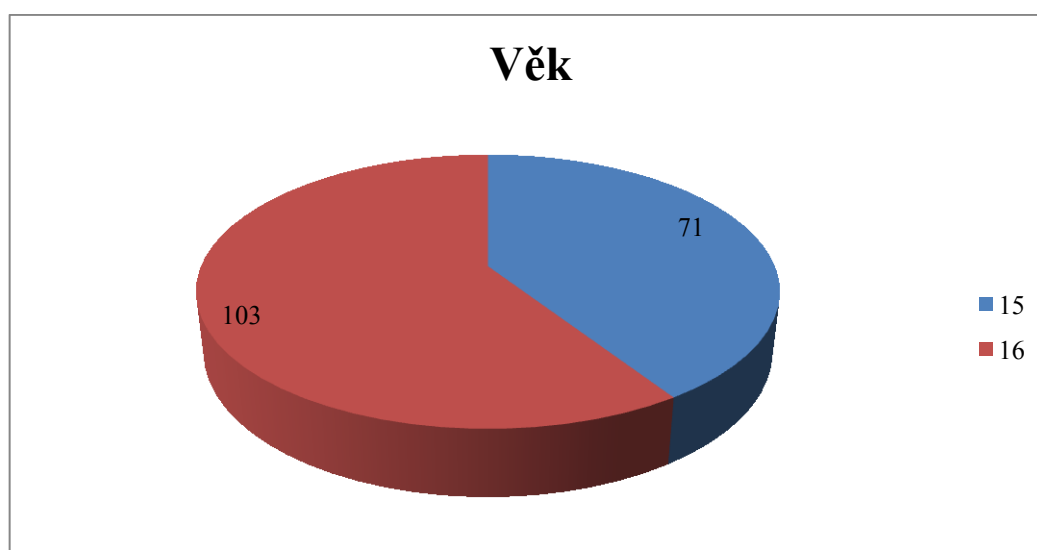
Dotazníkového šetření se účastnilo celkem 174 respondentů a to 63 (36,21 %) mužů a 111 (63,79 %) žen.

Otázka č. 2: Váš věk?

Tabulka č. 2: Věk

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost %
15	71	40,81
16	103	59,19
Celkem	174	100

Zdroj: vlastní



Graf č. 2: Věk (vlastní zdroj)

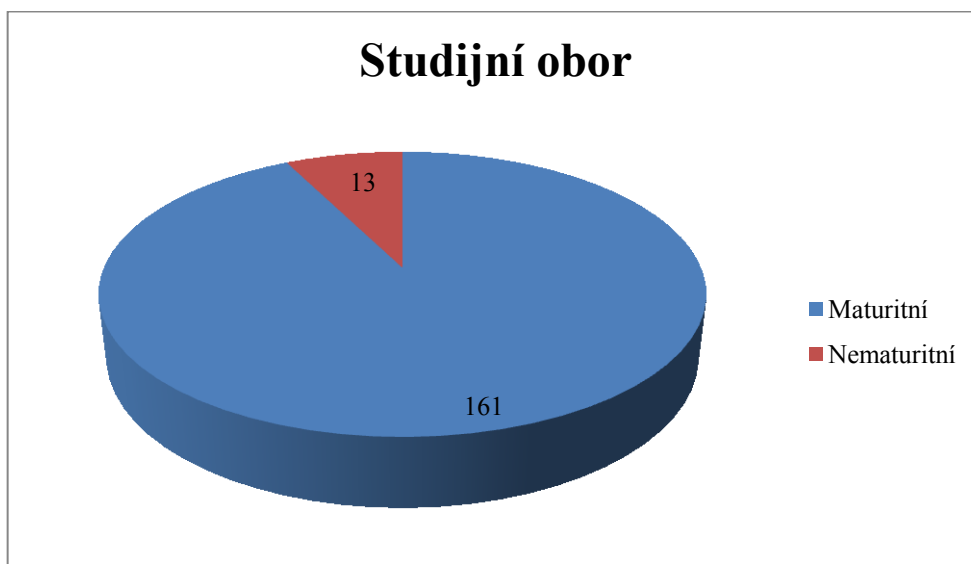
Druhou otázkou jsme určili věk respondentů. Největší počet byl ve věku 16 let, celkem 103 (59,19 %), druhá početná skupina byla tvořena studenty ve věku 15 let, kterých bylo 71 (40,81 %).

Otázka č. 3: Obor, který studujete?

Tabulka č. 3: Studijní obor

Odpo věď	Absolutní četnost	Relativní četnost %
Maturitní	161	92,53
Nematuritní	13	7,47
Celkem	174	100

Zdroj: vlastní



Graf č. 3: Studijní obor (vlastní zdroj)

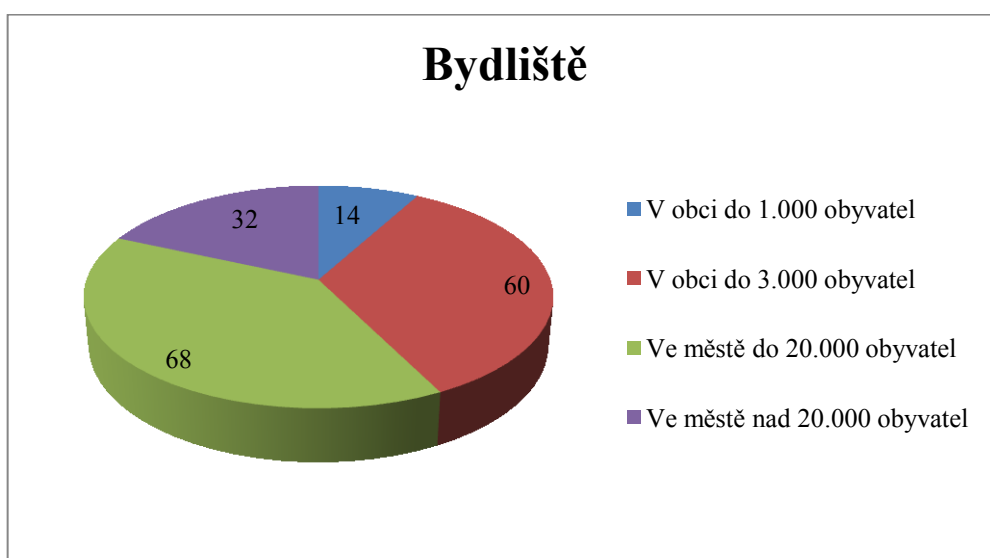
Z výše uvedených údajů jsme zjistili, že většina oslovených respondentů studuje obor, který bude zakončen maturitní zkouškou, celkem 161 (92,53 %) respondentů. Pouze 13 (7,47 %) námi oslovených respondentů studium zakončí výučním listem.

Otázka č. 4: Kde v současnosti bydlíte?

Tabulka č. 4: Bydliště

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost %
V obci do 1.000 obyvatel	14	8,05
V obci do 3.000 obyvatel	60	34,48
Ve městě do 20.000 obyvatel	68	39,08
Ve městě nad 20.000 obyvatel	32	18,39
Celkem	174	100

Zdroj: vlastní



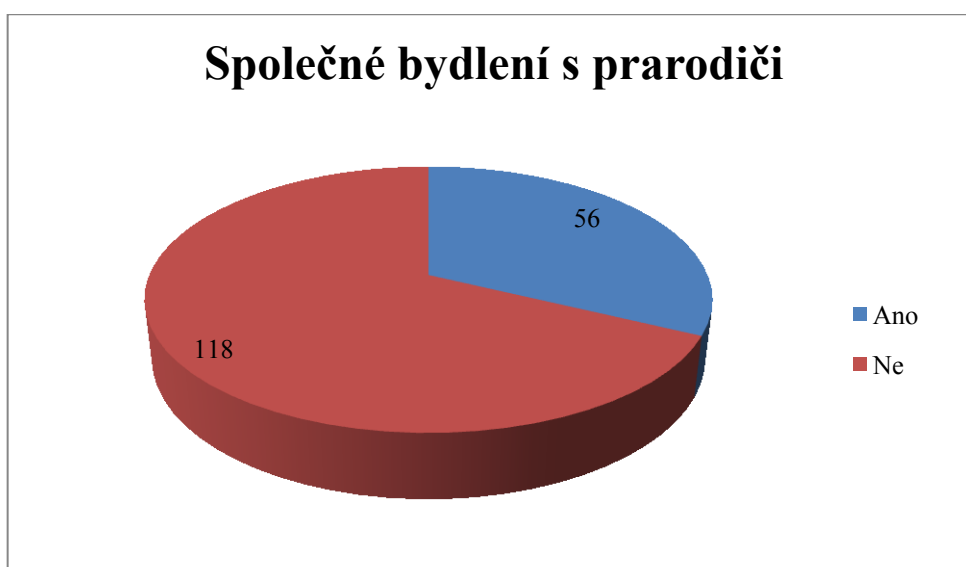
Graf č. 4: Bydliště (vlastní zdroj)

Z dosažených údajů vyplývá, že nejvíce námi oslovených respondentů bydlí ve městě do 20.000 obyvatel, celkem 68 (39,08 %). Další početnou skupinu tvoří respondenti bydlící v obci do 3.000 obyvatel, a to 60 (34,48 %), méně početnou skupinu tvoří respondenti bydlící ve městě nad 20.000 obyvatel, celkem 32 (19,39 %) a nejméně 14 (8,05 %) námi oslovených žije v obci do 1.000 obyvatel.

Otázka č. 5: Bydlíte ve společné domácnosti s prarodičem/prarodiči?

Tabulka č. 5: Společné bydlení s prarodiči

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost %
Ano	56	32,18
Ne	118	67,82
Celkem	174	100

Zdroj: vlastní*Graf č. 5: Společné bydlení s prarodiči (vlastní zdroj)*

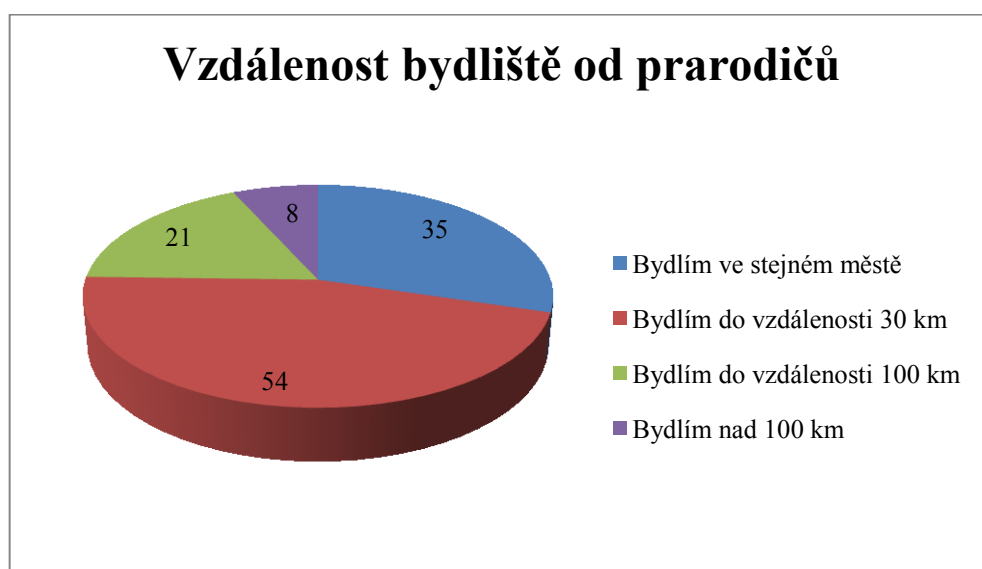
Ve společné domácnosti s prarodičem nebo prarodiči bydlí 56 (32,18 %) námi oslovených respondentů, kdežto více než polovina, celkem 118 (67,82 %) respondentů odpovědělo, že nebydlí ve společné domácnosti s prarodiči/prarodičem.

Pokud respondenti odpověděli, že nebydlí ve společné domácnosti s prarodiči či prarodičem, odpovídali na další dvě podotázky.

Otázka 5.1: Kde bydlíte?

Tabulka č. 5.1: Vzdálenost bydliště od prarodičů

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost %
Bydlím ve stejném městě	35	29,66
Bydlím do vzdálenosti 30 km	54	45,76
Bydlím do vzdálenosti 100 km	21	17,80
Bydlím nad 100 km	8	6,78
Celkem	118	100

Zdroj: vlastní*Graf č. 5.1: Vzdálenost bydliště od prarodičů (vlastní zdroj)*

Touto otázkou jsme zjišťovali, jak je respondent vzdálen od prarodiče/prarodičů, se kterými nebydlí ve společné domácnosti. Nejvíce námi oslovených respondentů bydlí do vzdálenosti 30 km celkem 54 (45,76 %), další početná skupina bydlí ve stejném městě, a to 35 (29,66 %) respondentů, méně jich žije do vzdálenosti 100 km, celkem 21 (17,80 %) a nejméně námi oslovených respondentů bydlí nad 100 km a to 8 (6,78 %).

Jak často se setkáváte?

Tabulka č. 5.2: Frekvence setkávání se s prarodiči

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost %
Denně	16	13,56
1 x týdně	39	33,05
1 x měsíčně	49	41,52
1 x za půl roku	5	4,24
1 x za rok	0	0
Jiná frekvence	9	7,63
Celkem	118	100

Zdroj: vlastní



Graf č. 5.2: Frekvence setkávání se s prarodiči (vlastní zdroj)

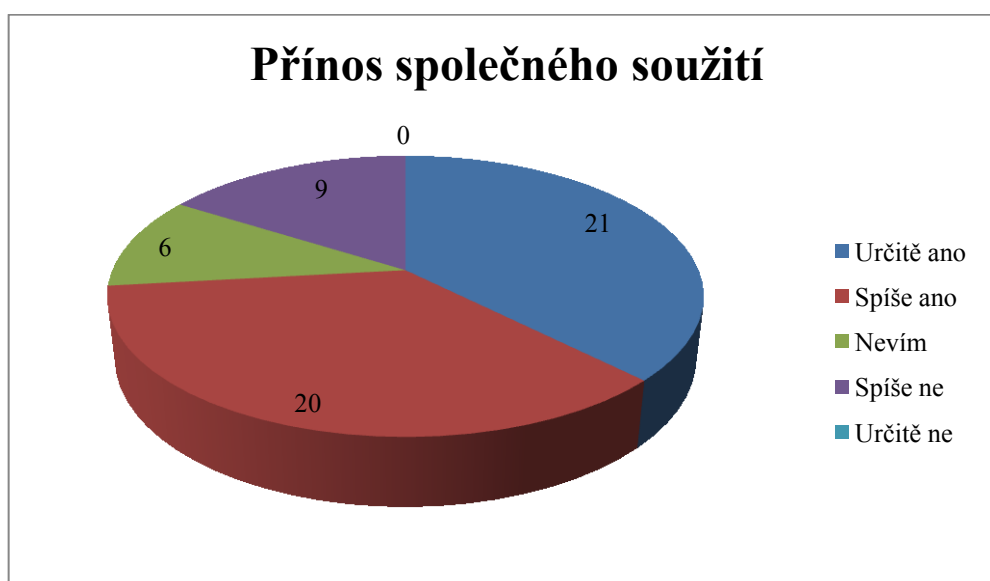
Další otázkou jsme zjišťovali frekvenci setkávání se. Nejvíce respondentů 49 (41,52 %) uvedlo, že se setkávají s prarodiči/prarodičem 1x měsíčně, další početná skupina se setkává 1x týdně, a to 39 (33,05 %), denně se stýká s prarodiči 16 (13,56 %) respondentů. Pouze 9 (7,63 %) respondentů uvedlo jinou frekvenci, pouze u jednoho bylo uvedeno, že se vidají 1x za 14 dnů. Příjemné zjištění bylo, že jen 5 (4,24 %) respondentů se vidá se svými prarodiči 1x za půl roku a nikdo neuvedl frekvenci 1x za rok.

Otázka č. 6: Je toto soužití pro Vás přínosné?

Tabulka č. 6: Přínos společného soužití

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost %
Určitě ano	21	37,51
Spíše ano	20	35,71
Nevím	6	10,71
Spíše ne	9	16,07
Určitě ne	0	0
Celkem	56	100

Zdroj: vlastní



Graf č. 6: Přínos společného soužití (vlastní zdroj)

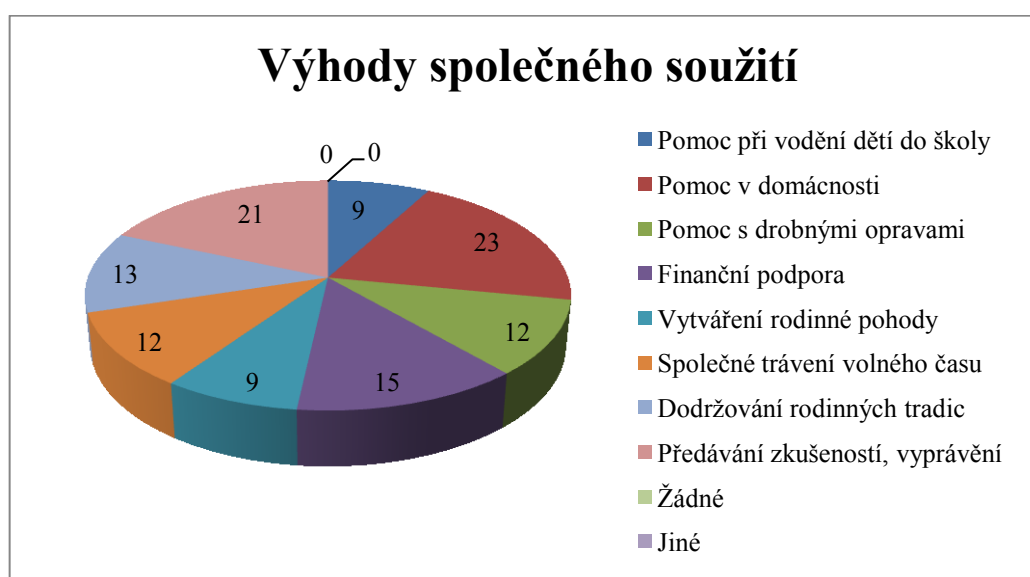
V této otázce nás zajímalo, jak mladí lidé vnímají soužití se starší generací, jestli je pro ně přínosem. Z celkem 56 respondentů, kteří se vyjádřili, že žijí ve společné domácnosti s prarodičem/prarodiči, odpovědělo 21 (37,56 %) určitě ano a 20 (35,71 %) spíše ano. Z výzkumu jsme zjistili, že 9 (26,07 %) respondentů toto soužití vnímá negativně, proto se klonili k odpovědi spíše ne a 6 (10,71 %) neví. Je potěšující, že odpověď určitě ne nezvolil ani jeden respondent.

Otázka č. 7: Jaké máte zkušenosti se společným soužitím?

Tabulka č. 7: Výhody společného soužití

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost %
Pomoc při vodění dětí do školy	9	7,89
Pomoc v domácnosti	23	20,18
Pomoc s drobnými opravami	12	10,53
Finanční podpora	15	13,16
Vytváření rodinné pohody	9	7,89
Společné trávení volného času	12	10,53
Dodržování rodinných tradic	13	11,40
Předávání zkušeností, vyprávění	21	18,42
Žádné	0	0
Jiné	0	0
Celkem	114	100

Zdroj: vlastní



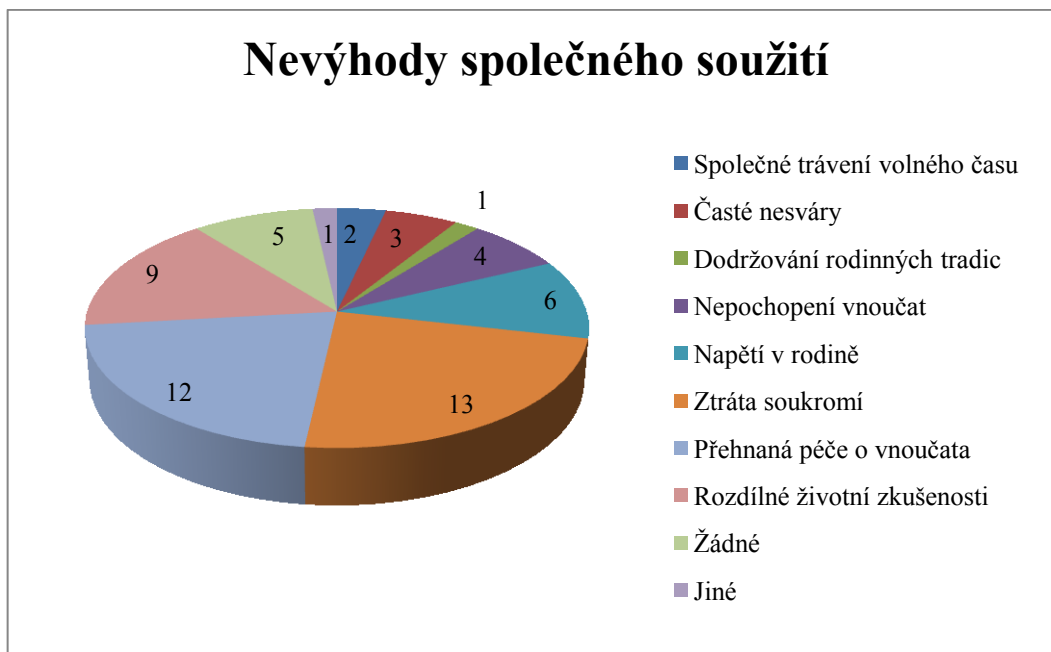
Graf č. 7: Výhody společného soužití (vlastní zdroj)

V otázce číslo 7 jsme se chtěli dozvědět, jaké mají respondenti osobní zkušenosti se společným soužitím. Proto jsme se nejprve zeptali na výhody společného soužití. Z námi uvedených možností jako největší výhodu respondenti vnímají pomoc v domácnosti, celkem 23 (20,18 %), hned další početnou skupinu tvořilo předávání zkušeností, vyprávění 21 (18,42 %), k finanční podpoře se přiklonilo 15 (13,16 %) námi oslovených respondentů a 13 (11,40 %) uvedlo jako výhodu dodržování rodinných tradic. Shodný počet respondentů a to 12 (10,53 %) se přiklonilo k odpovědím: pomoc s drobnými opravami a společné trávení volného času. Shoda byla také zaznamenána u vytváření rodinné pohody a pomoci při vodění dětí do školy a to v počtu 9 (7,89 %) respondentů. Na možnost jinou případně žádnou výhodu jsme nezaznamenali odpověď.

Tabulka č. 7.1: Nevýhody společného soužití

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost %
Společné trávení volného času	2	3,57
Časté nesváry	3	5,88
Dodržování rodinných tradic	1	1,96
Nepochopení vnoučat	4	7,84
Napětí v rodině	6	11,77
Ztráta soukromí	13	23,21
Přehnaná péče o vnoučata	12	23,53
Rozdílné životní zkušenosti	9	17,65
Žádné	5	9,80
Jiné	1	1,96
Celkem	56	100

Zdroj: vlastní



Graf č. 7.1: Nevýhody společného soužití (vlastní zdroj)

Dále jsme se zeptali na nevýhody společného soužití. Z výzkumu vyplynulo, že největší nevýhodu respondenti spatřují ve ztrátě soukromí 13 (23,21 %), v přehnané péči o vnoučata 12 (23,53 %), dále v rozdílných životních zkušenostech 9 (17,65 %), napětí v rodině 6 (11,77 %), 5 (9,80 %) žádné, 4 (7,84 %) nepochopení vnoučat, 3 (5,88 %) časté nespáry a 2 (3,57 %) respondenti jako nevýhodu spatřují společné trávení volného času. Pouze 1 (1,96 %) respondent uvedl jako nevýhodu dodržování rodinných tradic a stejný počet 1 (1,96 %) se nacházel u odpovědi jiné, ale nebylo respondenty specifikováno jaké.

Otázka č. 8: Máte k prarodičům blíže než k vlastním rodičům?

Tabulka č. 8: Blízké vztahy s prarodiči

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost %
Určitě ano	0	0
Spíše ano	3	5,36
Nevím	10	17,86
Spíše ne	28	50
Určitě ne	15	26,78
Celkem	56	100

Zdroj: vlastní



Graf č. 8: Blízké vztahy s prarodiči (zdroj vlastní)

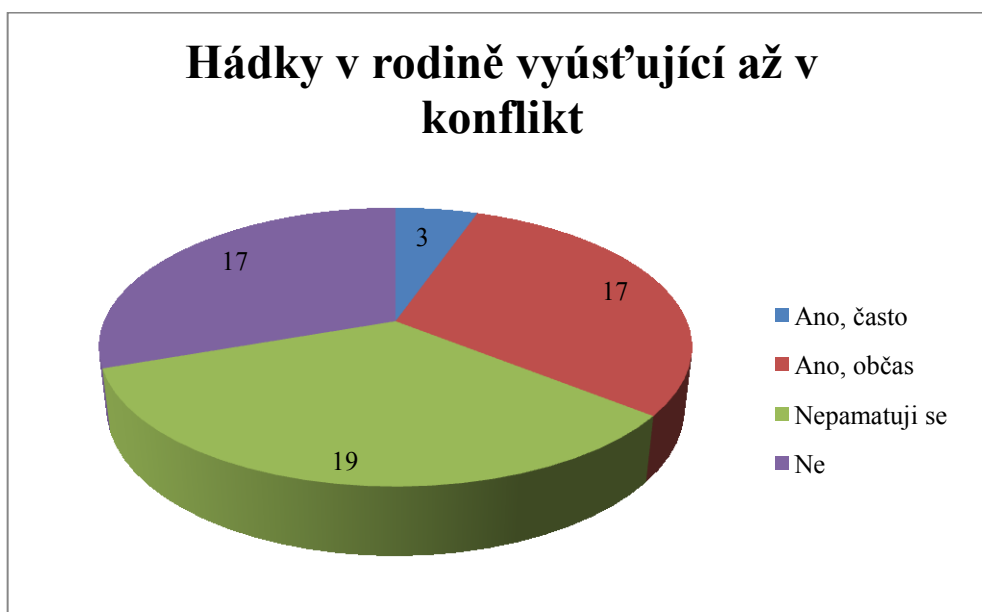
Touto otázkou jsme chtěli zjistit, jestli mají respondenti blíže k prarodičům než k vlastním rodičům. Nejčastější odpověď, byla spíše ne 28 (50 %), druhou nejběžnější odpovědí bylo určitě ne 15 (26,78 %), poté nevím 10 (17,86 %) a nejméně respondentů uvedlo, že spíše ano 3 (5,36 %). Odpověď určitě ano si ne zvolil žádný z respondentů.

Otázka č. 9: Byli jste svědkem hádek v rodině, které mohou přecházet až v konflikt mezi rodiči a prarodiči?

Tabulka č. 9: Hádky v rodině vyústující až v konflikt

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost %
Ano, často	3	5,36
Ano, občas	17	30,36
Nepamatuji se	19	33,92
Ne	17	30,36
Celkem	56	100

Zdroj: vlastní



Graf č. 9: Hádky v rodině vyústující až v konflikt (vlastní zdroj)

Z dotazníkového šetření jsme chtěli zjistit, jestli respondenti byli svědky hádek, které mohou vyústit v konflikt mezi prarodiči a rodiči. Nejčastější odpověď byla nepamatuji se 19 (33,92 %), poté následovaly dvě odpovědi se shodným počtem 17 (30,36 %) a to byly ne a ano, občas. Nejméně respondentů zvolilo možnost ano, často 3 (5,36 %).

Otázka č. 10: Účastnil/účastnila jste se jich aktivně?

Tabulka č. 10: Aktivní účast při konfliktu

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost %
Ano	6	15
Ne	33	85
Celkem	39	100

Zdroj: vlastní*Graf č. 10: Aktivní účast při konfliktu (vlastní zdroj)*

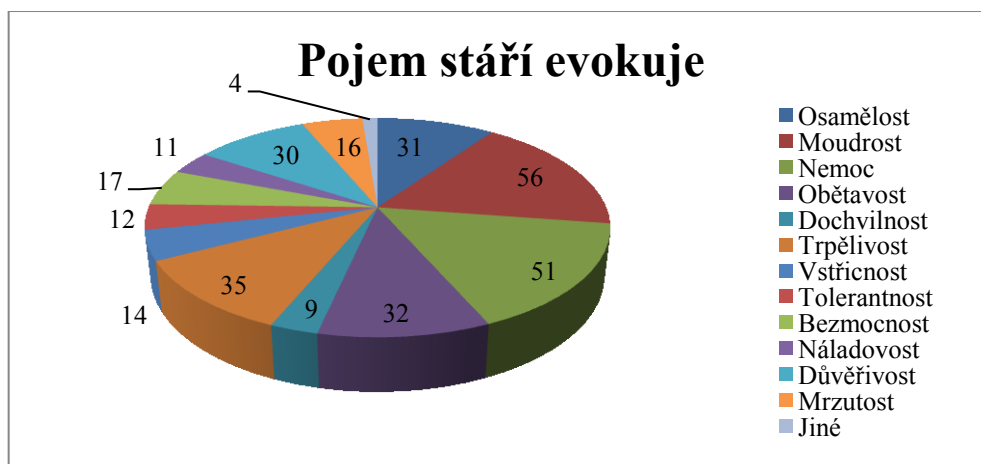
Prostřednictvím této otázky jsme zjišťovali, zda se respondenti účastní hádek aktivně, 33 (85 %) zvolilo možnost „ne“ a 6 (15 %) odpovědělo „ano“.

Otázka č. 11: Co se Vám vybaví při pojmu stáří?

Tabulka č. 11: Pojem stáří evokuje

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost %
Osamělost	31	9,75
Moudrost	56	17,61
Nemoc	51	16,04
Obětavost	32	10,06
Dochvilnost	9	2,83
Trpělivost	35	11,01
Vstřícnost	14	4,40
Tolerantnost	12	3,77
Bezmocnost	17	5,35
Náladovost	11	3,46
Důvěřivost	30	9,43
Mrzutost	16	5,03
Jiné	4	1,26
Celkem	318	100

Zdroj: vlastní



Graf č. 11: Pojem stáří evokuje (vlastní zdroj)

Při pojmu stáří se nejvíce 56 (17,61 %) respondentům vybaví moudrost, dále pak 51 (16,04 %) nemoc, 35 (11,01 %) trpělivost, 32 (10,06 %) obětavost, 31 (9,75 %) osamělost, 30 (9,43 %) důvěřivost, 17 (5,35 %) bezmocnost, 16 (5,03 %) mrzutost, 14 (4,40 %) vstřícnost, 12 (3,77 %) tolerantnost, 9 (2,83 %) dochvilnost a nejméně odpovědí 4 (1,26 %) měla možnost jiné (1x autorita, 1x nepochopení, 1x ovlivnitelnost a 1x respekt).

Otázka č. 12: Myslíte si, že je vzájemné setkávání starší generace s mladší přínosné pro obě strany?

Tabulka č. 12: Přínos vzájemného setkávání se více generací

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost %
Určitě ano	67	38,50
Spíše ano	32	18,39
Nevím	22	12,65
Spíše ne	46	26,44
Určitě ne	7	4,02
Celkem	174	100

Zdroj: vlastní



Graf č. 12: Přínos vzájemného setkávání se více generací (vlastní zdroj)

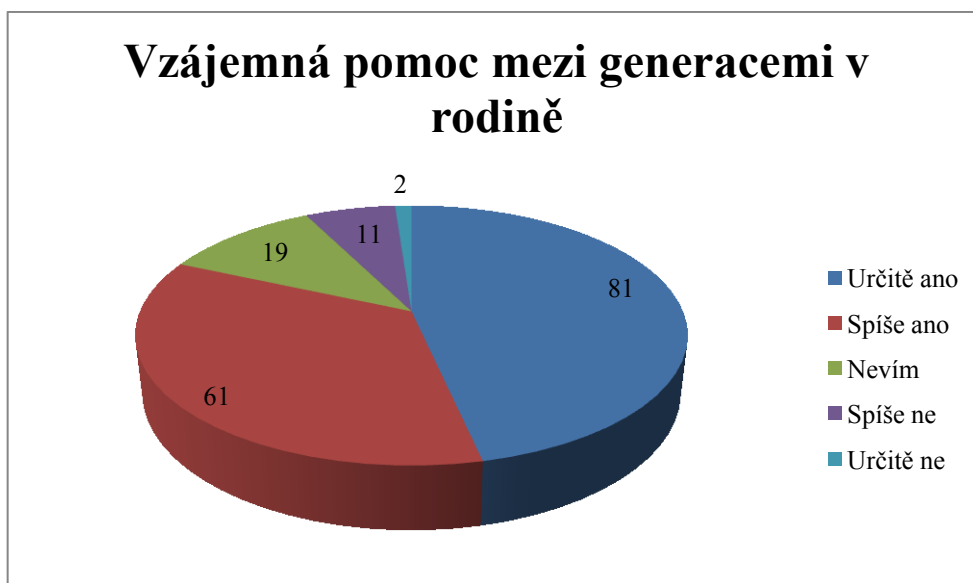
Že je přínosné vzájemné setkávání se starší generace s mladší pro obě strany si myslí 67 (38,50 %) respondentů, kteří uvedli určitě ano, spíše ano 32 (18,39 %), 22 (12,65 %) neví a spíše ne si myslí 46 (26,44 %). Odpovědi určitě ne zvolilo pouze 7 (4,02 %) z námi oslovených respondentů.

Otázka č. 13: Dokážou si navzájem pomáhat různé generace ve vaší rodině?

Tabulka č. 13: Vzájemná pomoc mezi generacemi v rodině

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost %
Určitě ano	81	46,55
Spíše ano	61	35,06
Nevím	19	10,92
Spíše ne	11	6,32
Určitě ne	2	1,15
Celkem	174	100

Zdroj: vlastní



Graf č. 13: Vzájemná pomoc mezi generacemi v rodině (vlastní zdroj)

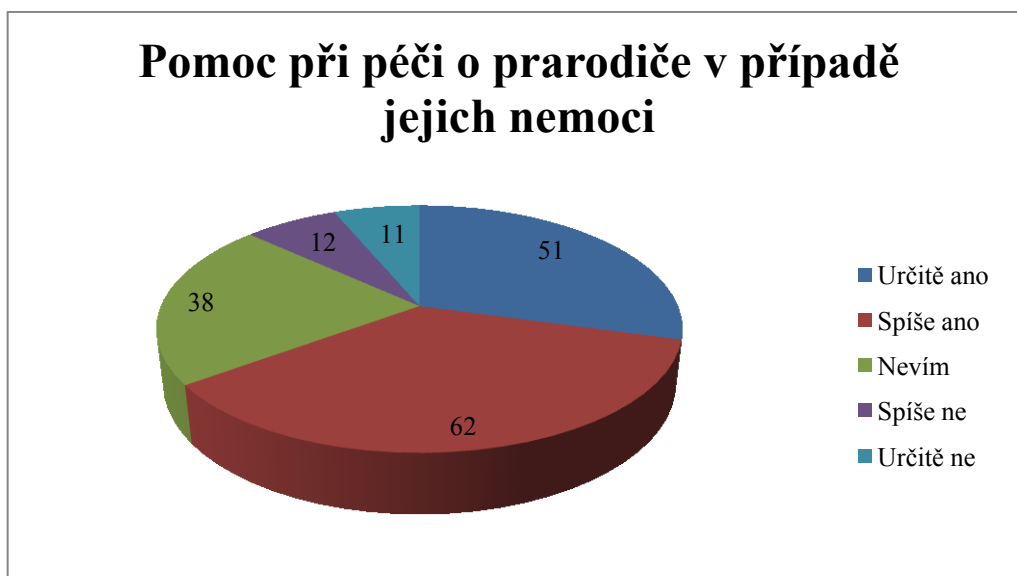
Chtěli jsme zjistit, zda si dokážou navzájem pomáhat různé generace v rodině, z celkového počtu 174 respondentů uvedlo 81 (46,55 %) určitě ano, 61 (35,06 %) spíše ano, 19 (10,92 %) neví, spíše ne 11 (6,32 %) a určitě ne zvolili pouze 2 (1,15 %) respondenti.

Otázka č. 14: Domníváte se, že byste se dokázali zapojit do péče o prarodiče v případě jejich nemoci?

Tabulka č. 14: Pomoc při péči o prarodiče v případě jejich nemoci

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost %
Určitě ano	51	29,31
Spíše ano	62	35,63
Nevím	38	21,84
Spíše ne	12	6,90
Určitě ne	11	6,32
Celkem	174	100

Zdroj: vlastní



Graf č. 14: Pomoc při péči o prarodiče v případě jejich nemoci (vlastní zdroj)

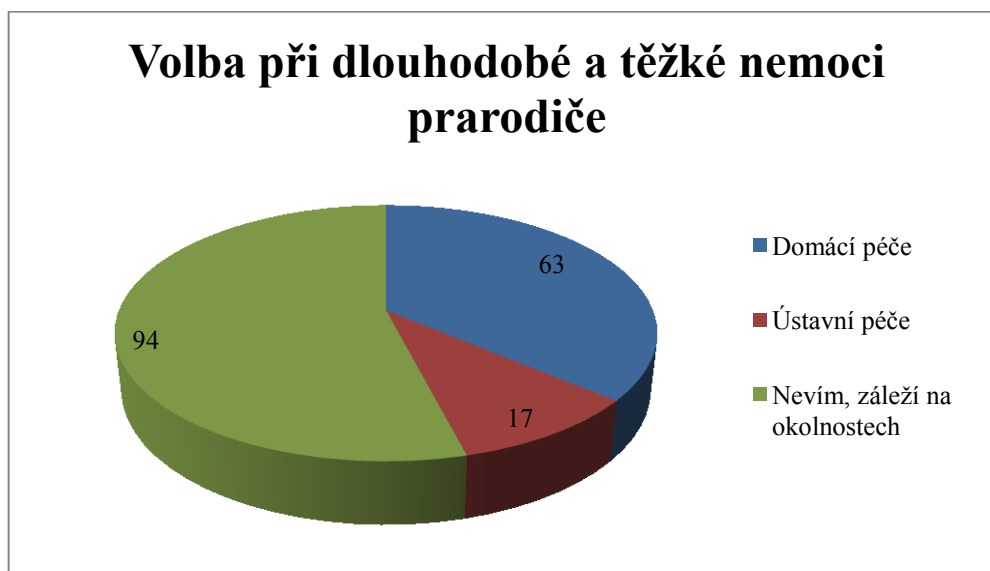
Touto otázkou jsme chtěli zjistit, zda by se respondenti dokázali zapojit do péče o prarodiče v případě jejich nemoci, kdy 62 (35,63 %) odpovědělo spíše ano, 51 (29,31 %) určitě ano, 38 (21,84 %) neví, 12 (6,90 %) spíše ne a 11 (6,32 %) určitě ne.

Otázka č. 15: V případě dlouhodobé a těžké nemoci prarodiče byste volil/a?

Tabulka č. 15: Volba při dlouhodobé a těžké nemoci prarodiče

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost %
Domácí péče	63	36,21
Ústavní péče	17	9,77
Nevím, záleží na okolnostech	94	54,02
Celkem	174	100

Zdroj: vlastní



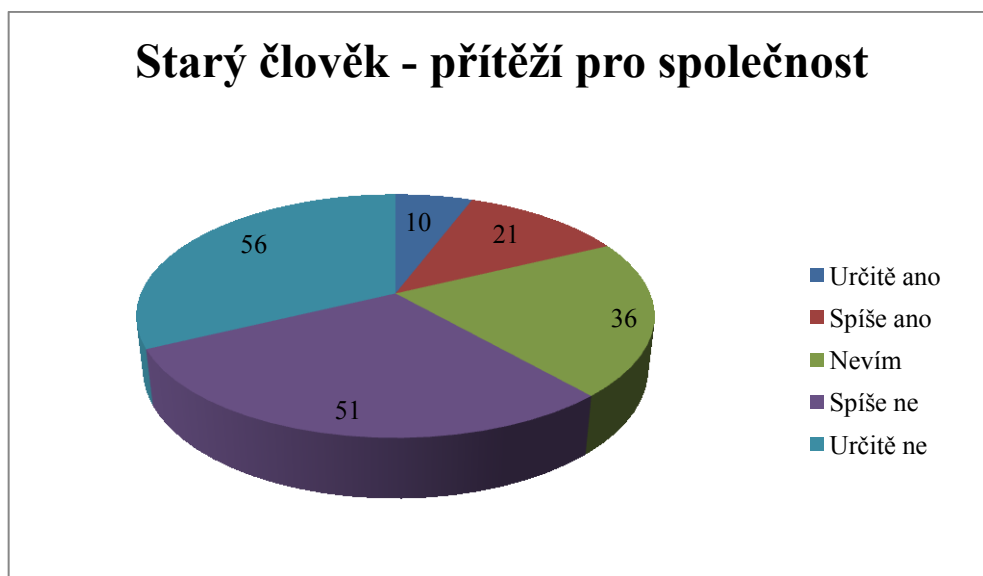
Graf č. 15: Volba při dlouhodobé a těžké nemoci prarodiče (vlastní zdroj)

V případě dlouhodobé a těžké nemoci prarodiče 94 (54,02 %) respondentů neví, záleželo by na okolnostech, 63 (36,21 %) respondentů by zvolilo domácí péči a pouze 17 (9,77 %) by se klonilo k ústavní péči.

Otázka č. 16: Souhlasíte s názorem, že starý člověk se stává přítěží pro společnost?

Tabulka č. 16: Starý člověk - přítěží pro společnost

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost %
Určitě ano	10	5,75
Spíše ano	21	12,07
Nevím	36	20,69
Spíše ne	51	29,31
Určitě ne	56	32,18
Celkem	174	100

Zdroj: vlastní*Graf č. 16: Starý člověk - přítěží pro společnost (vlastní zdroj)*

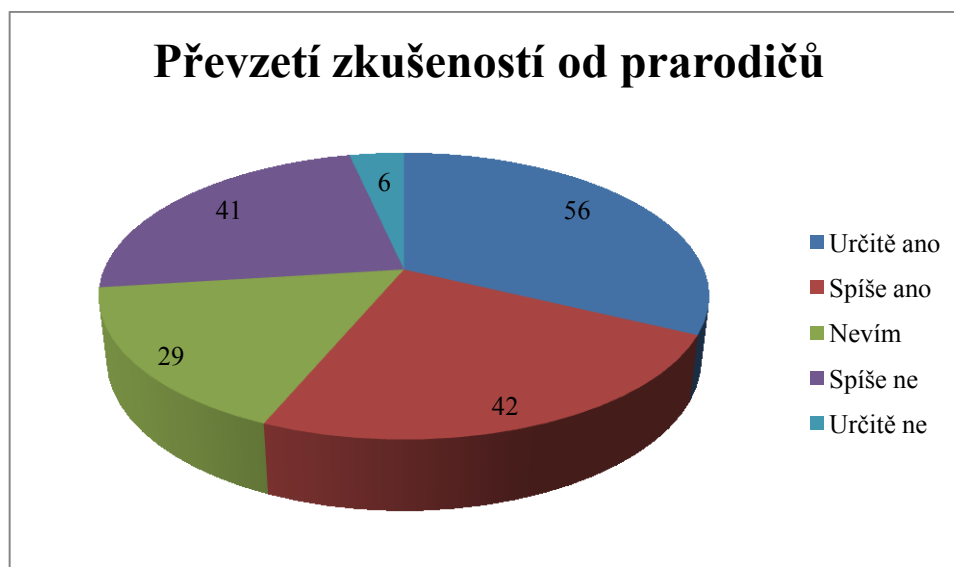
Tímto dotazem jsme se chtěli dozvědět, jestli respondenti souhlasí s názorem, že starý člověk je přítěží pro společnost, kdy z celkového počtu 174 respondentů uvedlo 56 (32,18 %) určitě ne, 51 (29,31 %) spíše ne, 36 (20,69 %) neví, 21 (12,07 %) spíše ano a pouze 10 (5,75 %) si myslí, že určitě ano.

Otázka č. 17: Myslíte si, že se mladí lidé mají co naučit od svých prarodičů?

Tabulka č. 17: Převzetí zkušeností od prarodičů

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost %
Určitě ano	56	32,18
Spíše ano	42	24,14
Nevím	29	16,67
Spíše ne	41	23,56
Určitě ne	6	3,45
Celkem	174	100

Zdroj: vlastní



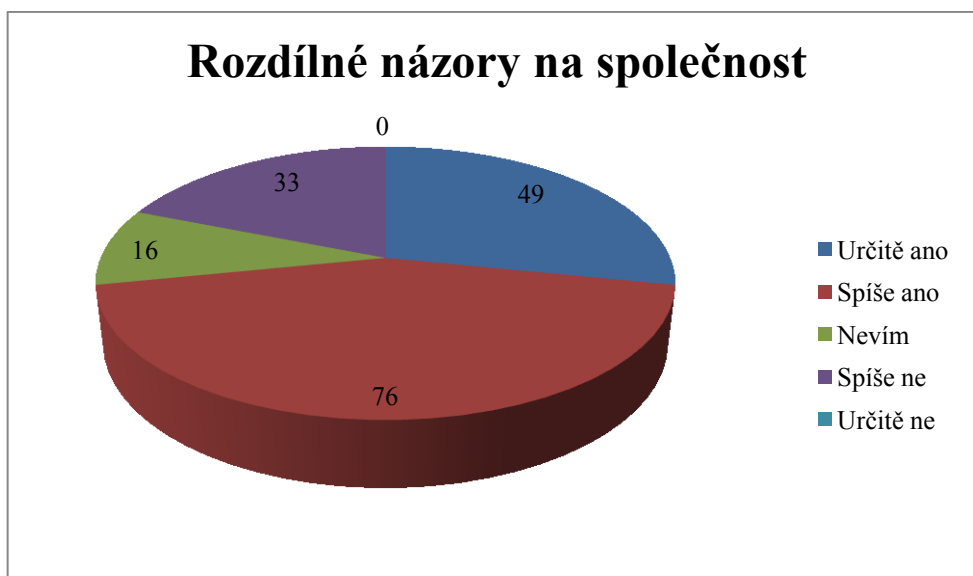
Graf č. 17: Převzetí zkušeností od prarodičů (vlastní zdroj)

56 (32,18 %) respondentů si myslí, že se má určitě co naučit od svých prarodičů, 42 (24,14 %) uvedlo, že spíše ano, 29 (16,67 %) neví. Také dosti početná skupina respondentů zvolila odpověď spíše ne 41 (23,56 %) a 6 (3,45 %) je přesvědčeno, že určitě ne.

Otázka č. 18: Máte se svými prarodiči rozdílné názory na společnost?

Tabulka č. 18: Rozdílné názory na společnost

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost %
Určitě ano	49	28,16
Spíše ano	76	43,68
Nevím	16	9,20
Spíše ne	33	18,96
Určitě ne	0	0
Celkem	174	100

Zdroj: vlastní*Graf č. 18: Rozdílné názory na společnost (vlastní zdroj)*

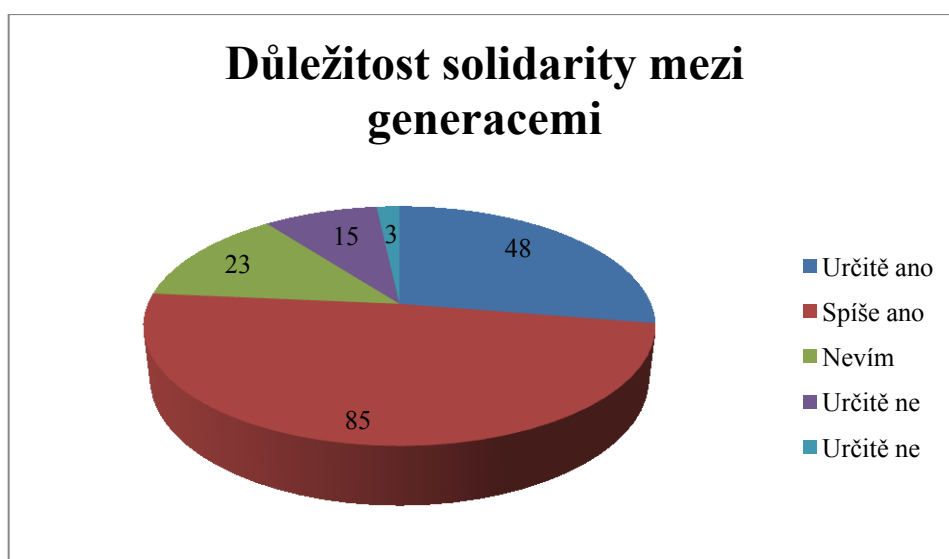
Touto otázkou jsme chtěli zjistit, zda mají respondenti se svými prarodiči rozdílné názory na společnost, kdy 76 (43,68 %) uvedlo, že spíše ano, 49 (28,16 %) určitě ano, 33 (18,96 %) spíše ne a 16 (9,20 %) nevím. Určitě ne nezvolil žádný z respondentů.

Otázka č. 19: Myslíte si, že vzájemná solidarita mezi generacemi je důležitá pro společnost a i pro Vás?

Tabulka č. 19: Důležitost solidarity mezi generacemi

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost %
Určitě ano	48	27,59
Spíše ano	85	48,85
Nevím	23	13,22
Spíše ne	15	8,62
Určitě ne	3	1,72
Celkem	174	100

Zdroj: vlastní



Graf č. 19: Důležitost solidarity mezi generacemi (vlastní zdroj)

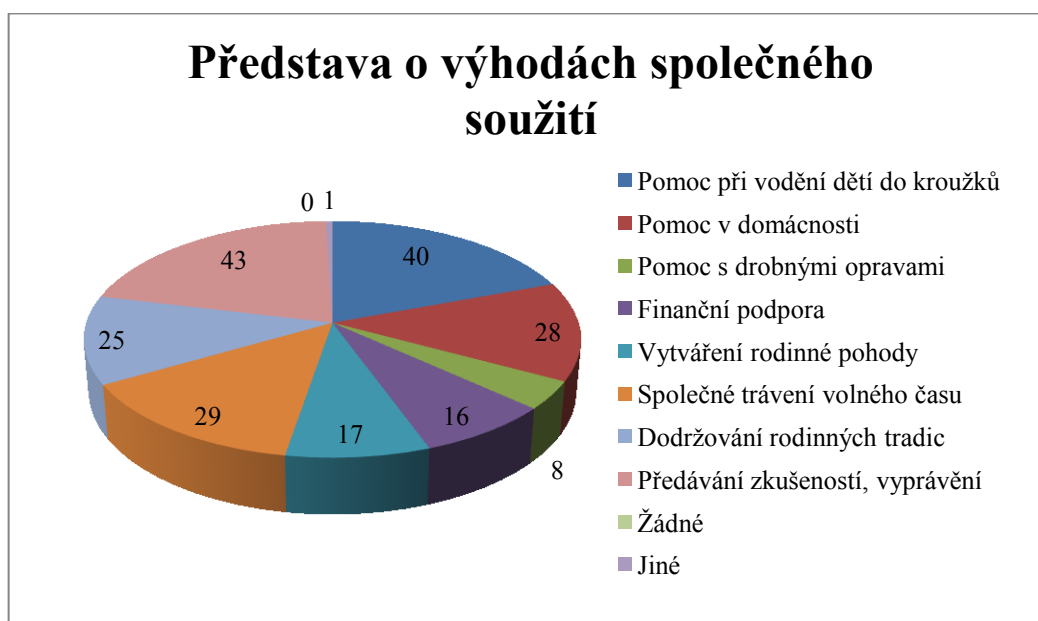
Touto otázkou jsme se snažili zjistit od respondentů, zda je vzájemná solidarita mezi generacemi důležitá pro společnost a zároveň pro ně samé. Ze 174 respondentů si myslí 85 (48,85 %) spíše ano, 48 (27,59 %) určitě ano a 23 (13,22 %) neví. Odpověď spíše ne volilo 15 (8,62 %) respondentů a určitě ne pouze 3 (1,72 %) respondenti.

Otázka č. 20: Co si myslíte o společném soužití více generací?

Tabulka č. 20: Představa o výhodách společného soužití

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost %
Pomoc při vodění dětí do školy	40	19,32
Pomoc v domácnosti	28	13,53
Pomoc s drobnými opravami	8	3,87
Finanční podpora	16	7,73
Vytváření rodinné pohody	17	8,21
Společné trávení volného času	29	14,01
Dodržování rodinných tradic	25	12,08
Předávání zkušeností, vyprávění	43	20,77
Žádné	0	0
Jiné	1	0,48
Celkem	207	100

Zdroj: vlastní



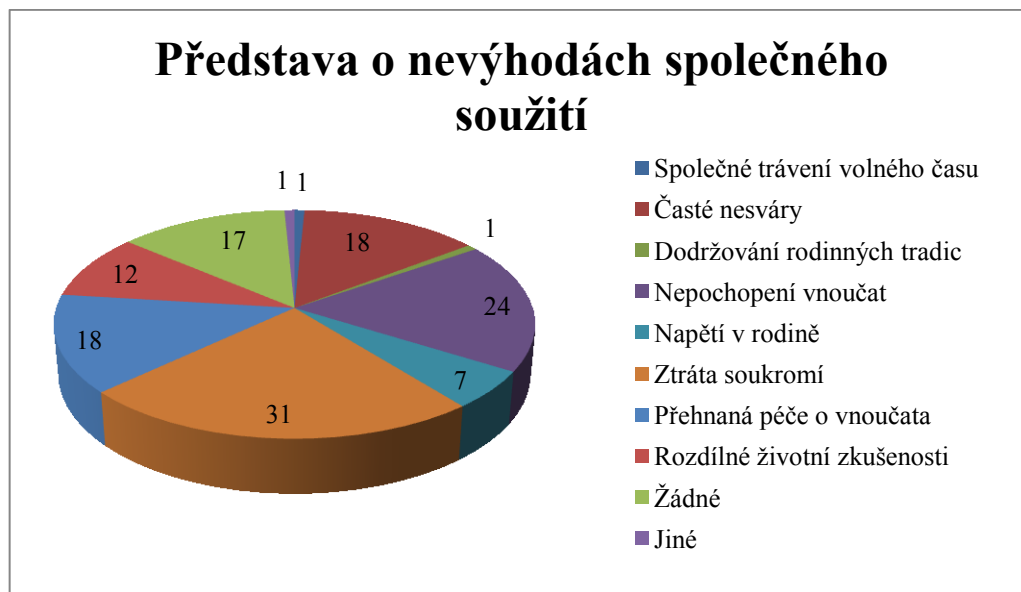
Graf č. 20: Představa o výhodách společného soužití (vlastní zdroj)

Studenti, kteří nebydlí s prarodiči, si myslí, že výhody společného soužití jsou především v předávání zkušeností, vyprávění; to uvedlo celkem 43 (20,77 %), dále pak 40 (19,32 %) pomoc při vodění dětí do školy, 29 (14,01 %) společné trávení volného času, 28 (13,53 %) pomoc v domácnosti, 25 (12,08 %) dodržování rodinných tradic, 17 (8,21 %) vytváření rodinné pohody, 16 (7,73 %) finanční podpora, 8 (3,87 %) pomoc s drobnými opravami, dále pak 1 (0,48 %) jiné výhody a možnost žádné nebyla zvolena.

Tabulka č. 20.1: Představa o nevýhodách společného soužití

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost %
Společné trávení volného času	1	0,77
Časté nesváry	18	13,85
Dodržování rodinných tradic	1	0,77
Nepochopení vnoučat	24	18,46
Napětí v rodině	7	5,38
Ztráta soukromí	31	23,84
Přehnaná péče o vnoučata	18	13,85
Rozdílné životní zkušenosti	12	9,23
Žádné	17	13,08
Jiné	1	0,77
Celkem	130	100

Zdroj: vlastní



Graf č. 20.1: Představa o nevýhodách společného soužití (vlastní zdroj)

K nevýhodám společného soužití dle studentů nežijících s prarodiči, patřila nejčastěji ztráta soukromí 31 (23,84 %), dále pak 24 (18,46 %) nepochopení vnoučat, 18 (13,85 %) časté nesváry a přehnaná péče o vnoučata, 17 (13,08 %) si myslí, že žádné, 12 (9,23 %) rozdílné životní zkušenosti, 7 (5,38 %) napětí v rodině a 1 (0,77 %) společné trávení volného času, dodržování rodinných tradic a jiné, které nebyly uvedeny.

5.2 Srovnání výsledků výzkumu se stanovenými cíli

Analýzou jednotlivých položek dotazníku byla získána nezbytná data, která nám pomohou při zodpovězení jednotlivých dílčích výzkumných otázek, a tím i dosažení vymezeného cíle diplomové práce. Stanovili jsme si hlavní cíl výzkumu, a to zjistit, jak vnímají studenti středních škol z Rožnova pod Radhoštěm mezigenerační vztahy, stárnutí a sociální solidaritu v rodině.

1. Co se vybaví respondentům při pojmu stáří?

Na tuto otázku nám v dotazníku poskytla odpověď položka č. 11. Z výzkumu je zřejmé, že pojem stáří si nejvíce respondentů spojuje s moudrostí 56 (17,61 %), další početná skupina s nemocí 51 (16,04 %). Načež mnoho dotazovaných si pojí stáří s trpělivostí 35 (11,01 %) a 31 (9,75 %) s obětavostí. V jiných tento pojem evokuje důvěřivost 30 (9,43 %), bezmocnost 17 (5,35 %) a mrzutost 16 (5,03 %). Pouze pro 14 (4,40 %) představuje pojem stáří vstřícnost, 12 (3,77 %) tolerantnost a dochvilnost. Z celkového počtu 174 respondentů

4 (1,26 %) uvedli jinou možnost, a to 1x respekt, 1x autoritu, 1x ovlivnitelnost a 1x nepochopení.

2. Jsou vzájemná setkávání se starší generace s mladší dle respondentů přínosné pro obě strany?

Na otázku č. 12, zda je přínosné vzájemné setkávání se starší generace s mladší jsme zjistili, že 67 (38,50 %) respondentů je přesvědčeno, že určitě ano a 32 (18,39 %) uvedlo spíše ano. Celkem 22 (12,65 %) nevím, neboť nedokážou posoudit, jestli je setkávání se s prarodiči nebo ostatními starými lidmi pro ně přínosné. Poměrně velká skupina respondentů 46 (26,44 %) uvedla spíše ne a 7 (4,02 %) uvedlo, že určitě ne. Z tohoto zjištění vyplynulo, že ještě stále většina studentů vnímá setkávání se staršími lidmi jako přínosné a jejich zkušenosti jim mohou v životě být nápomocny, aby se vyvarovali chyb.

3. Jakou péči by zvolili respondenti v případě dlouhodobé a těžké nemoci prarodiče?

U zpracování dat položky č. 15 nás zajímalo, zda by respondenti (studenti) byli schopni se rozhodnout a zvolit některou z možností péče o nemocného prarodiče, pokud by to zdravotní stav umožňoval. Nejvíce respondentů více než polovina, zvolila odpověď nevím, záleželo by na okolnostech 94 (54,02 %), pro domácí péči by se rozhodlo 63 (36,21 %) dotazovaných a jen 17 (9,77 %) by se rozhodlo pro ústavní péči. Z odpovědí vyplývá, že studenti se zatím nesečkali s takovýmto problémem a většina nedokáže s jistotou odpovědět, jak by se zachovala.

4. Jak rozdílné jsou podle respondentů jejich názory a názory prarodičů na společnost?

Současná společnost se neustále vyvíjí, dochází zejména k rychlému nástupu moderních technologií, ke změně životního stylu, ke změně v módě i kultuře. Dochází např. k velkému rozmachu muzikálů a zároveň k utlumení tradiční české hudby, při které dospívali právě prarodiče oslovených respondentů. Proto jsme otázkou číslo 18 chtěli zjistit, jestli si respondenti myslí, že se jejich názory v mnohém rozcházejí s prarodiči. Z celkového počtu 174 respondentů 76 (43,68 %) uvedlo, že spíše ano a další často zvolenou odpovědí bylo určitě ano 49 (28,16 %). Pouze 33 (18,96 %) dotázaných si myslí, že spíše ne, 16 (9,20 %) nevím, možnost určitě ne nebyla zvolena žádným respondentem. Ze zjištění vyplynulo, že více jak polovina respondentů (studentů) je přesvědčena, že mají rozdílné názory na společnost.

5. *Jak důležitá je dle respondentů vzájemná solidarita mezi generacemi pro společnost a i pro ně samé?*

O důležitosti vzájemné solidarity mezi generacemi nejen pro společnost, ale i pro ně samé uvedlo 85 (48,85 %) respondentů spíše ano, 48 (27,59 %), že určitě ano a 23 (13,22 %) respondentů není rozhodnuto, proto volili možnost nevím. Pro 15 (8,62 %) respondentů ze 174 není vzájemná solidarita mezi generacemi tak důležitá, proto volili odpověď spíše ne a pouze 3 (1,72 %) uvedli určitě ne. Z odpovědí se dá odvodit, že vzájemná solidarita je důležitá jak pro společnost, tak i pro respondenty samotné, protože více jak polovina zvolilo odpověď spíše ano nebo určitě ano.

Testování hypotéz

Dílčí cíle č. 6 až 8 ověřujeme pomocí stanovených pracovních hypotéz. Statistické hypotézy nemůžeme ověřovat přímo, ale proti jinému tvrzení, což je tzv. nulová hypotéza (H_0), pomocí které zjišťujeme, zda je, nebo není vztah mezi proměnnými. Pokud u statistické analýzy zjistíme, že je možné odmítnout nulovou hypotézu, přijímáme hypotézu alternativní (H_A). K vyhodnocení získaných dat dotazníku a určení pravdivosti hypotéz byla použita jedna ze statistických metod, a to test nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku. Daný test významnosti můžeme použít, jestliže se rozhodujeme, zdali existuje souvislost mezi dvěma pedagogickými jevy (Chráska, 2007, s. 68 – 77).

V případě výpočtu testu nezávislosti chí-kvadrátu pro kontingenční tabulku bylo postupováno následovně:

Jako první krok bylo zapsání získaných dat do kontingenční tabulky a poté byla vypočítána četnost v každém poli kontingenční tabulky, kterou jsme zapsali do kulaté závorky. Podle daného vzorce: $(P - O)^2/O$ (příčemž P představuje četnost a O očekávanou četnost) dojde k vypočítání hodnoty x^2 , která představuje indikátor velikosti rozdílu mezi skutečností a také vyslovenou nulovou hypotézou. Při posouzení vypočítané hodnoty x^2 je dále zapotřebí určit počet stupňů volnosti tabulky (f), což lze vypočítat dle vzorce $f = (r-1) \cdot (s-1)$, kde r představuje počet řádků a s počet sloupců tvořící kontingenční tabulku. V našem případě jsme si zvolili hladinu významnosti 0,05 (Chráska, 2007, s. 76 – 78).

6. *Existuje souvislost mezi pohlavím respondentů a názorem na péči o prarodiče v případě jejich nemoci?*

1H: Existuje souvislost mezi pohlavím a názorem na péči o prarodiče v případě jejich nemoci.

Údaje nezbytné k ověření dané hypotézy jsme získali z otázek č. 1 a 14 dotazníku.

K uvedené hypotéze jsme zformulovali následující statistické hypotézy:

1H₀: Předpokládáme, že neexistuje statisticky významná závislost mezi pohlavím respondentů a názorem na péči o prarodiče v případě jejich nemoci.

1H_A: Předpokládáme, že existuje statisticky významná závislost mezi pohlavím respondentů a názorem na péči o prarodiče v případě jejich nemoci.

Tabulka č. 21: Kontingenční tabulka k 1H

Pohlaví		Určitě ano	Spíše ano	Nevím	Spíše ne	Určitě ne	Σ
žena	P	39	47	15	6	4	111
	O	(32,53)	(39,55)	(24,24)	(7,65)	(7,02)	
	χ^2	1,29	1,40	3,52	0,36	1,30	
muž	P	12	15	23	6	7	63
	O	(18,46)	(22,45)	(13,76)	(4,34)	(3,98)	
	χ^2	2,26	2,47	6,20	0,63	2,29	
Σ		51	62	38	12	11	174

Zdroj: vlastní

Při sestavení kontingenční tabulky a vypočítání očekávaných četností jsme zjistili, že některé očekávané četnosti mají hodnotu menší než 5, a tudíž by nebyly splněny podmínky, které nám umožňují použít test nezávislosti chí-kvadrát. Proto jsme přistoupili ke sloučení polí s odpověďmi určitě ano a spíše ano, dále jsme sloučili pole spíše ne a určitě ne. Postupovali jsme takto u všech kontingenčních tabulek v této práci, abychom zredukováním počtu polí dosáhli zvětšení četností.

Tabulka č. 22: Kontingenční tabulka k 1H se sloučením odpovědí

Pohlaví		Určitě ano		Spíše ne	
		Spíše ano	Nevím	Určitě ne	Σ
žena	P	86	15	10	111
	O	(72,09)	(24,24)	(14,67)	
	χ^2	2,68	3,52	1,49	
muž	P	27	23	13	63
	O	(40,91)	(13,76)	(8,33)	
	χ^2	4,73	6,20	2,62	
Σ		113	38	23	174

Zdroj: vlastní

$$\chi^2 = 2,68 + 3,52 + 1,49 + 4,73 + 6,20 + 2,62 = \mathbf{21,24}$$

$$\chi^2_{0,05}(2) = 5,991$$

$$\chi^2_{0,05}(2) = \mathbf{5,991} < \chi^2 = \mathbf{21,24}$$

Závěrem: Z našeho výpočtu provedeného na hladině významnosti 5 % vyplývá, že hodnota kritická je menší než testované kritérium, a proto lze odmítnout H_0 . Mezi odpověďmi na uvedené otázky bylo námi prokázáno, že zde určitá závislost existuje.

Naše hypotéza - 1H: Existuje souvislost mezi pohlavím respondentů a názorem na péči o prarodiče v případě jejich nemoci – **byla potvrzena**.

7. Existuje souvislost mezi mezigeneračním bydlením respondentů a jejich názorem na přínos setkávání se starší generací?

2H: Existuje souvislost mezi mezigeneračním bydlením a názorem na přínos setkávání se starší generací.

Údaje potřebné k ověření dané hypotézy byly získány z otázek č. 5 a 12 dotazníku.

K uvedené hypotéze byly zformulovány následující statistické hypotézy:

2H₀: Předpokládáme, že neexistuje statisticky významná závislost mezi mezigeneračním bydlením respondentů a jejich názorem na přínos setkávání se starší generací.

2H_A: Předpokládáme, že existuje statisticky významná závislost mezi mezigeneračním bydlením respondentů a jejich názorem na přínos setkávání se starší generací.

Tabulka č. 23: Kontingenční tabulka k 2H se sloučením odpovědí

Mezigenerační bydlení		Určitě ano	Nevím	Spíše ne	Σ
		Spíše ano		Určitě ne	
Ano	P	41	3	12	56
	O	(31,86)	(7,08)	(17,06)	
	χ^2	2,62	2,35	1,50	
Ne	P	58	19	41	118
	O	(67,14)	(14,92)	(35,94)	
	χ^2	1,24	1,12	0,71	
Σ		99	22	53	174

Zdroj: vlastní

$$\chi^2 = 2,62 + 2,35 + 1,50 + 1,24 + 1,12 + 0,71 = \mathbf{9,54}$$

$$\chi^2_{0,05}(2) = 5,991$$

$$\chi^2_{0,05}(2) = \mathbf{5,991} < \chi^2 = \mathbf{9,54}$$

Závěrem: Z našeho výpočtu provedeného na hladině významnosti 5 % vyplývá, že hodnota kritická je menší než testované kritérium, a proto zamítáme 2H₀ a přijímáme hypotézu 2H_A. Mezi odpověďmi na uvedené otázky bylo námi prokázáno, že zde určitá závislost existuje.

Naše hypotéza – 2H: Existuje souvislost mezi mezigeneračním bydlením a názorem na přínos setkávání se starší generací – **byla potvrzena.**

8. Existuje souvislost mezi mezigeneračním bydlením respondentů a získáváním zkušeností od starší generace?

3H: Existuje souvislost mezi mezigeneračním bydlením a získáváním zkušeností od starší generace.

Údaje potřebné k ověření dané hypotézy byly získány z otázek č. 5 a 17 dotazníku.

K uvedené hypotéze byly zformulovány následující statistické hypotézy:

3H₀: Předpokládáme, že neexistuje statisticky významná závislost mezi mezigeneračním bydlením respondentů a získáváním zkušeností od starší generace.

3H_A: Předpokládáme, že existuje statisticky významná závislost mezi mezigeneračním bydlením respondentů a získáváním zkušeností od starší generace.

Tabulka č. 24: Kontingenční tabulka k 3H se sloučením odpovědí

Mezigenerační bydlení		Určitě ano		Spíše ne	
		Spíše ano	Nevím	Určitě ne	Σ
Ano	P	42	8	6	56
	O	(31,54)	(9,33)	(15,13)	
	χ^2	3,47	0,19	5,51	
Ne	P	56	21	41	118
	O	(66,46)	(19,67)	(31,87)	
	χ^2	1,65	0,09	2,61	
Σ		98	29	47	174

Zdroj: vlastní

$$\chi^2 = 3,47 + 0,19 + 5,51 + 1,65 + 0,09 + 2,61 = \mathbf{13,52}$$

$$\chi^2_{0,05}(2) = 5,991$$

$$\chi^2_{0,05}(2) = 5,991 < \chi^2 = 13,52$$

Závěrem: Z našeho výpočtu provedeného na hladině významnosti 5 % vyplývá, že hodnota kritická je menší než testované kritérium, a proto lze odmítnout 3H₀. Mezi odpověďmi na uvedené otázky bylo námi prokázáno, že zde určitá závislost existuje.

Naše hypotéza – 3H: Existuje souvislost mezi mezigeneračním bydlením a získáváním zkušeností od starší generace – **byla potvrzena.**

6 SHRNU TÍ VÝZKUMU

V této části se budeme zabývat shrnutím výsledků získaných dat dotazníkovým šetřením od vybrané skupiny obyvatel tj. studentů středních škol, ve kterém nás zajímal jejich pohled na mezigenerační soužití spolu s vnímáním starých lidí, kteří jsou v jejich okolí.

6.1 Diskuse k výsledkům

Záměrem diplomové práce bylo především vyzkoumat na základě použité odborné literatury a provedeného výzkumného šetření, jak mladí lidé vnímají mezigenerační vztahy, sociální solidaritu a soužití se starými lidmi. Výzkumu se zúčastnili studenti středních škol z Rožnova pod Radhoštěm. Tento výzkumný vzorek byl zvolen záměrně, neboť daná lokalita je úzce spjata s tradicemi a lidovými zvyky a mezigenerační soužití je zde časté. K dodržování tradic do značné míry přispívá Valašské muzeum v přírodě, které pořádá mnoho akcí, které jsou zaměřené na život na Valašsku v minulosti a stává se nositelem a udržovatelem tradic v daném regionu. Také samotné školy a město se podílí četnými projekty na možnosti setkávání se mladé generace se starší. Zajímalo nás zejména, jestli má na toto vnímání vliv pohlaví či mezigenerační bydlení v jedné domácnosti. Data, která jsme získali z dotazníků, byla následně zpracována do jednotlivých tabulek a přehledných grafů.

Do dotazníkového šetření se zapojilo celkem 174 respondentů, z toho bylo 63,79 % dívek a 36,21 % chlapců. Dále byly záměrně zvoleny první ročníky středních škol, které navštěvují respondenti ve věku 15 let 40,81 %, a šestnáctiletých do školy dochází 59,19 %. Z námi oslovených respondentů studuje 92,53 % obory, které budou zakončeny maturitní zkouškou a pouze 7,47 % respondentů školu dokončí s výučním listem. Do středních škol v Rožnově pod Radhoštěm dochází 39,08 % respondentů z města do 20.000 obyvatel, dále z vesnic do 3.000 obyvatel zde studuje 34,48 % respondentů a do 1.000 obyvatel navštěvuje školy 8,05 % studentů. Do zdejších středních škol také dojíždějí i studenti z větších měst a to 18,39 %, kteří jsou zde ubytováni na internátech.

Při zjišťování, jestli studenti bydlí ve společné domácnosti s prarodiči, odpovědělo 67,82 %, že nebydlí a 32,18 % bydlí ve společné domácnosti. Pokud respondent nebydlí ve společné domácnosti, zajímalo nás, jak daleko od nich je bydliště prarodičů. Nejvíce respondentů uvedlo vzdálenost do 30 km 45,76 %, poté 29,66 % uvedlo, že bydlí ve stejném městě, 17,80 % ve vzdálenosti do 100 km a 6,78 % uvedlo, že prarodiče jsou

od nich dále než 100 km. S tím souvisí také četnost setkávání se respondentů s prarodiči. Z výzkumu vyplývá, že 41,52 % se vídá s prarodiči 1x měsíčně, další početná skupina se setkává 1x týdně. Je potěšující, že i když respondenti nebydlí ve společné domácnosti 13,56 %, uvedlo, že se setkávají s prarodiči denně. Jen 4,24 % odpovědí znělo, že se vídají 1x za půl roku, z předešlé odpovědi můžeme vydedukovat, že příčinou může být např. vzdálenost a s ní spojené vysoké náklady na dopravu aj. Dále 7,63 % respondentů uvedlo jinou frekvenci setkávání, jen jeden doplnil, že se vídají 1x za 14 dnů. Mile nás překvapilo, že u možnosti 1x za rok nebyla zaznamenána žádná odpověď. 56 respondentů, kteří odpověděli, že žijí ve společné domácnosti s prarodiči, odpovídalo, jestli je toto soužití pro ně přínosné. Většinou se přikláněli k odpovědím určitě ano 37,51 % a spíše ano 35,71 %, 10,71 % neví a jen 16,07 % oslovených uvedlo spíše ne a možnost určitě ne nevolil žádný z respondentů. Z dotazníkového šetření jsme zjistili, že 56,89 % respondentů si myslí, že vzájemné setkávání starší generace s mladší je přínosné a 30,46 % si myslí, že není. V této souvislosti jsme si stanovili hypotézu 2H, ve které jsme předpokládali, že existuje souvislost mezi mezigeneračním bydlením a názorem na přínos setkávání se starší generací. Tato hypotéza byla potvrzena.

Dále nás zajímaly výhody společného soužití. Nejvíce respondentů uvedlo pomoc v domácnosti 20,18 %, předávání zkušeností a vyprávění 18,42 %, finanční podporu 13,16 %, dodržování rodinných tradic 11,40 %, shodný počet odpovědí 10,53 % jsme zaznamenali u možnosti pomoci s drobnými opravami a společné trávení volného času. Také u odpovědi pomoc při vodění dětí do školy a vytváření rodinné pohody 7,89 % byla shoda. Při dotazu na nevýhody společného soužití bylo nejvíce opovědí spojeno se ztrátou soukromí 23,21 % a přehnanou péčí o vnoučata 23,53 %. Také dodržování rodinných tradic 1,96 % a společné trávení volného času 3,57 % pokládají někteří respondenti za nevýhodu. Celkem jsme zaznamenali dvojnásobný počet odpovědí u výhod společného soužití než u jeho nevýhod. Z toho můžeme usuzovat, že respondenti, kteří žijí ve společné domácnosti s prarodiči, nevnímají společné bydlení jako nevýhodu.

Naopak u respondentů, kteří nebydlí ve společné domácnosti, jsme zaznamenali dvakrát tolik odpovědí, a to jak u výhod, tak také u nevýhod společného bydlení s prarodiči. Jako největší výhody uvedli respondenti předávání zkušeností 20,77 %, poté pomoc při vodění dětí do školy 19,32 %, společné trávení volného času 14,01 %, pomoc v domácnosti 13,53 % a dodržování rodinných tradic 12,08 %. V nevýhodách se nejvíce klonili odpovědi ztráta soukromí 23,84 %, nepochopení vnoučat 18,46 %, časté neshody a přehnaná péče

o vnoučata 13,85 %. U obou skupin se ve výhodách rozcházel, ale na nevýhody měli respondenti obdobný názor, ať už žijí ve společné domácnosti, nebo ne. Většina z nich má blíže ke svým rodičům než k prarodičům, což může být spojeno s věkovým rozdílem a názory prarodičů na současný digitalizovaný svět. Je také potěšující, že přestože se v literatuře líčí mezigenerační vztahy dosti problematicky a často jsou provázené různými konflikty, z našeho výzkumu vyplynulo, že více než 68 % dotázaných odpovědělo, že hádky v rodině nejsou nebo si je nepamatují. 85 % z těch, kteří byli přítomní hádce, se jí aktivně neúčastnilo.

Každý vnímá stáří jinak, dokonce i v odborné literatuře se setkáváme s různorodým pohledem na střední věk či stáří, tak nás také zajímalo, co si respondenti pod pojmem stáří nejdříve představí. Byla to moudrost 17,61 %, nemoc 16,04 %, trpělivost 11,01 % a jen málo respondentů si stáří pojí s dochvilností 2,83 % a s jinými pojmy, jako je autorita, nepochopení, ovlivnitelnost a respekt. Více než 70 % respondentů si myslí, že mezigenerační setkávání je pro ně přínosem. Také mezigenerační pomoc je důležitá, čemuž nasvědčuje přes 80 % kladných odpovědí. Téměř 65 % respondentů si myslí, že by se dokázali zapojit do péče o nemocné prarodiče a pokud by se jednalo o dlouhodobou nemoc, určitě by volili domácí péči 36,21 % před ústavní péčí 9,77 %. Velká část respondentů, tedy přes 50 % neví, záleželo by na okolnostech. Stanovili jsme hypotézu 1H, kde jsme předpokládali, že existuje souvislost mezi pohlavím a péčí o prarodiče v případě jejich nemoci. Došlo k potvrzení této hypotézy. Také v odborné literatuře se dočítáme, že z výzkumů provedených v minulosti se většina respondentů domnívala, že je jejich povinností, postarat se o prarodiče či rodiče v případě jejich dlouhodobé a těžké nemoci. Většinou se k tomu kladně staví ženy, které to berou jako povinnost. Muži o tom ani nepřemýšlí. Pokud tato situace nastala a respondenti se měli např. vzdát zaměstnání a zůstat doma, změnili svůj postoj k dané situaci a většina volila ústavní péči, neboť nedokážou svůj profesní život přizpůsobit daným potřebám (MPSV, ©2017).

Dle respondentů se starý člověk nestává přítěží pro společnost, přes 56 % je přesvědčeno, že se mají od svých prarodičů co naučit, i když většina respondentů uvedla, že mají rozdílné názory na společnost. Stanovili jsme si hypotézu 3H, kde jsme předpokládali, že existuje souvislost mezi mezigeneračním bydlením a získáváním zkušeností od starší generace. Tato hypotéza byla potvrzena. Studenti, kteří žijí ve vícegenerační rodině získávají více zkušeností od svých prarodičů, mají k nim blíže, než studenti, kteří se vídají s prarodiči občas.

6.2 Doporučení pro praxi

Současná společnost cítí potřebu zabývat se mezigeneračním soužitím, stářím a solidaritou mezi generacemi. Souvisí to s demografickou situací, kdy se vytváří společenské napětí mezi generacemi, kterému je potřeba čelit vzájemnou spoluprací mezi lidmi rozdílných věkových kategorií.

Doporučujeme, aby se MŠMT a MPSV podílelo na společném projektu, kdy by byly vypracovány metodické materiály pro výuku mezigenerační tolerance a úcty pro základní a střední školy. Dále motivovat nejen základní, ale i střední školy ke každoročnímu jednomu dni otevřených dveří pro seniory. Více se zabývat stářím a vyhlašovat umělecké nebo literární soutěže na témata, která souvisejí se stářím a mezigeneračním dialogem, kterých by se účastnily všechny věkové skupiny.

Dále doporučujeme, aby se média více zapojila a podpořila veřejnou diskusi o mezigenerační spolupráci, o postavení seniorů ve společnosti a o sociální solidaritě mezi generacemi. Zejména, aby se zaměřila na mladší generaci, která by se více začala zajímat o pomoc starým lidem. Našla si k seniorům cestu a úctu, aby jí nebyli lhotejní nebo se jich případně neobávala. Právě média vytvářejí negativní pohled na staré lidi, což nabourává i mezigenerační vztahy, neboť mladí lidé vnímají seniory jako ekonomickou zátěž pro společnost.

Dále doporučujeme, aby došlo k vytvoření a rozvoji vícegeneračních center, která by mohla poskytovat zázemí pro setkávání různých věkových skupin. Centra by byla využívána zejména pro zprostředkovávání vzdělávání a zájmových aktivit, dále zdravotních služeb, společenských her na procvičování např. paměti nebo postřehu apod.

Bylo by také vhodné vytvořit a realizovat projekty související s vypomáháním seniorů zejména ve školství, kdy by např. pěšky doprovázeli děti do školy, pomáhali s učením, trávili s nimi smysluplně volný čas. Domníváme se, že by to byla nejvhodnější mezigenerační spolupráce, protože by se stali její součástí nejen senioři, ale hlavně děti. Tato spolupráce by byla velmi prospěšná pro obě strany.

Také kraje a obce by se měly zapojit do podpory mezigeneračních vztahů, zejména tvorbou různých projektů zaměřených především na sociální solidaritu a na vzájemné setkávání a spolupráci seniorů s dětmi a dospívající generací.

ZÁVĚR

Současná společnost cítí potřebu zabývat se mezigeneračními vztahy, stářím a solidaritou mezi generacemi. Spolu s demografickým vývojem přibývá starých lidí, a nejedna rodina často řeší problém, jak skloubit péči o staré rodinné příslušníky s vlastním aktivním životem. I proto jsem zvolila téma mé diplomové práce, které je mi blízké, neboť jsem vždy žila a stále žiji ve vícegenerační rodině.

V této diplomové práci jsme se zabývali mezigeneračními vztahy, sociální solidaritou a stářím. V teoretické části jsme se věnovali teoretickým východiskům, dále vztahu zvoleného tématu ke studijnímu oboru, což je sociální pedagogika, a obeznámením se základními pojmy, což poslouží k lepší orientaci v dané oblasti. Zabývali jsme se historií a současností rodiny, zejména vígeneračním soužitím v ní, jakou funkci toto propojení starší generace s mladší mělo v minulosti, kdy byli lidé závislí na vzájemné pomoci, aby dokázali přežít. V současnosti již rodiny nejsou na sobě tolik závislé, přesto je stále mnoho rodin, kde pospolu žijí tři i čtyři generace. Pro mladé lidi je toto soužití významné, zejména pro chod vlastní rodiny. Mladí lidé se mohou hodně naučit od starších členů rodiny a vyvarovat se tak mnohých chyb v životě. Velké věkové odstupy mezi generacemi někdy vedou ke vzniku konfliktů, které jsou zapříčiněny vývojem jedince, jenž vyrůstal v odlišných nejen sociálních, ale i ideových podmínkách. Dochází k utlumení mezigeneračních vztahů. Velký význam má také rodinná solidarita, která se snaží propojovat rodiče s dětmi, ale i děti s rodiči, např. vzájemnou finanční podporou rodičů svých dětí a v případě potřeby naopak.

V praktické části jsou prezentovány výsledky dat, získaných dotazníkovým šetřením. Zjišťovali jsme postoje studentů středních škol z Rožnova pod Radhoštěm k problematice mezigeneračních vztahů, stáří a sociální solidaritě. Následně došlo k vyhodnocení získaných dat a zaznamenání do grafů a tabulek.

Domnívám se, že oblast mezigeneračních vztahů a stáří by si zasloužila mnohem větší pozornost společnosti, a zjištěné poznatky by mohly posloužit při tvorbě dalších výzkumů, které tuto oblast zmapují podrobněji. Je velmi důležité, aby se společnost více zabývala sociální solidaritou a propagovala společné programy i vytvářela projekty nové, které by posloužily k vzájemnému porozumění mezi generacemi. Zvolené téma diplomové práce bylo pro mě velkým přínosem.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BAKOŠOVÁ, Zlatica, 2007. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. 3. doplněné vydání. Bratislava: Public promotion, s.r.o. ISBN 978-80-969944-0-3.

BERTINI, Kristine, 2011. *Strength for the sandwich generation: help to thrive while simultaneously caring for our kids and our aging parents*. Santa Barbara, Calif.: Praeger. ISBN 15-988-4364-8.

Citáty. In: *Citáty slavných osobností* [online]. ©2017 [cit. 2017-10-15]. Dostupné z: <https://citaty.net/autori/william-somerset-maugham/>

DEVITO, Joseph A., 2008. *Essentials of human communication*. 6th ed. Boston: Allyn and Bacon. ISBN 02-054-9146-4.

DIENSTBIER, Zdeněk, 2012. *Průvodce stárnutím aneb jak ho oddálit*. Vyd. 2. Praha: Radix. ISBN 978-80-87573-01-3.

DURKHEIM, Émile, 2004. *Společenská dělba práce*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 80-732-5041-1.

DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar, 2012. *Kvalita života seniorů: v domovech pro seniory*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4138-3.

GAVORA, Peter, 2010. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-185-0.

GOODY, Jack, 2006. *Proměny rodiny v evropské historii*. Praha: NLN. ISBN 80-710-6396-7.

HARTL, Pavel, 1993. *Psychologický slovník*. Praha: J. Budka. ISBN 80-901-5490-5.

HAŠKOVCOVÁ, Helena, 2010. *Fenomén stáří*. Vyd. 2. Praha: Havlíček Brain Team. ISBN 978-80-87109-19-9.

HELUS, Zdeněk, 2011. *Úvod do psychologie: učebnice pro střední školy a bakalářská studia na VŠ*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3037-0.

HETTEŠ, Miloslav, 2011. *Starnutie spoločnosti*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety. ISBN 978-80-8132-031-6.

HORSKÝ, Jan a Markéta PRAŽÁKOVÁ SELIGOVÁ, 1997. *Rodina našich předků*. Praha: NLN. ISBN 80-710-6195-6.

CHRÁSKA, Miroslav, 2016. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5326-3.

JANDOUREK, Jan, 2001. *Sociologický slovník*. Praha: Portál. ISBN 80-717-8535-0.

JANEBOVÁ, Radka, 2006. *Sociální problémy z aspektu gender*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 80-704-1512-6.

JEŘÁBEK, Hynek, 2013. *Mezigenerační solidarita v péči o seniory*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 978-80-7419-117-6.

JIRÁSKOVÁ, Věra, a kol., 2005. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. Praha: Eurolex Bohemia. ISBN 80-868-6180-5.

KELLER, Jan, 2005. *Soumrak sociálního státu*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-86429-41-5.

KOUKOLÍK, František, 2014. *Metuzalém: o stárnutí a stáří*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2464-8.

KRAUS, Blahoslav, 2008. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-383-3.

KRAUSOVÁ, Jana, 2014. *Mezigenerační spravedlnost a solidarita (názory studentů sociální pedagogiky)*. Časopis Sociální práce č. 3. Praha: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. ISSN 1213 – 6204.

KREBS, Vojtěch a Jaroslava DURDISOVÁ, 2010. *Sociální politika*. 5., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika. ISBN 978-80-7357-585-4.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro, 2011. *Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie: možnosti, které čekají*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3604-4.

KUČERA, Milan, 1999. *Důchodci z pohledu demografa*. In: Situace seniorů České republiky na přelomu tisíciletí. Sborník referátů a diskusních příspěvků ze semináře konaného dne 13. 4. 1999. Praha: Svaz důchodců ČR.

Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí, 1932. Díl 6., R – S. Praha: Československý Kompas.

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH, 1997. *Radosti a strasti prarodičů, aneb když máme vnoučata*. Praha: Grada. ISBN 80-7169-455-X.

MATOUŠEK, Oldřich a Markéta PRAŽÁKOVÁ SELIGOVÁ, 2003. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-864-2919-9.

TKA: Mezigenerační spolupráce rožnovských fotoamatérů. In: *T klub - kulturní agentura* [online]. ©2017 [cit. 2017-12-29]. Dostupné z: <http://www.tka.cz/program/2017/04/mezigeneracni-spoluprace-roznovskych-fotoamateru>.

MPSV: Národní koncepce podpory rodin s dětmi. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. ©2008. [cit. 2017-10-15]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/7958/Narodni_koncepce_podpory_rodin_s_detmi.pdf

MPSV: Rodiny ve střední fázi rodinného cyklu. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. ©2017 [cit. 2017-12-29]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/32157/Rodiny_ve_stredni_fazi_2017.pdf

MPSV: Výzkum veřejného mínění zaměřený na sladění pracovního a rodinného života a rovnost žen a mužů v oblasti rodinné politiky a trhu práce. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. ©2016 [cit. 2017-12-29]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/32158/TACR_zprava_sladovani.pdf

NAKONEČNÝ, Milan, 2009. *Sociální psychologie*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1679-9.

NOVÁK, Tomáš, 2013. *Jak (pře)žít se stárnoucími rodiči*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4623-4.

NOVOTNÁ, Eliška, 2010. *Sociologie sociálních skupin*. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-2957-2.

PICHAUD, Clément a Isabelle THAREAU, 1998. *Soužití se staršími lidmi*. Praha: Portál. ISBN 80-717-8184-3.

PLAMÍNEK, Jiří, 1994. *Řešení konfliktů a umění rozhodovat*. Praha: Argo. ISBN 80-857-9414-4.

PLAŇAVA, Ivo, 2005. *Průvodce mezilidskou komunikací: přístupy - dovednosti - poruchy*. Praha: Grada. ISBN 80-247-0858-2.

PROCHÁZKA, Miroslav, 2012. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3470-5.

- RABUŠICOVÁ, Milada, Lenka KAMANOVÁ a Kateřina PEVNÁ, 2011. *O mezigeneračním učení*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-5750-0.
- SATIR, Virginia, 1988. *The new peoplemaking*. Mountain View, Calif.: Science and Behavior Books. ISBN 08-314-0070-6.
- SCHILLING, Johannes, 1999. *Sociálna práca. Hlavné smery vývoja sociálnej pedagogiky a sociálnej práce*. Trnava: Trnavská univerzita. ISBN 80-88908-54-X.
- SINGLY, François de., 1999. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, Expert (Grada). ISBN 80-717-8249-1.
- Sociální služby Vsetín: DS R.p.R. Mezigenerační setkání - 72 hodin. In: *Domovy - DS Rožnov pod Radhoštěm* [online]. ©2017 [cit. 2017-12-29]. Dostupné z: <http://www.sluzbyvsetin.cz/cz/domovy/domov-senioru-roznov-pod-radhostem/katalog-akci?id=806-ds-rpr-mezigeneracni-setkani--72-hodin.html>
- SÝKOROVÁ, Dana, 2007. *Autonomie ve stáří: kapitoly z gerontosociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 978-80-86429-62-5.
- TOURNIER, Paul, 1998. *Osamělost mezi lidmi: (příčiny a důsledky, východiska a řešení osamělosti)*. Praha: Návrat domů. ISBN 80-854-9515-5.
- TRÉLAÛN, Béatrice, 2005. *Překonávání konfliktů v rodině*. Praha: Portál. ISBN 80-717-8935-6.
- VÁGNEROVÁ, Marie, 2000. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál. ISBN 8071783080.
- VÁGNEROVÁ, Marie, 2007. *Vývojová psychologie II: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1318-5.
- VÁGNEROVÁ, Marie, 2004. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0841-3.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

aj.	a jiné
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
cit.	citace
č.	číslo
DS	Domov pro seniory
ES	Evropské společenství
LDN	Léčebna dlouhodobě nemocných
MěÚ	Městský úřad
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
např.	na příklad
s.	strana
tj.	to je
TKA	T klub - kulturní agentura
tzv.	tak zvané
WHO	Světová zdravotnická organizace
©	Copyright – autorské právo

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Pohlaví.....	49
Tabulka č. 2: Věk.....	50
Tabulka č. 3: Studijní obor.....	51
Tabulka č. 4: Bydliště.....	52
Tabulka č. 5: Společné bydlení s prarodiči.....	53
Tabulka č. 5.1: Vzdálenost bydliště od prarodičů.....	54
Tabulka č. 5.2: Frekvence setkávání se s prarodiči.....	55
Tabulka č. 6: Přínos společného soužití.....	56
Tabulka č. 7: Výhody společného soužití.....	57
Tabulka č. 7.1: Nevýhody společného soužití.....	58
Tabulka č. 8: Blízké vztahy s prarodiči.....	60
Tabulka č. 9: Hádky v rodině vyústující až v konflikt.....	61
Tabulka č. 10: Aktivní účast při konfliktu.....	62
Tabulka č. 11: Pojem stáří evokuje.....	63
Tabulka č. 12: Přínos vzájemného setkávání se více generací.....	64
Tabulka č. 13: Vzájemná pomoc mezi generacemi v rodině.....	65
Tabulka č. 14: Pomoc při péči o prarodiče v případě jejich nemoci.....	66
Tabulka č. 15: Volba při dlouhodobé a těžké nemoci prarodiče.....	67
Tabulka č. 16: Starý člověk - přítěží pro společnost.....	68
Tabulka č. 17: Převzetí zkušeností od prarodičů.....	69
Tabulka č. 18: Rozdílné názory na společnost.....	70
Tabulka č. 19: Důležitost solidarity mezi generacemi.....	71
Tabulka č. 20: Představa o výhodách společného soužití.....	72
Tabulka č. 20.1: Představa o nevýhodách společného soužití.....	73
Tabulka č. 21: Kontingenční tabulka k 1H.....	76

Tabulka č. 22: Kontingenční tabulka k 1H se sloučením odpovědí	76
Tabulka č. 23: Kontingenční tabulka k 2H se sloučením odpovědí	78
Tabulka č. 24: Kontingenční tabulka k 3H se sloučením odpovědí	79

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1: Pohlaví.....	49
Graf č. 2: Věk.....	50
Graf č. 3: Studijní obor.....	51
Graf č. 4: Bydliště.....	52
Graf č. 5: Společné bydlení s prarodiči.....	53
Graf č. 5.1: Vzdálenost bydliště od prarodičů.....	54
Graf č. 5.2: Frekvence setkávání se s prarodiči.....	55
Graf č. 6: Přínos společného soužití.....	56
Graf č. 7: Výhody společného soužití.....	57
Graf č. 7.1: Nevýhody společného soužití.....	59
Graf č. 8: Blízké vztahy s prarodiči.....	60
Graf č. 9: Hádky v rodině vyústující až v konflikt.....	61
Graf č. 10: Aktivní účast při konfliktu.....	62
Graf č. 11: Pojem stáří evokuje.....	63
Graf č. 12: Přínos vzájemného setkávání se více generací.....	64
Graf č. 13: Vzájemná pomoc mezi generacemi rodině.....	65
Graf č. 14: Pomoc při péči o prarodiče v případě jejich nemoci.....	66
Graf č. 15: Volba při dlouhodobé a těžké nemoci prarodiče.....	67
Graf č. 16: Starý člověk - přítěž pro společnost.....	68
Graf č. 17: Převzetí zkušeností prarodičů.....	69
Graf č. 18: Rozdílné názory na společnost.....	70
Graf č. 19: Důležitost solidarity mezi generacemi.....	71
Graf č. 20: Představa o výhodách společného soužití.....	72
Graf č. 20.1: Představa o nevýhodách společného soužití.....	74

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA P I: Rešerše použité literatury

PŘÍLOHA P II: Slovník základních pojmů

PŘÍLOHA P III: Dotazník

PŘÍLOHA P I: REŠERŠE POUŽITÉ LITERATURY

Sociálna pedagogika ako životná pomoc – Zlatica Bakošová

BAKOŠOVÁ, Zlatica, 2007. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. 3. doplnené vydání. Bratislava: Public promotion, s.r.o. ISBN 978-80-969944-0-3.

Cílem knihy je poukázat prostřednictvím jejího obsahu na sociální pedagogiku, zejména na její pomáhající charakter. Seznamujeme se s teoretickými přístupy, koncepcemi sociální pedagogiky, které jsou podloženy výsledky výzkumů, zkušenostmi nabytými během mezinárodních studijních stáží a ukázkami nejedné případové studie z praxe. Publikace je psaná jako vysokoškolská učebnice, zejména pro studenty oboru pedagogika nebo speciální sociální pedagogika. Každou kapitolu autorka didakticky zpracovala tak, aby jednotlivými příklady, otázkami a úkoly pro studenty se stala jejich příručkou, pomocí které pochopí sociální a výchovné jevy.

Strength for the sandwich generation – Kristine Bertini

BERTINI, Kristine, 2011. *Strength for the sandwich generation: help to thrive while simultaneously caring for our kids and our aging parents*. Santa Barbara, Calif.: Praeger. ISBN 15-988-4364-8.

Autorka se v knize zabývá rodinou, ve které souběžně žijí malé děti a senioři. Jak jsou rozdílné jejich potřeby, přestože obojí vyžadují neustálou pozornost a mimořádnou péči. Nalezneme zde mnoho rad, které nám mohou být inspirací, jak mohou rodiče zvládnout vedle péče o děti i péči sami o sebe.

Essentials of human communication – Joseph A. DeVito

DEVITO, Joseph A., 2008. *Essentials of human communication*. 6th ed. Boston: Allyn and Bacon. ISBN 02-054-9146-4.

Knihla se zabývá komunikací, učí nás aktivnímu naslouchání a efektivní konverzaci. Dozvíme se, jak účinně zvládat konflikty. Autor v knize přináší kompaktní pohled na komunikaci v malých skupinách, mezi lidmi a též na vzájemné vztahy komunikace s kulturními zvláštnostmi. V díle nacházíme mnoho praktických cvičení a testů, které mohou posloužit nejen studentům, ale i personalistům, lektorům či manažerům při zdokonalení komunikačních dovedností.

Průvodce stárnutím – Zdeněk Dienstbier

DIENSTBIER, Zdeněk, 2012. *Průvodce stárnutím aneb jak ho oddálit*. Vyd. 2. Praha: Radix. ISBN 978-80-87573-01-3.

V knize se autor snaží najít odpověď na otázku, jak se vyrovnat se středním i vyšším věkem a zůstat v co nejlepší kondici. Tvůrce byl uznávaným lékařem s bohatými životními zkušenostmi, které ho dovedly k závěru, že je potřeba se stárnutí začít věnovat včas. Nutností je naučit se naslouchat vlastnímu tělu, velmi důležitá je též fyzická ale i duševní aktivita a veselá mysl. To vše nám dává šanci žít v relativní svěžesti i ve vyšším věku.

Společenská dělba práce – Émile Durkheim

DURKHEIM, Émile, 2004. *Společenská dělba práce*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 80-732-5041-1.

Dílo jednoho z nejvýznamnějších francouzských sociologů světa, zakladatele sociologické školy, který dělbu práce pokládá za jeden z hlavních kamenů ve skladbě moderní společnosti. Zabývá se zejména rozdíly mezi společenstvím s mechanickou či organickou solidaritou.

Kvalita života seniorů – Dagmar Dvořáčková

DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar, 2012. *Kvalita života seniorů: v domovech pro seniory*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4138-3.

Autorka zkoumá faktory, které významně ovlivňují hodnotu života ve stáří, a to ve čtyřech hlavních rovinách: biologických, sociálních, psychologických a spirituálních. Kvalita života člověka bývá ovlivněna jak životními podmínkami, tak i zkušenostmi. Je evidentní, že hledisko na kvalitu života seniorů se mění s věkem nebo zdravotním stavem a dalšími okolnostmi.

Úvod do pedagogického výzkumu – Peter Gavora

GAVORA, Peter, 2010. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-185-0.

Jedná se o metodologickou příručku, která charakterizuje hlavní činnosti spojené s výzkumem, mezi které patří zejména definice výzkumného problému, dále formulace hypotéz, selekce zkoumaných osob, aplikace výzkumných metod či vyhodnocení získaných dat. Kniha je přínosná pro tvorbu naší diplomové práce.

Proměny rodiny v evropské historii – Jack Goody

GOODY, Jack, 2006. *Proměny rodiny v evropské historii*. Praha: NLN. ISBN 80-710-6396-7.

Autor se v knize zabývá dějinami evropské rodiny, jaký vliv na ni měly společenské, politické nebo ekonomické změny v evropské historii. Poukazuje na rozdílné zkušenosti v rozličných oblastech národů celé Evropy. Ovšem snaží se i osvětlit, v čem se evropské zkušenosti shodovaly s vývojem v jiných celcích světa, či odlišovaly.

Fenomén stáří – Helena Haškovcová

HAŠKOVCOVÁ, Helena, 2010. *Fenomén stáří*. Vyd. 2. Praha: Havlíček Brain Team. ISBN 978-80-87109-19-9.

Autorka v novém, rozšířeném a přepracovaném vydání své publikace chce být nápomocná jak pracovníkům působícím v orgánech nebo institucích poskytujících služby seniorům, tak i příslušníkům starší generace. Kniha jim poslouží k orientaci v nových situacích, které s obdobím stáří přicházejí.

Úvod do psychologie – Zdeněk Helus

HELUS, Zdeněk, 2011. *Úvod do psychologie: učebnice pro střední školy a bakalářská studia na VŠ*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3037-0.

Jedná se o učebnici poskytující výchozí, základní a též stručnou orientaci v psychologii. Její koncepce uspokojí i zvědavé čtenáře, kteří se z vlastních zájmů chtějí dozvědět, co je psychologie, k čemu je dobrá a na jakých fundamentech je vybudována.

Starnutie spoločnosti – Miloslav Hetteš

HETTEŠ, Miloslav, 2011. *Starnutie spoločnosti*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety. ISBN 978-80-8132-031-6.

Autor nás seznamuje se studií, která se snaží o vysvětlení stárnutí a stáří, s významem důstojného stáří a nutností mezigenerační solidarity za účelem celospolečenského blaha. Je též potřeba poznat příčiny a podstatu stárnutí a stáří. Toto poznání nám dovolí změnit zažitý pohled a odhalí nové možnosti rozvoje udržitelnosti důstojného života mezi všemi generacemi ve společnosti.

Rodina našich předků – Jan Horský a Markéta Pražáková Seligová

HORSKÝ, Jan a Markéta PRAŽÁKOVÁ SELIGOVÁ, 1997. *Rodina našich předků*. Praha: NLN. ISBN 80-710-6195-6.

Kniha seznamuje s tradiční rodinou, pomocí které se seznámíme s některými rysy tradiční kultury či společnosti. Na příkladech dvou panství si ukážeme obecnější, ale i specifické rysy historického formování rodiny. Pomocí rozboru rodinných vztahů na těchto panstvích je možné české poměry začlenit do evropského kontextu, především soustavou poznatků o odlišnostech západoevropského a východoevropského stylu rodinného života.

Metody pedagogického výzkumu – Miroslav Chráska

CHRÁSKA, Miroslav, 2016. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5326-3.

Autor nás seznamuje s podstatou kvantitativně orientovaného výzkumu, který je určen především studentům pedagogických oborů, ale i pedagogům. V publikaci je objasněn základ klasického pedagogického výzkumu, jsou zde také popsány výchozí metody sloužící při vyhotovení výsledků měření.

Sociální problémy z aspektu gender – Radka Janebová

JANEBOVÁ, Radka, 2006. *Sociální problémy z aspektu gender*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 80-704-1512-6.

Jedná se o skripta, ve kterých se autorka zabývá sociálními problémy, jež se týkají různých cílových skupin. Text se skládá ze tří základních témat, jako je spojitost rodinného a pracovního života z genderového hlediska, dále je zde téma interrupce v souvislosti sociální práce a poruchy přijímání potravy s důrazem na sociální faktory jejich vzniku. Snahou autorky bylo vytvořit průvodce pro kurz zabývající se touto problematikou.

Mezigenerační solidarita v péči o seniory – Hynek Jeřábek

JEŘÁBEK, Hynek, 2013. *Mezigenerační solidarita v péči o seniory*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 978-80-7419-117-6.

V úvodu se autor věnuje podrobnému rozboru motivací a aktivit sloužících při neformální péči o starší lidi v českých rodinách. Výsledkem prvního výzkumného projektu je seznámení se způsobem, motivy nebo důsledky péče v životě rodiny starající se o seniory v domácích podmínkách. V druhém modelu se obeznámíme s modely mezigenerační solidarity, které se vyvíjely v USA a také v Evropě koncem 20. století. V závěru je autorem formulována specifická teorie mezigenerační solidarity, která spolu s rodinou soudržností je platnou pro pečovatelskou generaci současných českých rodin.

Mezigenerační porozumění a komunikace – Věra Jirásková

JIRÁSKOVÁ, Věra, a kol., 2005. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. Praha: Eurolex Bohemia. ISBN 80-868-6180-5.

V této knize se autoři zabývají aktuálními problémy vzájemného porozumění a komunikace mezi seniory a mladou generací. Věnují se otázkám mezigeneračních vztahů, také stárnutí, bariérám v komunikaci, vznikajícím konfliktům, předsudkům, koncepci humanismu nebo proaktivnímu profilu odpovědnosti.

Soumrak sociálního státu – Jan Keller

KELLER, Jan, 2005. *Soumrak sociálního státu*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-86429-41-5.

Autor se v knize zabývá především problémy sociálního státu, flexibilizací práce či rodiny a neméně důležitým tématem současnosti stárnutím populace. Velmi důležitá jsou také témata věnující se nezaměstnanosti, zdravotním rizikům, rodinám či penzijnímu zajištění. Zabývá se krizí solidarity, která se stala doprovodným jevem modernizace. Kniha vychází z vlastních zkušeností autora, jenž se zabývá problematikou sociálního státu.

Metuzalém – František Koukolík

KOUKOLÍK, František, 2014. *Metuzalém: o stárnutí a stáří*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2464-8.

Jedná se o literární předlohu k pořadu o stárnutí a stáří. Povídání o stáří je vypravováním o čase, biologii, ale též o moudrosti, nemocech, smrti či lásce. Poznání světa můžeme přirovnat k síti, kdy jednotlivé skutečnosti si můžeme představit jako její uzlíky, které nás dovedou k těm dalším. Některé jsou osobní, jiné ne, ale všechny vypovídají o vztahu jedince ke světu během mnoha let lidského života, ať už jsou odborné nebo neodborné.

Sociální politika – Vojtěch Krebs a Jaroslava Durdisová

KREBS, Vojtěch a Jaroslava DURDISOVÁ, 2010. *Sociální politika*. 5., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika. ISBN 978-80-7357-585-4.

Kniha zabývající se teoretickými otázkami sociální politiky, zejména zkoumá procesy související s tvorbou a realizací sociální politiky ve sféře společenského systému. Věnuje se jednotlivým sociálním politikám a souvisejícím opatřením, především jejich smyslu, ale také důsledkům pro životní podmínky jedince nebo sociální skupiny, respektive

pro celkový rozvoj a prosperitu společnosti. V učebnici najdeme témata politiky související se sociálním zabezpečením, zdravím, vzděláváním, chudobou nebo bytovou či rodinou politikou.

Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie – Jaro Křivohlavý

KŘIVOHLAVÝ, Jaro, 2011. *Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie: možnosti, které čekají*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3604-4.

Autor se v díle zabývá zejména kladnými a nadějnými rysy stárnutí z pohledu pozitivní psychologie. Důraz klade především na vnitřní postoje lidí, jaký mají přístup k sobě a ostatním lidem. Jak se dokážou vyrovnat se změnami během stárnutí, kdy člověk začíná bilancovat život. Velkou pozornost věnuje autor vedle sebepoznávání také sebeovládání, zvládání změn, řešení konfliktů nebo těžkostí souvisejících s nemocemi, bolestmi nebo setkáním se smrtí svých blízkých. V díle nalezneme nejrůznější podněty a návrhy, jak prožít běžný život ve stáří, jako je např. úprava životního stylu. Kniha je inspirací pro všechny, neboť stárnutí se týká nás všech.

Radosti a strasti prarodičů – Zdeněk Matějček a Zdeněk Dytrych

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH, 1997. *Radosti a strasti prarodičů, aneb když máme vnoučata*. Praha: Grada. ISBN 80-7169-455-X.

V knize se seznámíme se základními definicemi a funkcemi rodiny. Dozvíme se, co je vlastně rodina, jaké jsou fáze rodinného života nebo jaké zastáváme životní role. Nalezneme zde řadu anket, demografických studií a výzkumů, na jejichž základě se dozvídáme, že pro zdravý vývoj dítěte jsou důležité vztahy více generací. Nalézáme mnoho inspirací pro fungování harmonických rodinných vztahů.

Rodina jako instituce a vztahová síť – Oldřich Matoušek a Markéta Pražáková Seligová

MATOUŠEK, Oldřich a Markéta PRAŽÁKOVÁ SELIGOVÁ, 2003. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-864-2919-9.

Kniha rekapituluje historii rodiny, jako společenské instituce a rovněž se snaží o přiblížení některých jejích současných problémů. Publikace vychází z biologických základů rodiny, seznamuje nás s kulturní historií rodiny, s hodnotami a jejím politickým kontextem. Velmi důležitou částí knihy je část, která je věnována profesionální práci s rodinou, a která nás

seznamuje s profesionální návštěvou v rodině, seznámíme se také s etnicky odlišnými rodinami. Jedná se o souhrn poznatků, které mají připravit studenty vysokých škol na reálnou práci s rodinou.

Sociální psychologie – Milan Nakonečný

NAKONEČNÝ, Milan, 2009. *Sociální psychologie*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1679-9.

Autor v knize shromáždil mnoho nových teoretických a empirických poznatků. Zdůraznil vztah sociálněpsychologických jevů k problémům kultury či psychologie osobnosti. Vedle obvyklého tématu oboru, do kterého patří typy osobností s jejich psychickými vlastnostmi nebo biologickým a kulturním určením, nacházíme zde rozsáhlé kapitoly o charakterech jednotlivců a motivech jejich jednání. Učebnice je přínosná nejen pro studenty psychologie či humanitních věd, ale také pro psychology, pedagogy a sociology.

Jak (pře)žít se stárnoucími rodiči – Tomáš Novák

NOVÁK, Tomáš, 2013. *Jak (pře)žít se stárnoucími rodiči*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4623-4.

Knihla nás seznamuje s problémy lidí středního věku, kteří se mnohdy ocitají ve složité životní situaci, protože musí zvládnout výchovu dětí, současně pečují o své stárnoucí rodiče a chodí do zaměstnání. Jsou zde podhalena sociologická a psychologická hlediska tohoto životního období, a zároveň poskytnuty účelné rady pečujícím o seniory, včetně nabídky relaxačních metod, asertivních komunikačních technik a zjednodušeného právního poradenství.

Sociologie sociálních skupin – Eliška Novotná

NOVOTNÁ, Eliška, 2010. *Sociologie sociálních skupin*. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-2957-2.

Autorka nás seznamuje se sociálními skupinami jako jednou z podob sociální integrace. Vychází ze skutečnosti, že náš běžný život se odehrává v různých sociálních skupinách, ve kterých řešíme spory, prožíváme lásku, přátelství nebo se hádáme či pomlouváme. Ve skupině jsme ve dvojici nebo celé sociální skupině. Seznámíme se s jejími účastníky, jaké zastávají pozice nebo role. Autorka nás vyzývá k zamyšlení nad procesy skupinové struktury, jak skupiny vznikají, mění se nebo zanikají.

Soužití se staršími lidmi – Clément Pichaud a Isabelle Thareau

PICHAUD, Clément a Isabelle THAREAU, 1998. *Soužití se staršími lidmi*. Praha: Portál. ISBN 80-717-8184-3.

Kniha přináší určitý pohled na stáří, na život a na přístup ke starým lidem. Stáří s sebou nese ztráty jako je odchod dětí, smrt partnera nebo institucionální péče, ale i naději na klidný důchod nebo starost o vnoučata. Stáří bývá spojováno s různými potřebami, jako jsou fyziologické, sociální, potřeby bezpečí, autonomie, ale i potřeby seberealizace nebo rozvoje svých činností. Pro staré lidi je velmi důležitá rodina, vztahy s blízkými a také komunikace. Někteří staří lidé mají problém se stravováním, nechtějí jíst. Pokud se stanou nepohyblivými, naučíme se, jak s nimi manipulovat, popřípadě co udělat s člověkem, který upadl. V závěru se autoři věnují domácí péči a institucionální a také paliativní péči. Kniha je velmi poučná pro širokou veřejnost.

Řešení konfliktů a umění rozhodovat – Jiří Plamínek

PLAMÍNEK, Jiří, 1994. *Řešení konfliktů a umění rozhodovat*. Praha: Argo. ISBN 80-857-9414-4.

Kniha vychází ze dvou rozličných zdrojů, a to americké teorie a českých zkušeností. Autor v ní sumarizuje své zkušenosti se zaváděním metod, které by pomohly k řešení problému a sporu či vyjednávání, které mají většinou americký původ a jsou užity v polistopadové České republice. Metody byly upraveny pro naše podmínky, aby vycházely z reálných konfliktů, které se odehrály v našem státě.

Průvodce mezilidskou komunikací – Ivo Plaňava

PLAŇAVA, Ivo, 2005. *Průvodce mezilidskou komunikací: přístupy - dovednosti - poruchy*. Praha: Grada. ISBN 80-247-0858-2.

Kniha se stala netradiční učebnicí komunikace mezi lidmi ve sféře sociální psychologie. Nalezneme zde souhrn komunikačních přístupů nebo dovedností, ale také poruch. Publikace přináší, mimo teoretických poznatků také autodidaktická cvičení, což může pomoci ke zlepšení profesních kompetencí lidí, kterých nejdůležitějším pracovním prostředkem je komunikace.

O mezigeneračním učení – Milada Rabušicová, Lenka Kamanová a Kateřina Pevná

RABUŠICOVÁ, Milada, Lenka KAMANOVA a Kateřina PEVNÁ, 2011. *O mezigeneračním učení*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-5750-0.

Kniha se zabývá mezigeneračním učením v souvislosti s rodinným životem. Jednotlivé kapitoly se věnují tématům jako od koho a zejména co se v rodině učíme, v jakých souvislostech a za jakých podmínek. Hlavním důvodem vzniku této publikace byla proměna současné české rodiny a vznikající nové vzory rodinného chování.

Sociologie současné rodiny - François de Singly

SINGLY, François de., 1999. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, Expert (Grada). ISBN 80-717-8249-1.

Autor se zabývá současnou rodinou, postupně vysvětluje znaky, které jsou charakteristické pro soudobou rodinu. Patří mezi ně závislost na státu, dále je to autonomie rodiny ve vztahu k příbuzným a proč muži či ženy nejsou tolik závislí na rodině.

Autonomie ve stáří – Dana Sýkorová

SÝKOROVÁ, Dana, 2007. *Autonomie ve stáří: kapitoly z gerontosociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 978-80-86429-62-5.

Dílo se zabývá současným tématem, což je populační a individuální stárnutí. Autorka představuje stárnutí jak z hlediska seniorů, tak střední generace, která bývá se starší generací značně, nebo málo spjatá. Multilaterálně pojednává o mezigeneračních vztazích a o podmínkách možné pomoci nebo podpory od příbuzenstva. V knize nalezneme konkrétní výsledky provedených empirických výzkumů vztahujících se ke stáří a autonomii.

Osamělost mezi lidmi – Paul Tournier

TOURNIER, Paul, 1998. *Osamělost mezi lidmi: (příčiny a důsledky, východiska a řešení osamělosti)*. Praha: Návrat domů. ISBN 80-854-9515-5.

Autor je švýcarský lékař, který se zabývá současným fenoménem což je osamělost. V knize uvádí mnoho příkladů ze své praxe, kdy nastane zlom a člověk se cítí osamocen a nepochopen. Dílo přineslo nový pohled na vzniklé pocity a současně nabídlo jasná východiska jako je společenství a blízký vztah s druhými lidmi.

Překonávání konfliktů v rodině – Béatrice Trélaün

TRÉLAÛN, Béatrice, 2005. *Překonávání konfliktů v rodině*. Praha: Portál. ISBN 80-717-8935-6.

Publikace z prostředí rodinného poradenství nás seznamuje s vhodným řešením konfliktů v rodině, zabývá se také jejich prevencí. Je potřeba naučit se žít společně a umět naslouchat druhým. Může být nápomocná rodičům, ale i vychovatelům při usměrňování hádek mezi dětmi. V knize nalezneme mnoho konkrétních příkladů včetně ukázek dialogů.

Vývojová psychologie – Marie Vágnerová

VÁGNEROVÁ, Marie, 2000. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál. ISBN 8071783080.

Autorka se v jednotlivých kapitolách zabývá psychologickým vývojem člověka a to od dětství až po stáří. Obeznamuje širokou veřejnost s typickými způsoby prožívání, uvažování a též chování v jednotlivých etapách lidského žití. Seznamujeme se s typickými projevy, které jsou pro určité období obvyklé a standardní.

Vývojová psychologie II – Marie Vágnerová

VÁGNEROVÁ, Marie, 2007. *Vývojová psychologie II: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1318-5.

Autorka se zabývá pochopením určitého úseku lidského života, kterým je dospělost a stáří. Zaměřuje se zejména na vývojové proměny, mezilidské vztahy ale i na socializaci jedince. Změny můžeme pozorovat nejen u hlavních sociálních rolí dospělosti, ale i u psychických funkcí, především kognitivních taktéž emotivně-regulačních. Stárnutí či stáří bývá často vykládáno jako komplexní proces obsahující nejen somatickou, sociální ale i psychickou složku. Kniha je poučná nejen pro studenty, ale i pro širokou veřejnost.

Základy psychologie – Marie Vágnerová

VÁGNEROVÁ, Marie, 2004. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0841-3.

Autorka nás seznamuje se základními pojmy psychologického poznání, ke kterým řadíme obecnou psychologii a psychologii osobnosti. Definiuje zde poznávací procesy, kam řadíme vnímání, učení, paměť, myšlení, inteligenci, jazyk a řeč. Srozumitelně je zejména vysvětleno jáství, sebepojetí nebo naučení se zvládání zátěžových situací. V závěru se věnuje oblasti socializace jedince.

PŘÍLOHA II: SLOVNÍK ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Biologické stárnutí značí, že veškeré buňky v těle nejsou nesmrtelné, mají omezenou délku života, což značí, že během sedmiletého období buňky umírají a bývají nahrazeny jinými, pouze nervové buňky, které odumřou, již nebývají nahrazeny. Každý organismus má v sobě naprogramováno stárnutí (Dienstbier, 2012, s. 19 – 20).

Generace značí z biologického hlediska potomstvo rodičů žijících ve stejném čase, z psychologického hlediska hovoříme o souhrnu jedinců narozených či vyrůstajících pospolu v těžké době, např. generace beatníků apod. (Hartl, 1993, s. 58).

Konflikt obecně představuje jakékoliv nápadné, popřípadě násilné střetnutí protichůdných sil nebo snah, které usilují uplatňovat svoji převahu v téže oblasti, nebo lze konflikt definovat jako srážku či vzájemné střetnutí proti sobě stojících a neslučitelných energií anebo vlastností (Jirásková, 2005, s. 27).

Kvalita života se dotýká porozumění lidského bytí, smyslu života či samotného jsoucna, zabývá se zkoumáním materiálních, psychologických, sociálních, duchovních a dalších podmínek pro šťastný a také zdravý život jednotlivce (Křivohlavý, 2011, s. 124).

Mezigenerační kontakt je zpravidla mezi dvěma generacemi, rodiči a dětmi, dochází též ke kontaktu mezi prarodiči a dětmi, což je velmi důležité, protože prarodič přináší do výchovy dětí moudrost, toleranci, nadhled, umí trpělivě naslouchat, čímž poskytuje dítěti pocit sounáležitosti (Výrost, Slaměník, 1998, s. 306).

Mezigenerační konflikty spolu s manželskými problémy můžeme řadit k nejběžnějším mezilidským sporům. Základní roli většinou představuje předpojatost odlišných generací proti sobě navzájem, které trvají na různorodých, byť i mylných klišé (Jirásková, 2005, s. 26).

Mezilidské vztahy vznikají, jestliže dvě osoby, které vztah vytvářejí, v po sobě jdoucích situacích mají na sebe vliv; jde o vymezení zahrnující dlouhodobou nebo krátkodobou interakci mezi lidmi (Nakonečný, 2009, s. 319).

Normy značí podobnost, kterou můžeme sledovat v chování u většího počtu lidí, ale také jde o významný požadavek týkající se jistého chování, lze rozlišovat roli ukládajícího normy a toho komu bývá určena, často její nedodržení je možno postihnout sankcí (Jandourek, 2001, s. 171 – 172).

Podpora se vyznačuje dlouhodobým charakterem, který nebývá účelový a ani situační, neboť trvá v různých situacích. V rozsahu podpory může občas docházet k pomoci, která sama o sobě neznamená účast jedné skupiny na aktivitách jiné skupiny (Novotná, 2010, s. 80).

Prarodiče z hlediska generativity značí stárnoucí osobu, která má blízkou citovou vazbu k vnoučatům, což v citelné míře naplňuje její život, dochází k posunu generační příslušnosti a k uvědomění si proměny, která v mnohém ovlivňuje sebepojetí stárnoucích jedinců (Vágnerová, 2007, s. 231).

Role prarodiče bývá biologicky podmíněna, mívá trvalý charakter, neboť ji člověk získává, nemůže její vznik nijak ovlivnit, nezáleží na jeho chtění, ale na počínání jeho potomků, touto rolí dochází k potvrzení vlastního stárnutí (Vágnerová, 2007, s. 281).

Skupinové role znázorňují očekávání konání účastníka ve skupinové pozici, mnohdy po obsazení skupinové pozice účastník se pustí do hraní skupinové role (Novotná, 2010, s. 38).

Sociální systém představuje změny zaváděné v sociální oblasti po roce 1989, které řešily sociální neboli hmotné zabezpečení starých lidí, ke kterému se postupně připojovala zdravotnická péče (Haškovcová, 2010, s. 233).

Soudržnost rodiny jedná se o soudržnost skupiny, kterou můžeme vymezit výrokem „táhnout za jeden provaz“, kdy při utváření skupinové soudržnosti jsou uplatňovány vzájemně závislé faktory, což značí, že reciproční náklonnost mezi příslušníky skupiny zesiluje jednotu jejich smýšlení a ta opět přispívá k upevnování jejich vzájemné přízně (Nakonečný, 2009, s. 400).

Vícegenerační bydlení vyznačuje bydlení více generací, kdy převážně staří rodiče spoléhají na pomoc svých dětí, berou to jako jejich povinnost, neboť jen rodina ví, co senioři potřebují, když již nejsou soběstační (Sýkorová, 2007, s. 190 – 191).

Vztah značí, že pokud je např. starý člověk sám, cítí se velmi opuštěn, kdy samota se pro něj stává nesnesitelnou, v této situaci mu může pomoci vztah s jiným člověkem. Je třeba, aby se jednalo o vztah ohleduplný, kdy si vážíme jeden druhého, a je dobré, aby došlo k vzájemnému porozumění (Pichaud, Thareauová, 1998, s. 153).

Vztahy vyjadřují působení mezi dvěma, popřípadě více jevy, také entitami nebo osobami, v psychologii vztahy mezilidské primární značí dlouhodobější vztahy spojené

s emocionálními vazbami a určitou odpovědností, kdežto vazby mezilidské sekundární bývají málo časté; jedná se o vazby krátkodobé, které jsou povrchnější a bez větších závazků (Hartl, 1993, s. 236).

PŘÍLOHA III: DOTAZNÍK

Vážení studenti,

jmenuji se Eva Valchářová a studuji 2. ročník magisterského oboru Sociální pedagogika na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně. V diplomové práci se zaměřuji na mezigenerační vztahy, stárnutí a sociální solidaritu. Obracím se na Vás s prosbou o vyplnění dotazníku, který je anonymní a poslouží pouze k mému výzkumu. Prosím, o vybrání pouze jedné odpovědi, pokud není napsáno jinak. Své odpovědi označte nebo popřípadě můžete napsat na volný řádek.

Děkuji za Váš čas a ochotu.

1. Pohlaví

- muž
- žena

2. Váš věk:

3. Obor, který studujete?

- maturitní
- nematuritní

4. Kde v současnosti bydlíte?

- v obci do 1.000 obyvatel
- v obci do 3.000 obyvatel
- ve městě do 20.000 obyvatel
- ve městě nad 20.000 obyvatel

5. Bydlíte ve společné domácnosti s prarodičem/ prarodiči?

- ano

(Pokračujte otázkou č. 6.)

- ne

Kde bydlíte?

- bydlím ve stejném městě
- bydlím do vzdálenosti 30 km
- bydlím do vzdálenosti 100 km
- bydlím dál jak 100 km

Jak často se setkáváte?

- 1x týdně
- 1x měsíčně
- 1x za půl roku
- 1x za rok
- jiná frekvence.....

(Pokračujte otázkou č. 11.)

6. Je toto soužití pro Vás přínosné?

- určitě ano
- spíše ano
- nevím
- spíše ne
- určitě ne

7. Jaké máte zkušenosti se společným soužitím? (Vyplní pouze studenti, kteří žijí ve společné domácnosti s prarodiči, lze zvolit více variant.)

Výhody společného soužití:

- pomoc při vodění dětí do kroužků
- pomoc v domácnosti
- pomoc s drobnými opravami
- finanční podpora
- vytváření rodinné pohody
- společné trávení volného času
- dodržování rodinných tradic
- předávání zkušeností, vyprávění
- žádné
- jiné

Nevýhody společného soužití:

- společné trávení volného času
- časté neshody
- dodržování rodinných tradic
- nepochopení vnoučat
- napětí v rodině
- ztráta soukromí
- přehnaná péče o vnoučata
- rozdílné životní zkušenosti
- žádné
- jiné

8. Máte k prarodičům blíže než k vlastním rodičům?

- určitě ano
- spíše ano
- nevím
- spíše ne
- určitě ne

9. Byli jste svědkem hádek v rodině, které mohou přecházet až v konflikt mezi rodiči a prarodiči?

- ano, často
- ano, občas
- nepamatuji se
- ne *(Pokud je Vaše odpověď záporná, tak pokračujte otázkou č. 11.)*

10. Účastnil/účastnila jste se jich aktivně?

- ano
- ne

11. Co se Vám vybaví při pojmu stáří? (Můžete zvolit více variant.)

- osamělost
- moudrost
- nemoc
- obětavost
- dochvilnost
- trpělivost
- vstřícnost
- tolerantnost
- bezmocnost
- náladovost
- důvěřivost
- mrzutost
- jiné

12. Myslíte si, že je vzájemné setkávání starší generace s mladší přínosné pro obě strany?

- určitě ano
- spíše ano
- nevím
- spíše ne
- určitě ne

13. Dokážou si navzájem pomáhat různé generace ve vaší rodině? (Prarodiče, rodiče, děti navzájem..)

- určitě ano
- spíše ano
- nevím
- spíše ne
- určitě ne

14. Domníváte se, že byste se dokázali zapojit do péče o prarodiče v případě jejich nemoci?

- určitě ano
- spíše ano
- nevím
- spíše ne
- určitě ne

15. V případě dlouhodobé a těžké nemoci prarodiče byste volil/la? (Pokud by to zdravotní stav ošetřované osoby umožňoval.)

- domácí péči
- ústavní péči
- nevím, záleží na okolnostech

16. Souhlasíte s názorem, že starý člověk se stává přítěží pro společnost?

- určitě ano
- spíše ano
- nevím
- spíše ne
- určitě ne

17. Myslíte si, že se mladí lidé mají co naučit od svých prarodičů?

- určitě ano
- spíše ano
- nevím
- spíše ne
- určitě ne

18. Máte se svými prarodiči rozdílné názory na společnost? (Např. na módu, kulturu, životní styl...)

- určitě ano
- spíše ano
- nevím
- spíše ne
- určitě ne

19. Myslíte si, že vzájemná solidarita mezi generacemi je důležitá pro společnost a i pro Vás?

- určitě ano
- spíše ano
- nevím
- spíše ne
- určitě ne

20. Co si myslíte o společném soužití více generací? (Odpovídají jen studenti, kteří nežijí ve společné domácnosti s prarodiči, lze zvolit více variant.)

Výhody společného soužití:

- pomoc při vodění dětí do kroužků
- pomoc v domácnosti
- pomoc s drobnými opravami
- finanční podpora
- vytváření rodinné pohody
- společné trávení volného času
- dodržování rodinných tradic
- předávání zkušeností, vyprávění
- žádné
- jiné

Nevýhody společného soužití:

- společné trávení volného času
- časté neshody
- dodržování rodinných tradic
- nepochopení vnoučat
- napětí v rodině
- ztráta soukromí
- přehnaná péče o vnoučata
- rozdílné životní zkušenosti
- žádné
- jiné.....

Děkuji za spolupráci při vyplnění dotazníku